

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МІШУРА МАКСИМ ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 343.352.9:343.21(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

М. В. Мішура

Науковий керівник **Вознюк Андрій Андрійович,**
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Мішура М. В. Кримінальна відповідальність за зловживання впливом. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 –Право за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2026.

У дисертації здійснено комплексне дослідженням теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом, у якому на основі системного аналізу положень кримінально-правової доктрини, антикорупційного законодавства та матеріалів судової практики обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правового механізму протидії цьому корупційному кримінальному правопорушенню.

За результатами узагальнення сучасних наукових досліджень, присвячених проблемам кримінальної відповідальності за зловживання впливом, встановлено, що ця проблематика залишається в центрі уваги правової доктрини. Водночас відсутність ґрунтовних монографічних досліджень свідчить про недостатній рівень комплексного наукового опрацювання відповідної проблематики та актуалізує потребу вдосконалення ст. 369-2 КК України з урахуванням судової практики й міжнародних стандартів.

Аргументовано, що родовий об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII Особливої частини КК України, має складний та багаторівневий характер. Його зміст охоплює не лише правовідносини у сфері функціонування публічного апарату управління, але й правовідносини, що забезпечують належне здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Водночас основним безпосереднім об'єктом зловживання впливом доцільно визнати правовідносини у сфері забезпечення належної, законної, прозорої та неупередженої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також авторитету публічної служби, довіри

громадян до державного апарату, принципу верховенства права та стабільності демократичних інститутів.

Додатковий об'єкт зловживання впливом має ситуативний характер і є додатковим факультативним об'єктом так як його зміст залежить від конкретної форми реалізації протиправного впливу, характеру рішення, на яке спрямоване посягання, а також способу досягнення бажаного результату.

Кримінальну відповідальність за зловживання впливом запропоновано диференціювати залежно від розміру неправомірної вигоди (значний, великий та особливо великий) передусім з огляду на те, що розмір неправомірної вигоди безпосередньо впливає на ступінь суспільної небезпечності зловживання впливом, а також нерідко залежить від службового становища особи, на прийняття рішення якої здійснюється вплив, та значущості відповідного рішення. Водночас для забезпечення системності кримінального законодавства та уникнення дублювання законодавчих положень визначення значного, великого та особливо великого розміру неправомірної вигоди для цілей ст. 369-2 КК України запропоновано здійснювати відповідно до примітки ст. 368 КК України.

Аргументовано, що об'єктивна сторона зловживання впливом характеризується множинністю альтернативних форм суспільно небезпечного діяння, кожна з яких має самостійне кримінально-правове значення та утворює закінчений склад кримінального правопорушення незалежно від фактичного здійснення впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Підтримано пропозицію щодо законодавчого спрощення відповідних норм шляхом закріплення лише поняття «пропозиція неправомірної вигоди», яке охоплюватиме будь-яке висловлення наміру надати неправомірну вигоду незалежно від ступеня його конкретизації. Установлено зміст і момент закінчення основних форм зловживання впливом, передбачених ст. 369-2 КК України.

Встановлено, що вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуюча ознака зловживання впливом характеризується істотною нормативною невизначеністю,

зумовленою, зокрема, непоширенням на ст. 369-2 КК України законодавчої дефініції, закріпленої у п. 5 примітки до ст. 354 КК України. Водночас механічне поширення цієї дефініції на зловживання впливом не повною мірою враховувало б специфіку останнього як прояву «фонові» корупції. Обґрунтовано, що визначальним критерієм відмежування вимагання від добровільної корупційної домовленості має бути не суб'єктивна небажаність наслідків для надавача неправомірної вигоди, а їх правова природа.

З огляду на змістовну невідповідність між національним поняттям «вимагання» та міжнародно-правовим *solicitation* запропоновано законодавчо розмежувати примусове вимагання неправомірної вигоди та прохання (домагання) її надати, передбачивши останнє як самостійну форму основного складу зловживання (торгівлі) впливом.

Вплив у контексті ст. 369-2 КК України запропоновано розуміти як реальну або удавану здатність особи, використовуючи свій авторитет, особисті, професійні, службові, родинні, дружні чи інші зв'язки та можливості, спонукати особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до прийняття або неприйняття певного рішення.

Запропоновано в КК України передбачити самостійні склади активного та пасивного зловживання впливом, що створить передумови для точнішої диференціації кримінальної відповідальності, формування властивих кожному складу кваліфікуючих ознак і санкцій, усунення наявних правозастосовних труднощів та забезпечення більшої системності кримінально-правового механізму протидії корупції.

Аргументовано, що суб'єкт активного зловживання впливом (ч. 1 ст. 369-2 КК України) є загальним, що не виключає вчинення цього кримінального правопорушення службовою особою.

Зроблено висновок про необхідність удосконалення підходу ОП ККС ВС до визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом, оскільки здатність особи здійснити реальний вплив в уявленні надавача неправомірної вигоди характеризує сприйняття можливості такого впливу іншою стороною

корупційної домовленості, а не ознаки суб'єкта кримінального правопорушення. Обґрунтовано, що вплив суб'єкта пасивного зловживання впливом може бути як реальним, так і удаваним, а фактична можливість його здійснення не є обов'язковою ознакою такого суб'єкта.

Статтю 369-2 КК України запропоновано доповнити приміткою, в якій вказати, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 або 3 цієї статті, є *будь-яка особа, яка не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації (тобто особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації), владу або службове становище чи повноваження службової особи юридичної особи приватного права або особи, що надає публічні послуги*.

Встановлено, що вчинення зловживання впливом в інтересах юридичної особи зумовлює необхідність застосування кримінально-правових заходів як до винної фізичної особи, так і до відповідної юридичної особи. Передбачена розділом XIV-1 КК України модель загалом відповідає міжнародним антикорупційним стандартам і не потребує визнання юридичної особи суб'єктом кримінального правопорушення. Водночас обґрунтовано доцільність розширення системи заходів кримінально-правового характеру шляхом запровадження обмеження на отримання державної підтримки та заборони здійснювати певні види діяльності, що сприятиме диференціації кримінально-правового впливу з урахуванням діяльності юридичної особи та її зв'язку з учиненням кримінальним правопорушенням.

Аргументовано, що суб'єктивна сторона зловживання впливом, передбаченого ст. 369-2 КК України, характеризується прямим умислом, що зумовлено формальним складом цього кримінального правопорушення та відсутністю суспільно небезпечних наслідків серед його обов'язкових ознак. Розкрито інтелектуальний та вольовий моменти прямого умислу суб'єктів активного та пасивного зловживання впливом.

Мотив не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони зловживання впливом. Для пасивного зловживання впливом найбільш характерним є корисливий мотив, однак не виключається вчинення цього кримінального

правопорушення з інших мотивів. Тому мотив не впливає на кваліфікацію вчиненого, проте може враховуватися під час призначення покарання.

Обов'язкове кримінально-правове значення має мета зловживання впливом. Для активної форми вона має подвійний характер: проміжною метою є спонукання особи до здійснення впливу, а кінцевою – прийняття уповноваженою особою бажаного для надавача неправомірної вигоди рішення. Для пасивної форми визначальною є мета одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи. Наявність іншої мети, зокрема сприяння іншій особі в одержанні бажаного рішення, на кваліфікацію не впливає, але може враховуватися під час індивідуалізації покарання.

Вдосконалення кримінально-правового реагування на зловживання впливом запропоновано здійснювати не шляхом загального посилення санкцій, а шляхом забезпечення їх системності, пропорційності та диференційованості. Розроблена модель передбачає розмежування активної і пасивної форм зловживання впливом, установлення співмірних їм базових санкцій та їх послідовне посилення залежно від розміру неправомірної вигоди, а щодо пасивної форми – також у разі її вимагання.

Удосконалено положення щодо спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта активного зловживання впливом, передбаченої ч. 5 ст. 354 КК України, шляхом конкретизації умов її застосування: добровільності повідомлення про кримінальне правопорушення, його здійснення до повідомлення особі про підозру, активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення та зумовленості пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди її вимаганням, схилянню або провокацією з боку іншої особи.

Розроблено модель додаткового кримінально-правового заохочення суб'єкта пасивного зловживання впливом шляхом надання суду права призначити йому грошову винагороду.

За результатами дослідження розроблено авторські редакції ст. 369-2 «Пропозиція або надання неправомірної вигоди за зловживання впливом» та

нової ст. 369-3 «Прийняття пропозиції або одержання неправомірної вигоди за зловживання впливом» КК України, що передбачають законодавче розмежування активної та пасивної форм зловживання впливом. У зв'язку з цим запропоновано чинну ст. 369-3 КК України перенумерувати на ст. 369-4 КК України.

Ключові слова: зловживання (торгівля) впливом, корупція, корупційне кримінальне правопорушення, неправомірна вигода, службова особа, кримінальна відповідальність, кваліфікація, кримінальне провадження, протидія, злочин, воєнний стан, покарання, заходи кримінально-правового характеру, звільнення від кримінальної відповідальності, правоохоронний орган.

ANNOTATION

Mishura M. V. Criminal Liability for Trading in Influence. – Qualifying scientific work submitted as a manuscript.

Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 – Law, specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2026.

The dissertation presents a comprehensive examination of the theoretical and practical issues of criminal liability for trading in influence. Based on a systematic analysis of criminal law doctrine, anti-corruption legislation, and judicial practice, the study substantiates a number of novel conceptual propositions, conclusions, and recommendations aimed at improving the criminal law framework for countering this corruption-related criminal offence.

The analysis of contemporary scholarly research on criminal liability for trading in influence has established that this issue continues to attract considerable attention within legal scholarship. At the same time, the lack of comprehensive monographic studies indicates that the subject has not yet received sufficiently systematic and in-depth scholarly examination. This underscores the need to improve Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine in light of judicial practice and international standards.

It is argued that the generic object of the criminal offences provided for in Section XVII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is complex and multi-level in nature. Its scope encompasses not only legal relations concerning the functioning of the public administration apparatus, but also legal relations ensuring the proper conduct of professional activities involving the provision of public services. At the same time, the principal immediate object of trading in influence should be regarded as the legal relations that ensure the proper, lawful, transparent, and impartial functioning of state authorities and local self-government bodies, as well as the authority of the public service, public trust in the state apparatus, the rule of law, and the stability of democratic institutions.

The additional object of trading in influence is situational in nature and constitutes an additional optional object, since its content depends on the specific manner in which unlawful influence is exerted, the nature of the decision targeted by such influence, and the means employed to achieve the intended result.

It is proposed that criminal liability for trading in influence be differentiated according to the amount of the undue advantage (significant, large, or especially large), primarily because the amount of the undue advantage directly affects the degree of social dangerousness of trading in influence and frequently depends on the official position of the person whose decision is sought to be influenced and on the significance of the decision concerned. At the same time, in order to ensure the systemic coherence of criminal legislation and avoid duplication of statutory provisions, it is proposed that, for the purposes of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, significant, large, and especially large amounts of undue advantage be determined in accordance with the Note to Article 368 of the Criminal Code of Ukraine.

It is argued that the objective elements of trading in influence encompass multiple alternative forms of socially dangerous conduct, each of which has independent criminal-law significance and constitutes a completed criminal offence irrespective of whether influence is actually exerted on a person authorised to perform the functions of the state or local self-government. The proposal to simplify the relevant statutory provisions by retaining only the concept of an “offer of an undue advantage” is supported, with this concept encompassing any expression of an intention to provide an undue advantage, irrespective of the degree of specificity of that intention. The content of the principal forms of trading in influence provided for in Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine and the point at which each of them constitutes a completed criminal offence have been established.

It has been established that extortion of an undue advantage as a qualifying circumstance of trading in influence is characterised by considerable normative uncertainty, arising, *inter alia*, from the fact that the statutory definition set out in paragraph 5 of the Note to Article 354 of the Criminal Code of Ukraine does not extend to Article 369-2 of the Code. At the same time, mechanically extending this definition

to trading in influence would fail to take full account of the specific nature of this offence as a manifestation of “background” corruption. It is substantiated that the decisive criterion for distinguishing extortion from a voluntary corrupt arrangement should not be whether the consequences are subjectively undesirable for the person providing the undue advantage, but rather the legal nature of those consequences.

In view of the substantive discrepancy between the national concept of “extortion” and the international legal concept of *solicitation*, it is proposed to distinguish at the legislative level between coercive extortion of an undue advantage and a request (solicitation) for such an advantage, with the latter being established as an independent form of the basic offence of trading in influence.

For the purposes of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine, influence is proposed to be understood as a person’s actual or purported ability, through the use of their authority, personal, professional, official, family, friendly, or other connections and means available to them, to induce a person authorised to perform the functions of the state or local self-government to make or refrain from making a particular decision.

It is proposed that the Criminal Code of Ukraine provide for separate offences of active and passive trading in influence. This would create the prerequisites for a more precise differentiation of criminal liability, the establishment of qualifying circumstances and sanctions appropriate to each offence, the elimination of existing difficulties in law enforcement, and greater systemic coherence of the criminal law framework for countering corruption.

It is argued that the subject of active trading in influence (part 1 of Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine) is a general subject of a criminal offence, which does not preclude the commission of this offence by an official.

It is concluded that the approach adopted by the Joint Chamber of the Criminal Court of Cassation within the Supreme Court to determining the subject of passive trading in influence requires refinement. A person’s ability to exert actual influence, as perceived by the provider of the undue advantage, reflects the other party’s perception of the possibility of such influence within the corrupt arrangement rather than an attribute of the subject of the criminal offence. It is substantiated that the influence of

the subject of passive trading in influence may be either actual or purported and that the actual ability to exert such influence is not a mandatory attribute of that subject.

It is proposed that Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine be supplemented with a Note specifying that the subject of the criminal offence provided for in part 2 or 3 of this Article is *any person who does not make use of their position as an employee of an enterprise, institution, or organisation (that is, a person working for the benefit of an enterprise, institution, or organisation), their authority or official position, or the powers vested in them as an official of a private-law legal entity or as a person providing public services.*

It has been established that the commission of trading in influence in the interests of a legal entity necessitates the application of measures of a criminal-law nature both to the culpable natural person and to the legal entity concerned. The model provided for in Section XIV-1 of the Criminal Code of Ukraine generally complies with international anti-corruption standards and does not require a legal entity to be recognised as a subject of a criminal offence. At the same time, the expediency of expanding the system of measures of a criminal-law nature by introducing restrictions on access to state support and prohibitions on engaging in certain types of activities is substantiated. Such measures would facilitate the differentiation of criminal-law responses, taking into account the activities of the legal entity and its connection with the criminal offence committed.

It is argued that the subjective elements of trading in influence under Article 369-2 of the Criminal Code of Ukraine are characterised by direct intent, which is attributable to the formal structure of this criminal offence and the absence of socially dangerous consequences among its mandatory elements. The intellectual and volitional components of direct intent on the part of the subjects of active and passive trading in influence are elucidated.

Motive is not a mandatory element of the subjective elements of trading in influence. A self-interested motive is most characteristic of passive trading in influence; however, this criminal offence may also be committed for other motives.

Accordingly, motive does not affect the legal qualification of the offence, although it may be taken into account when determining the sentence.

The purpose of trading in influence has mandatory criminal-law significance. In its active form, the purpose is twofold: the intermediate purpose is to induce a person to exert influence, while the ultimate purpose is to secure a decision by an authorised person that is favourable to the provider of the undue advantage. In the passive form, the determining purpose is to obtain an undue advantage for oneself or a third person. The existence of another purpose, including that of assisting another person in obtaining the desired decision, does not affect the legal qualification of the offence but may be taken into account when individualising the sentence.

It is proposed that the criminal-law response to trading in influence be improved not through a general increase in the severity of sanctions, but by ensuring their systemic coherence, proportionality, and differentiation. The proposed model provides for distinguishing between active and passive forms of trading in influence, establishing commensurate basic sanctions for each form, and progressively increasing their severity depending on the amount of the undue advantage and, in the case of passive trading in influence, also where the undue advantage is extorted.

The provisions concerning the special ground for exemption from criminal liability applicable to the subject of active trading in influence under part 5 of Article 354 of the Criminal Code of Ukraine have been further developed by specifying the conditions for its application: voluntary reporting of the criminal offence; reporting before the person is notified of suspicion; active assistance in uncovering the criminal offence; and the fact that the offer, promise, or provision of an undue advantage was prompted by extortion, inducement, or provocation by another person.

A model of an additional criminal-law incentive for the subject of passive trading in influence has been developed, under which the court would be empowered to award that person a monetary reward.

Based on the findings of the study, the author has developed proposed versions of Article 369-2, “Offer or Provision of an Undue Advantage for Trading in Influence”, and a new Article 369-3, “Acceptance of an Offer or Receipt of an Undue Advantage

for Trading in Influence”, of the Criminal Code of Ukraine, providing for a legislative distinction between active and passive forms of trading in influence. Accordingly, it is proposed that the current Article 369-3 of the Criminal Code of Ukraine be renumbered as Article 369-4.

Keywords: trading in influence, corruption, corruption-related criminal offence, undue advantage, official, criminal liability, legal qualification, criminal proceedings, counteraction, crime, martial law, punishment, measures of a criminal-law nature, exemption from criminal liability, law enforcement agency.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Мішура М. В. Об'єкт зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу України). *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Випуск 4 (104). С. 70–86. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.104.70-86>

2. Мішура М. В. Зловживання (торгівля) впливом: порівняльно-правовий аналіз української та інших європейських заборон. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 1 (105). С. 101–118. DOI: 10.33766/2786-9156.105.101-118

3. Мішура М. В. Вина в складі злочину, передбаченого статтею 369-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 2 (106). С. 117–126. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.117-126>

4. Мішура М. В. Потерпілий та предмет як ознаки об'єкта зловживання впливом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 3. №. 83. С. 105–111. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.16>

5. Мішура М. В. Мотив та мета зловживання впливом. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 3. С. 534–539. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.90>

6. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 3 (107). С. 45–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.107.3.45-63>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Мішура М. В. Зловживання впливом: порівняльний аналіз законодавчих змін до ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми*

кримінального права [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 361–365.

8. Мішура М. В. Вплив як основна ознака складу злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. *«Азовські правові читання»*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 17-18 травня 2024 р. Запоріжжя: Бердянський державний педагогічний університет, 2024. С. 87–90.

9. Мішура М. В. Особливості конструкції об'єктивної сторони зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 179–182.

10. Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом і заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи з нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 04 жовтня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 145–148.

11. Мішура М. В. Наскрізнi кримінально-правові поняття «пропозиція», «обіцянка» (а також їх прийняття), «надання», «одержання» у складі зловживання впливом. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 28 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 371–375.

12. Мішура М. В. Застосування спеціальної конфіскації за ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Війна та мир & злочин і покарання* : матеріали XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 04–05 червня 2025 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2025. С. 91–95.

13. Мішура М. В. Доцільність звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (7 листопада 2025 року) / упор. С. І. Мельник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 138–139.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ ТА ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЦЬОГО ЗЛОЧИНУ	31
1.1. Сучасний стан дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом	31
1.2. Об'єкт зловживання впливом	31
1.3. Об'єктивна сторона зловживання впливом	70
Висновки до розділу 1	99
РОЗДІЛ 2 СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ.....	106
2.1. Суб'єкт зловживання впливом.....	106
2.2. Суб'єктивна сторона зловживання впливом	137
Висновки до розділу 2	150
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ.....	156
3.1. Покарання за зловживання впливом	156
3.2. Інші заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються за зловживання впливом	183
Висновки до розділу 3	207
ВИСНОВКИ.....	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	221
ДОДАТКИ.....	251

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК – Кримінальний кодекс

ККС ВС – Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

НМДГ – неоподатковуваний мінімумів доходів громадян

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю забезпечення ефективної кримінально-правової протидії корупції як однієї з найбільш небезпечних загроз функціонуванню демократичної, правової та соціальної держави. Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах воєнного стану, обумовленого агресією проти України, сучасних суспільно-політичних трансформацій, євроінтеграційного курсу України та необхідності виконання міжнародних антикорупційних зобов'язань. Одним із проявів корупційної діяльності, що суттєво підриває авторитет державних інституцій, принципи законності та довіру суспільства до публічної влади, є зловживання впливом, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 369-2 КК України.

За даними Офісу Генерального прокурора, упродовж 2020–2025 рр. обліковано 2991 кримінальне правопорушення, передбачене ст. 369-2 КК України. Статистичні показники демонструють виразну тенденцію до їх зростання: якщо у 2020 р. було обліковано 193 такі правопорушення, то у 2025 р. – 1211, тобто більш ніж у шість разів більше. Особливо інтенсивне зростання спостерігається протягом 2023–2025 рр.: з 411 випадків у 2023 р. до 707 у 2024 р. та 1211 у 2025 р. Тобто майже 78 % усіх облікованих за досліджуваний шестирічний період правопорушень припадає саме на останні три роки.

Ця динаміка облікованих кримінальних правопорушень не може безпосередньо ототожнюватися з динамікою їх фактичної поширеності. З огляду на високий рівень латентності корупційних деліктів істотне зростання кількості облікованих випадків зловживання впливом може відображати як активізацію їх виявлення та документування правоохоронними органами, так і реальне збільшення кількості відповідних кримінальних правопорушень.

Упродовж 2020–2025 рр. серед 2991 облікованого кримінального правопорушення у 1747 випадках (58,4 %) особам повідомлено про підозру, а до суду направлено провадження щодо 1249 правопорушень (41,8 %). Водночас,

попри зростання абсолютних показників, їх співвідношення із загальною кількістю облікованих кримінальних правопорушень демонструє протилежну тенденцію: частка випадків, у яких особам повідомлено про підозру, зменшилася з 66,3 % у 2020 р. до 53,5 % у 2025 р., а частка правопорушень, провадження щодо яких направлено до суду, – з 57 % до 37,3 % відповідно.

Наведені статистичні дані засвідчують певну диспропорцію між темпами зростання кількості облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 369-2 КК України, та показниками кримінального переслідування осіб, які їх вчинили. Водночас зменшення частки випадків повідомлення про підозру та направлення кримінальних проваджень до суду саме по собі не дає достатніх підстав для висновку про зниження ефективності досудового розслідування. Така тенденція може бути зумовлена сукупністю чинників, зокрема зростанням навантаження на органи досудового розслідування, складністю виявлення та доказування відповідних корупційних діянь, а також проблемами їх кримінально-правової кваліфікації.

Виявлені тенденції актуалізують питання про якість кримінально-правового регулювання відповідальності за зловживання впливом. Законодавча конструкція ст. 369-2 КК України залишається дискусійною, зокрема щодо змісту поняття «вплив», визначення меж кримінально караної поведінки, ознак суб'єкта кримінального правопорушення та відмежування зловживання впливом від суміжних складів. Окремого дослідження потребують питання диференціації кримінальної відповідальності за активне і пасивне зловживання впливом, побудови кваліфікованих складів цього кримінального правопорушення та застосування передбачених законом заходів кримінально-правового характеру.

Проблеми кримінальної відповідальності за зловживання впливом досліджувалися у працях А. А. Вознюка, В. М. Дубаса, О. О. Дудорова, В. І. Дюрдя, К. П. Задой, В. М. Киричка, О. О. Книженко, К. О. Ковтун, М. О. Комарницької, Н. О. Кочерової, О. К. Маріна, В. О. Навроцького, А. В. Савченка, Л. Ю. Тімофєєвої, В. І. Тютюгіна, А. Л. Чегіль та інших учених. Водночас розвиток законодавства та правозастосовної практики, а також збереження

дискусійності низки положень ст. 369-2 КК України зумовлюють необхідність комплексного переосмислення підстав і меж кримінальної відповідальності за зловживання впливом та вироблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення відповідної кримінально-правової заборони та рекомендацій з її практичного застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020), Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки (Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX), Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21 травня 2024 р. № 326), Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 листопада 2020 р., протокол № 23) та 2025–2029 роки (рішення Вченої ради від 30 грудня 2024 р., протокол № 25).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 вересня 2023 року (протокол № 20).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом, а також розроблення на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства України та практики його застосування.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати сучасний стан наукового дослідження проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом;
- визначити зміст та особливості об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України;
- надати кримінально-правову характеристику предмету зловживання

впливом;

- проаналізувати ознаки об’єктивної сторони зловживання впливом;
- визначити ознаки суб’єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України;
- виявити особливості суб’єктивної сторони зловживання впливом, зокрема зміст умислу, мотиву та мети цього кримінального правопорушення;
- здійснити критичний аналіз системи покарань за ст. 369-2 України та практики їх призначення;
- з’ясувати особливості та проблеми застосування інших заходів кримінально-правового характеру за зловживання впливом.

Об’єкт дослідження – правовідносини, що виникають у зв’язку з кримінально-правовою протидією зловживанню впливом.

Предмет дослідження – підстави кримінальної відповідальності за зловживання впливом, а також практика застосування ст. 369-2 КК України.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених мети й завдань використано такі наукові методи: *діалектичний* – для дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом у розвитку та взаємозв’язку із сучасними антикорупційними процесами й тенденціями розвитку кримінального законодавства України (розділи 1–3); *формально-логічний* – для визначення, уточнення та систематизації основних понять, а також для формулювання теоретичних положень щодо ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України (розділи 1, 2); *порівняльно-правовий* – з метою аналізу положень національного та міжнародного антикорупційного законодавства, а також окремих підходів до криміналізації торгівлі впливом у законодавстві зарубіжних держав (розділи 1–3); *системно-структурний* – для визначення ознак складу зловживання впливом, диференціації кримінальної відповідальності за це кримінальне правопорушення та удосконалення системи заходів кримінально-правового характеру за його вчинення (розділи 1–3); *статистичний* – для узагальнення емпіричної інформації, що характеризує кримінальні правопорушення, передбачені ст. 369-2 КК України (вступ, розділ

3); *аналізу документів* – під час вивчення та узагальнення матеріалів судової практики щодо зловживання впливом (розділи 1–3, додатки).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора та Державної судової адміністрації України за 2020–2025 рр. щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 369-2 КК України; результати вивчення та узагальнення судової практики у справах про зловживання впливом, зокрема обвинувальних і виправдувальних вироків, ухвал про звільнення осіб від кримінальної відповідальності, постанов Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду; інші статистичні та аналітичні матеріали, що характеризують практику протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним науковим дослідженням теоретичних та практичних проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом, у якому на основі системного аналізу положень кримінально-правової доктрини, антикорупційного законодавства та матеріалів судової практики обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правового механізму протидії цьому корупційному кримінальному правопорушенню, зокрема:

вперше:

- розроблено авторську модель диференціації кримінальної відповідальності за зловживання впливом шляхом виокремлення активної та пасивної форм цього діяння у самостійні склади кримінальних правопорушень із властивими кожному з них кваліфікуючими ознаками та санкціями;

- обґрунтовано необхідність диференціації кримінальної відповідальності за зловживання впливом залежно від розміру неправомірної вигоди шляхом визнання її значного, великого та особливо великого розмірів кваліфікуючими ознаками відповідних складів кримінальних правопорушень із визначенням їх вартісних меж відповідно до примітки ст. 368 КК України;

– аргументовано доцільність нормативного розмежування вимагання неправомірної вигоди та прохання (домагання) її надати, запропонувавши визнати прохання (домагання) самостійною формою основного складу зловживання впливом, а вимагання, пов'язане з примусом до надання неправомірної вигоди для відвернення протиправної шкоди законним правам чи інтересам особи, – кваліфікуючою ознакою цього кримінального правопорушення;

– розроблено підставу спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом, яка включає добровільне повідомлення про кримінальне правопорушення, сприяння його викриттю та розслідуванню, а також передачу одержаної неправомірної вигоди або її вартості в дохід держави;

– розроблено модель спеціального кримінально-правового заохочення суб'єкта пасивного зловживання впливом, яка передбачає можливість його звільнення від кримінальної відповідальності за умови добровільного повідомлення про вчинене до повідомлення йому про підозру, активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення та передання одержаної неправомірної вигоди уповноваженому органу, а в разі неможливості її передання – її вартості; обґрунтовано незастосування такого звільнення до особи, яка вимагала неправомірну вигоду;

удосконалено:

– наукові підходи до визначення основного безпосереднього об'єкта зловживання впливом, під яким запропоновано розуміти правовідносини у сфері забезпечення належної, законної, прозорої та неупередженої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також авторитету публічної служби, довіри громадян до державного апарату та принципу верховенства права;

– розуміння вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуючої ознаки зловживання впливом шляхом обґрунтування того, що воно має місце тоді, коли особа вимушена надати неправомірну вигоду для відвернення протиправної

шкоди своїм законним правам чи інтересам, а не для уникнення законної відповідальності, обходу встановленої законом процедури чи одержання неправомірної переваги;

– визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального суб'єкта кримінального правопорушення – будь-якої особи, яка при здійсненні реального або удаваного впливу не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації, владу, службове становище, повноваження службової особи юридичної особи приватного права чи особи, яка надає публічні послуги;

– наукові підходи до визначення кримінально-правового змісту поняття «вплив» у ст. 369-2 КК України, під яким запропоновано розуміти реальну або удавану здатність особи, використовуючи авторитет, особисті, професійні, службові, родинні, дружні чи інші зв'язки та можливості, спонукати особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до прийняття або неприйняття певного рішення, а також обґрунтовано, що фактична реалізація впливу та досягнення його результату перебувають за межами об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення, а для удаваного впливу визначальним є сприйняття надавачем неправомірної вигоди можливості такого впливу як реальної;

– наукові положення щодо кримінально-правової характеристики суб'єктів активного та пасивного зловживання впливом: аргументовано, що суб'єкт активного зловживання впливом є загальним, що не виключає вчинення відповідного діяння службовою особою, тоді як при визначенні суб'єкта пасивного зловживання впливом запропоновано відмовитися від такої ознаки, як здатність здійснити реальний вплив в уяві особи, яка здійснює підкуп, та виходити з можливості як реального, так і удаваного характеру впливу; додатково обґрунтовано необхідність посиленого кримінально-правового реагування на випадки активного зловживання впливом із використанням службового становища чи пов'язаних із ним можливостей;

– наукові положення щодо змісту прямого умислу при зловживанні впливом, зокрема диференційовано його інтелектуальний і вольовий моменти залежно від активної та пасивної форм цього кримінального правопорушення;

– положення щодо кримінально-правового значення мотиву зловживання впливом, відповідно до яких корисливий мотив, хоча й найбільш характерний для пасивної форми цього кримінального правопорушення, не є обов’язковою ознакою його суб’єктивної сторони, оскільки активне та пасивне зловживання впливом можуть вчинятися з інших мотивів;

– наукові положення щодо диференціації кримінальної відповідальності та побудови санкцій за зловживання впливом, відповідно до яких обґрунтовано необхідність узгодження видів і меж покарань із характером та ступенем суспільної небезпеки активної і пасивної форм цього кримінального правопорушення та властивими їм кваліфікуючими ознаками;

– наукові підходи до застосування спеціальної конфіскації за зловживання впливом, відповідно до яких її застосування до неправомірної вигоди та іншого майна поставлено в залежність від встановлення правової природи активів, їх походження та доведеного зв’язку з кримінальним правопорушенням, а також додатково обґрунтовано необхідність забезпечення пропорційності втручання у право власності, урахування прав добросовісних третіх осіб та недопустимості спеціальної конфіскації майна, кримінально протиправне походження або зв’язок якого зі зловживанням впливом належним чином не доведено;

– положення щодо спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності суб’єкта активного зловживання впливом, передбаченої ч. 5 ст. 354 КК України, шляхом конкретизації умов її застосування: добровільності повідомлення про кримінальне правопорушення, його здійснення до повідомлення особі про підозру, активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення та зумовленості пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди її вимаганням, схилянням або провокацією з боку іншої особи;

дістало подальший розвиток:

– положення про родовий об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII Особливої частини КК України, зокрема про те, що його зміст охоплює не лише правовідносини у сфері функціонування публічного апарату управління, але й правовідносини, що забезпечують належне здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг;

– положення про додатковий об'єкт зловживання впливом, зокрема встановлено, що він має ситуативний характер і є додатковим факультативним об'єктом, оскільки його зміст залежить від конкретної форми реалізації протиправного впливу, характеру рішення, на яке спрямоване посягання, а також способу досягнення бажаного результату;

– наукові підходи до розмежування понять «пропозиція» та «обіцянка» неправомірної вигоди, на підставі чого підтримано пропозицію щодо недоцільності їх самостійного законодавчого закріплення як окремих форм кримінально протиправної поведінки та необхідності вилучення з положень КК України поняття «обіцянка неправомірної вигоди», охопивши відповідні випадки поняттям «пропозиція неправомірної вигоди» як будь-яким висловленням наміру надати таку вигоду незалежно від ступеня конкретизації часу, місця чи способу її надання, з відповідним уточненням п. 3 примітки до ст. 354 КК України;

– положення щодо змісту та моменту закінчення окремих форм зловживання впливом, передбачених ст. 369-2 КК України, відповідно до яких надання та одержання неправомірної вигоди є закінченими з моменту фактичного переходу хоча б її частини, а прийняття пропозиції чи обіцянки – з моменту доведення до відома надавача згоди одержати таку вигоду за відповідний вплив (незалежно від фактичного здійснення впливу та його результативності);

– наукові положення щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб у разі вчинення зловживання впливом в їх інтересах, зокрема обґрунтовано доцільність розширення переліку таких заходів обмеженням на отримання державної підтримки та заборонаю здійснювати певні

види діяльності, що сприятиме диференціації кримінально-правового впливу з урахуванням діяльності юридичної особи та її зв'язку з учиненням кримінальним правопорушенням;

– положення про мету як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони зловживання впливом, яку диференційовано залежно від форми кримінально протиправної поведінки: для активного зловживання впливом обґрунтовано її подвійну структуру, що охоплює проміжну мету – спонукання посередника до здійснення впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та головну мету – прийняття такою особою бажаного для надавача неправомірної вигоди рішення; для пасивного зловживання впливом обов'язковою визначено мету одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи, тоді як інші цілі не впливають на кваліфікацію, але можуть враховуватися під час призначення покарання;

– положення щодо індивідуалізації кримінально-правового впливу за зловживання впливом на підставі узагальнення судової практики застосування ст. 369-2 КК України за 2020–2025 рр. (встановлено переважання обвинувальних вироків, істотну роль угод про визнання винуватості, поширеність призначення штрафу та застосування механізмів звільнення від відбування покарання, що засвідчує необхідність забезпечення належного співвідношення між диференціацією кримінальної відповідальності на законодавчому рівні та індивідуалізацією кримінально-правового впливу в судовій практиці).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення положень КК України в частині конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, диференціації кримінальної відповідальності за активне та пасивне зловживання впливом, а також системи санкцій та заходів кримінально-правового характеру за вчинення цього делікту;

– *правозастосовній діяльності* – як методичні рекомендації для органів досудового розслідування, прокуратури та суду при кваліфікації зловживання

впливом, відмежуванні цього кримінального правопорушення від суміжних корупційних деліктів, а також застосуванні заходів кримінально-правового характеру (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 7 лютого 2025 року № 20690-2025);

– *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для подальшого розроблення теоретичних проблем кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, зокрема пов’язані з торгівлею впливом та іншими прихованими формами корупції (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 квітня 2026 року № 115-нд);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права, кримінології та антикорупційної політики, а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій і навчально-методичних матеріалів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 квітня 2026 року № 114-оп).

Особистий внесок здобувача. Дисертацію виконано автором самостійно, а всі сформульовані в ній наукові положення, висновки та пропозиції є результатом особистих досліджень автора. Наукові праці інших учених із відповідними посиланнями використано для обґрунтування окремих положень дисертації.

У науковій статті «Суб’єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування», підготовленій у співавторстві з Вознюком А.А., в якій сформульовано положення щодо визначення суб’єкта активного та пасивного зловживання впливом, авторський внесок становить 50%.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на таких наукових заходах: «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 23 листопада 2023 року), «Азовські правові читання» (м. Запоріжжя, 17–18 травня 2024 року), «Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану» (м. Львів, 8 листопада 2024 року), «Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного

конфлікту: досвід та перспективи» (м. Кропивницький, 4 жовтня 2024 року), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 28 листопада 2024 року), «Війна та мир & злочин і покарання» (м. Львів, 4–5 червня 2025 року), «Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану» (м. Львів, 7 листопада 2025 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 13 наукових публікаціях, серед яких шість – у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, і сім – у збірниках матеріалів наукових заходів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (272 найменування) і чотирьох додатків. Повний обсяг дисертації становить 271 сторінка, з них обсяг основного тексту – 203 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ ТА ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЦЬОГО ЗЛОЧИНУ

1.1. Сучасний стан дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом

Незважаючи на комплекс заходів, які вживаються з метою запобігання та протидії корупції в Україні, питання протидії кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності залишаються надзвичайно актуальними. Одним із таких правопорушень є зловживання впливом, передбачене ст. 369-2 КК України, яке викликає значний науковий і практичний інтерес.

Зловживання впливом належить до так званих проявів «фонові» корупції та характеризується значним рівнем суспільної небезпеки. Особливість цього діяння полягає у тому, що воно не лише ускладнює механізми прийняття рішень у сфері публічного управління, але й формує приховані корупційні зв'язки між особами, які мають реальний або удаваний вплив на службових осіб. Практика правозастосування свідчить про достатньо широке застосування ст. 369-2 КК України як підстави кримінальної відповідальності (додаток А.1), що підтверджує актуальність її наукового дослідження.

Проблематика кримінальної відповідальності за зловживання впливом посідає особливе місце серед сучасних досліджень у галузі кримінального права. Це зумовлено тим, що така форма корупційної діяльності має високий рівень латентності, є складною для виявлення та доказування, однак водночас здатна істотно підривати засади функціонування державного апарату, принципи прозорості діяльності органів публічної влади й довіру суспільства до державних інституцій.

Криміналізація зловживання впливом в Україні стала наслідком виконання міжнародних зобов'язань держави. Як слушно зауважує В. І. Дюрдь, Україна взяла на себе зобов'язання криміналізувати таку протиправну поведінку, як зловживання впливом, шляхом укладання та ратифікації двох фундаментальних міжнародних антикорупційних актів – Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції, та приєднання до Стамбульського плану боротьби з корупцією [88, с. 241–242]. У зв'язку з цим національний законодавець був зобов'язаний забезпечити відповідність кримінального законодавства міжнародним антикорупційним стандартам.

Необхідність дослідження підстав кримінальної відповідальності за зловживання впливом зумовлена низкою обставин.

По-перше, ст. 369-2 КК України характеризується значною динамікою законодавчих змін. Протягом періоду існування її положення неодноразово зазнавали редакційного оновлення, що свідчить про постійний пошук законодавцем найбільш оптимальної конструкції підстав кримінальної відповідальності за ці делікти. Така мінливість потребує ґрунтовного наукового аналізу щодо ефективності обраних законодавчих рішень.

По-друге, у правозастосовній практиці виникають труднощі під час відмежування зловживання впливом від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема від одержання неправомірної вигоди, підкупу службових осіб або шахрайства. Це спричиняє неоднакове застосування кримінального закону судами та формує потребу у виробленні єдиних доктринальних і практичних підходів.

По-третє, в умовах європейської інтеграції України особливої ваги набуває гармонізація національного антикорупційного законодавства з міжнародними стандартами. Аналіз положень ст. 369-2 КК України у контексті міжнародних антикорупційних актів дозволяє оцінити рівень відповідності вітчизняного законодавства міжнародним вимогам, а також виявити напрями його подальшого вдосконалення.

Таким чином, звернення до сучасного стану дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом є не лише теоретично обґрунтованим, але й практично необхідним. Це сприятиме вдосконаленню кримінального законодавства, підвищенню ефективності протидії корупційним кримінальним правопорушенням та формуванню сталої судової практики.

Статтю 369-2 було включено до КК України Законом України від 7 квітня 2011 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [207].

Загалом ознайомлення з офіційним текстом розглядуваної заборони демонструє, що протягом періоду її існування до неї вносились численні редакційних змін, серед яких ключовими є:

розширення кола отримувачів неправомірної вигоди шляхом включення «третьох осіб» (Закони України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18 квітня 2013 року та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 року) [212];

викладення частин першої – третьої ст. 369-2 КК України в новій редакції (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року) [206];

виключення посилення в санкції статті на такий захід кримінально-правового характеру, як спеціальна конфіскація (Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні» від 10 листопада 2015 року) [211];

суттєве збільшення розміру покарання у виді штрафу (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року) [209];

уточнення положень щодо суб'єкта впливу шляхом віднесення до них осіб, уповноважених на виконання функцій місцевого самоврядування (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про запобігання корупції"»: Закон України від 4 березня 2020 року) [205].

У первинній редакції диспозиція ч. 1 ст. 369-2 КК України передбачала кримінальну відповідальність за пропозицію або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи погоджується вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

Натомість чинна редакція істотно розширила межі кримінально караної поведінки. Зокрема, законодавець передбачив можливість надання вигоди третій особі, а також поширив сферу впливу на осіб, уповноважених на виконання функцій місцевого самоврядування. Такий підхід свідчить про прагнення охопити ширше коло корупційних практик, які фактично функціонують через неформальні зв'язки та посередництво.

Суттєвих змін зазнала й ч. 2 ст. 369-2 КК України. Якщо раніше кримінально караним визнавалося лише одержання неправомірної вигоди або пропозиція здійснити вплив, то чинна редакція охоплює також прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, одержання вигоди для третьої особи та обіцянку здійснення впливу. Таким чином, законодавець істотно розширив зміст об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення.

Подібна тенденція простежується і в ч. 3 ст. 369-2 КК України, яка передбачає відповідальність за ті самі дії, поєднані з вимаганням неправомірної вигоди. Порівняно з первинною редакцією законодавець сформулював диспозицію значно ширше, забезпечивши системність правового регулювання всіх форм протиправного впливу.

Важливих змін зазнала також примітка до ст. 369-2 КК України. Якщо у первинній редакції вона містила відсилання до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», то чинна редакція узгоджена з положеннями Закону України «Про запобігання корупції» та ч. 4 ст. 18 КК України. Такі зміни були обумовлені реформуванням антикорупційного законодавства та розширенням поняття службової особи у кримінальному праві.

Порівняльний аналіз санкцій ст. 369-2 КК України свідчить про тенденцію до посилення кримінальної відповідальності. Насамперед це проявилось у збільшенні розмірів штрафів та розширенні можливостей застосування покарання у виді позбавлення волі. Водночас санкція ч. 3 ст. 369-2 КК України фактично залишилася незмінною, що може свідчити про стабільну оцінку законодавцем підвищеної суспільної небезпечності вимагання неправомірної вигоди за вплив.

Отже, динаміка змін у ст. 369-2 КК України свідчить про послідовну політику законодавця щодо уточнення складу зловживання впливом та прагнення законодавця удосконалити юридичну конструкцію цього кримінального правопорушення, забезпечити більш ефективне кримінально-правове реагування на прояви опосередкованої корупції шляхом створення можливості призначення більш суворого покарання за вказані посягання [173, с. 361–365].

Однак попри вдосконалення положень ст. 369-2 КК України, залишаються актуальними проблеми правозастосування, що обумовлює потребу подальших досліджень та узагальнення судової практики.

У контексті реформування кримінального законодавства України заслуговує на увагу позиція авторів проєкту КК України, які пропонують ст. 9.5.8. «Торгівля впливом». Відповідно до положень цієї норми особа, яка від іншої особи:

- 1) прийняла пропозицію хабара,
- 2) просила надати хабар або

3) одержала хабар за реальний чи удаваний вплив на прийняття рішення публічною службовою особою, –

вчинила злочин 3 ступеня [115].

Порівняльний аналіз ст. 369-2 чинного КК України («Зловживання впливом») і статті 9.5.8 проєкту нового КК України («Торгівля впливом») дозволяє виявити як спільні риси, так і концептуальні відмінності у підходах до криміналізації даного суспільно небезпечного діяння.

Передусім відмінності стосуються самої назви складу кримінального правопорушення. У чинній редакції КК України використовується термін «зловживання впливом», тоді як у проєкті нового КК України застосовано поняття «торгівля впливом» (англ. *trading in influence*), безпосередньо запозичене з міжнародно-правових актів, зокрема Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS No. 173). Такий підхід свідчить про прагнення розробників проєкту гармонізувати національне кримінальне законодавство з європейськими антикорупційними стандартами та уніфікувати термінологічний апарат.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого чинною редакцією ст. 369-2 КК України, охоплює широке коло суспільно небезпечних дій, зокрема: пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди (ч. 1), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (ч. 2), а також вимагання неправомірної вигоди за вплив (ч. 3).

Таким чином, чинна редакція ст. 369-2 КК України передбачає двосторонню криміналізацію відповідної корупційної поведінки – як для особи, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, так і для особи, яка її приймає, одержує або вимагає.

Натомість ст. 9.5.8 проєкту нового КК України охоплює лише поведінку особи, яка приймає пропозицію хабара, просить його надати або одержує хабар за вплив. Отже, у проєкті простежується тенденція до звуження меж криміналізації шляхом концентрації уваги виключно на особі, яка використовує свій вплив або створює уявлення про його наявність. Імовірно, відповідальність

особи, яка пропонує чи надає хабар, має регламентуватися загальними положеннями про давання хабара.

Водночас важливою новелою проєкту нового КК України є вказівка на реальний або удаваний вплив. Така законодавча конструкція має важливе практичне значення, оскільки усуває одну з дискусійних проблем чинної редакції ст. 369-2 КК України – питання про кримінально-правову оцінку ситуацій, коли особа обіцяє вплив, фактично не маючи можливості його здійснити. Таким чином, проєкт прямо криміналізує не лише реальний, а й фіктивний («уявний») вплив, що відповідає сучасним міжнародним антикорупційним стандартам.

В обох нормах відсутня вказівка на спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Разом із тим чинна редакція ст. 369-2 КК України через примітку до статті конкретизує коло осіб, на яких може бути спрямований вплив, – осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування відповідно до Закону України «Про запобігання корупції».

Натомість у проєкті нового КК України використовується більш узагальнене поняття «публічна службова особа», зміст якого розкривається у п. 52 ч. 2 ст. 1.1.1 проєкту КК України. Такий підхід видається більш універсальним і системним, оскільки дозволяє уникнути надмірної залежності кримінально-правової норми від положень спеціального антикорупційного законодавства.

Суб'єктивна сторона в обох випадках характеризується умисною формою вини. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, розуміє, що одержує вигоду за здійснення впливу на публічного службовця, та бажає діяти саме таким чином. Водночас проєкт нового КК України не деталізує мотив чи мету вчинення цього кримінального правопорушення. З одного боку, це спрощує конструкцію складу злочину, а з іншого – певною мірою ускладнює можливість диференціації кримінальної відповідальності залежно від внутрішньої спрямованості поведінки винної особи.

Окремо слід звернути увагу на те, що чинний КК України визнає кримінально значущим також вимагання неправомірної вигоди за вплив, що свідчить про підвищену оцінку законодавцем суспільної небезпечності такого

способу вчинення корупційного кримінального правопорушення. У проєкті нового КК України подібна кваліфікуюча ознака відсутня, що може свідчити про прагнення розробників спростити конструкцію відповідного складу злочину та зробити її більш лаконічною.

Водночас для оцінки запропонованих законодавчих ініціатив, визначення перспектив подальшого вдосконалення підстав кримінальної відповідальності за ст. 369-2 КК України, а також практики її застосування важливо дослідити сучасний стан наукової розробки цих питань.

Дисертація Н. О. Кочерової «Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину» (2013) є комплексним монографічним дослідженням кримінальної відповідальності за зловживання впливом, у якому здійснено аналіз становлення та розвитку норми, передбаченої ст. 369-2 КК України станом на 2013 рік, а також обставин, які зумовили її появу у вітчизняному законодавстві [120].

Авторкою здійснено ґрунтовну кримінально-правову характеристику відповідного складу злочину, досліджено проблемні питання, пов'язані з об'єктивними та суб'єктивними ознаками зловживання впливом, а також проаналізовано особливості його кваліфікації [120].

На підставі аналізу судової практики Н. О. Кочерова дійшла висновку, що розмір неправомірної вигоди переважно залежить від службового становища особи, на прийняття рішення якої здійснюється вплив, а також від характеру відповідного рішення. У зв'язку з цим авторка обґрунтовує доцільність диференціації кримінальної відповідальності залежно від розміру неправомірної вигоди [120].

Досліджуючи форми прояву зловживання впливом, дисертантка звертає увагу на те, що діяння, передбачені диспозиціями ст. 369-2 КК України, мають «зустрічний» характер та можуть розглядатися крізь призму необхідної співучасті або так званої «квазіспівучасті» [120].

У межах аналізу суб'єктивних ознак складу злочину авторка обґрунтовує, що суб'єктом зловживання впливом може бути будь-яка фізична осудна особа,

яка досягла віку кримінальної відповідальності, у тому числі службова особа, за умови, що її вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави, зумовлений не службовими повноваженнями, а особистими зв'язками – дружніми, родинними, інтимними чи довірчими відносинами [120].

Суб'єктивна сторона злочину, на думку Н. О. Кочерової, характеризується прямим умислом та корисливим мотивом. При цьому метою діяння, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, є спонукання особи, уповноваженої на виконання функцій держави, до прийняття бажаного рішення, тоді як для діянь, передбачених чч. 2 і 3 цієї статті, характерною є мета особистого збагачення та систематичного отримання неправомірної вигоди, що фактично наближає таку поведінку до «торгівлі впливом» [120].

У результаті дослідження авторкою сформульовано низку рекомендацій щодо вдосконалення правозастосовної практики та запропоновано нову редакцію ст. 369-2 КК України [120].

Серед сучасних дисертацій варто виділити роботу К. О. Ковтун «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом» (2026). У ній дослідницею, зокрема підтримано позицію про те, що суб'єкта пасивного зловживання впливом слід розглядати як спеціального, із визначенням його через негативну ознаку, як особи, яка не реалізує можливості, пов'язані зі статусом працівника підприємства, установи чи організації, а також не використовує владні чи службові повноваження службової особи публічного або приватного права, що дозволить більш чітко відмежувати склад зловживання впливом від суміжних корупційних кримінальних правопорушень, зокрема тих, що передбачають використання службового становища. Висловлено пропозицію щодо доповнення ст. 369-2 КК України спеціальною приміткою, яка б нормативно закріплювала критерії визначення суб'єкта для кваліфікованих складів, передбачених частинами другою та третьою цієї статті [108, с. 18–19].

Авторкою запропоновано доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом злочину, який передбачає відповідальність службової особи за вчинення зловживання впливом із використанням службового

становища, що дозволить більш чітко диференціювати кримінальну відповідальність залежно від характеру використаних можливостей та ступеня суспільної небезпечності діяння [108, с. 19].

У роботі також удосконалено: підхід до розмежування зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) та суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-4 КК України, шляхом обґрунтування критерію спрямованості неправомірної вигоди – на безпосереднє вчинення дії уповноваженим суб'єктом або на здійснення впливу на нього через третю особу; підходи до розуміння зловживання впливом як самостійного корупційного кримінального правопорушення, сутність якого полягає не у фактичному впливі на прийняття рішення, а в неправомірному обігу впливу як соціального ресурсу доступу до публічної влади; підхід до відмежування зловживання впливом від підкупу та шахрайства шляхом визначення критерію спрямованості умислу та характеру домовленості між сторонами [108, с. 19].

Набули подальшого розвитку наукові підходи до відмежування зловживання впливом від підкупу службової особи та посередництва у підкупі шляхом визначення вирішального критерію – цільової адресації неправомірної вигоди, а також аргументація того, що ключовою кваліфікаційною ознакою зловживання впливом є саме корупційний обмін неправомірної вигоди на вплив, що має пріоритетне значення порівняно з фактом реального здійснення такого впливу [108, с. 20].

Частково питання зловживання впливом розглядалися в дисертації А. Л. Чегіль «Відповідальність за вимагання неправомірної вигоди у кримінальному праві України» (2026). У цій роботі зокрема сформульовано доктринальне визначення поняття вимагання неправомірної вигоди як форми кримінально караного примусу корупційного характеру, що полягає у створенні службовою або іншою спеціальною особою стану вимушеності шляхом погрози порушення законних прав чи інтересів з метою одержання неправомірної вигоди, а також доведено необхідність законодавчого закріплення єдиного

універсального визначення вимагання для всіх корупційних складів та обґрунтовано можливість визнання його самостійним закінченим кримінальним правопорушенням. Автором удосконалено наукові підходи до тлумачення ознаки вимагання у складі зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) з урахуванням практики Верховного Суду. Дослідник також виявив непослідовність у застосуванні додаткових покарань з огляду на відсутність обов'язкового позбавлення права обіймати певні посади у ч. 3 ст. 369-2 КК України [259].

Попри те, що дисертація М. О. Комарницької «Відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за кримінальним правом України» (2021) присвячена ширшій проблематиці відповідальності за неправомірну вигоду, окремі її положення мають важливе значення для дослідження зловживання впливом. У роботі обґрунтовано доцільність установлення мінімального розміру неправомірної вигоди на рівні одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Авторка також дослідила зміст альтернативних форм діяння – прийняття пропозиції, обіцянки та одержання неправомірної вигоди. Особливу увагу приділено визначенню моменту закінчення злочину. Проведено семантичний аналіз понять «одержання», «прийняття» та «набуття», досліджено особливості кримінальної відповідальності у випадках прийняття рішень колегіальними органами, а також обґрунтовано тезу про необхідну співучасть у злочинах, пов'язаних із неправомірною вигодою [112, с. 2–7].

Підкреслено, що відповідні злочини можуть бути вчинені лише з прямим умислом, корисливим мотивом і завчасно обміркованою метою. Це свідчить про їхню підвищену суспільну небезпеку [112, с. 2–7].

Важливим є висновок авторки про те, що використання службового становища у вузькому та широкому розумінні зумовлює різну кримінально-правову кваліфікацію: у першому випадку діяння підлягає кваліфікації за ст. 368 КК України, а у другому – за ст. 369-2 КК України [112, с. 2–7].

У роботі наголошено, що, хоча в чинному КК України (на відміну від

попереднього) немає спеціальної статті про кримінальну відповідальність за посередництво у наданні або одержанні неправомірної вигоди, такі дії є кримінально караними. Обґрунтовано, що посередник не може визнаватися пособником, якщо він не сприяв вчиненню злочину способами, передбаченими ч. 5 ст. 27 КК України, і не виконував конкретних дій у реалізації домовленостей між сторонами [112, с. 2–7].

Крім того, у дисертації окреслено умови, за яких особу може бути звільнено від кримінальної відповідальності під час одержання неправомірної вигоди. Підкреслено, що специфіка предмета злочину може впливати на кваліфікацію діянь, пов'язаних з отриманням неправомірної вигоди. Обґрунтовано неможливість застосування положень ст. 75 КК України до осіб, які вчинили корупційні злочини, передбачені статтями 354, 368–369-2 КК України. Звернуто увагу, що, попри припущення законодавця, призначене покарання не завжди є суворішим у разі одержання більшої суми неправомірної вигоди. Розкрито безпідставність визнання судом обставиною, що пом'якшує покарання, факту вчинення злочину вперше. Запропоновано зміни до кримінального законодавства в частині регламентації покарання та порядку звільнення від кримінальної відповідальності за розглядувані злочини [112, с. 2–7].

Дисертація М. Б. Желік «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика» (2018) присвячена комплексному дослідженню злочинів, пов'язаних із неправомірною вигодою. У межах роботи здійснено юридичний аналіз складів злочинів, пов'язаних із прийняттям пропозиції, обіцянки або одержанням неправомірної вигоди, а також досліджено особливості їх кваліфікації та призначення покарання. Проведено розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечне діяння у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Сформовано систему відповідних складів злочинів, до якої, зокрема, включено і чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України [91].

Дослідник також запропонував низку положень, які можуть бути використані у процесі вдосконалення кримінального законодавства, зокрема щодо передбачення кримінальної відповідальності лише за одержання неправомірної вигоди; встановлення однакового покарання для осіб, які одержують неправомірну вигоду (вигодонабувач), і тих, хто її надає (вигодадавець), а також за дії, які є невдалими (диференціація відповідальності за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди особою, залежно від того, чи суперечить закону дія, котру вона вчиняє в інтересах особи, яка надає неправомірну вигоду, чи ця дія вчиняється згідно з законом [91].

У роботі констатовано, що діяльність осіб, які приймають пропозицію, обіцянку або одержують неправомірну вигоду, пов'язана з діяльністю державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також із професійною діяльністю, що стосується надання публічних послуг. Окремі категорії відповідних осіб наділені правом у межах своєї компетенції постійно або тимчасово обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами, провадити професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Тобто спектр їхньої діяльності є різним та залежить від правового статусу (наприклад, службова особа, експерт, спеціаліст, працівник підприємства, установи чи організації та інші) та компетенції (наприклад, виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, надання експертного висновку тощо) [91].

Встановлено, що корупційні злочини, об'єктивна сторона яких полягає в одержанні неправомірної вигоди, у кримінальному законі описані як такі, що мають формальний склад, та вважаються закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння. Злочини, які полягають у прийнятті пропозиції чи обіцянки одержати неправомірну вигоду, а також проханні надати таку вигоду чи пропозицію, чи в обіцянці здійснити вплив за надання неправомірної вигоди,

є злочинами з усіченим складом та визнаються закінченими вже на початок виконання суспільно небезпечного діяння [91].

Проаналізовано ознаки об'єктивної сторони складів злочинів, які полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, та запропоновано рекомендації щодо їх конкретного тлумачення та використання у КК України. Встановлено, що суб'єктивна сторона аналізованих посягань характеризується прямим умислом (винний усвідомлює, що він приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду без законних на те підстав, а також те, що його дії є кримінально караними) та корисливим мотивом. Встановлено групи складів злочинів, які перебувають у конкуренції загальної та спеціальної норм (ст. 368 та чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) [91].

Констатовано, що санкції кримінально-правових норм, які регламентують відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, є простими (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2 КК України), кумулятивними (ст. 368, ч. 3 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 3 ст. 369-2 КК України), альтернативними (чч. 3, 4 ст. 354, ч. 2 ст. 369-2 КК України) та відносно визначеними (чч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, чч. 3, 4 ст. 368-3, чч. 3, 4 ст. 368-4, чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) [91].

З'ясовано, що суди, відповідно до положень КК України, не мають права на загальних засадах застосовувати до осіб, які вчинили корупційні злочини, що полягають у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди, інститут звільнення від кримінальної відповідальності, а також звільнення від покарання чи його відбування, за винятком випадків, передбачених ст.ст. 49, 80, 83, 84, 86, 87 КК України [91].

Окремої уваги заслуговує позиція В. В. Комара, викладена у дисертації «Поняття та види підкупу за кримінальним законодавством України» (2020). Автор висловлює критичне ставлення до виокремлення зловживання впливом у самостійний склад злочину, вважаючи, що така криміналізація є наслідком невдалого поєднання міжнародних та національних підходів. Водночас дослідник визнає необхідність кримінально-правового захисту осіб,

уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, від неформального впливу з боку близьких осіб, радників, помічників або інших суб'єктів, які мають особисті зв'язки з посадовцями. На думку автора, у таких випадках ідеться радше про специфічне посягання у сфері службової діяльності, ніж про класичний корупційний злочин. Тому, такий злочин не може розглядатися як корупційний [111].

Проблематика протидії корупції загалом стала предметом дослідження низки сучасних наукових праць.

Так, у дисертації М. Г. Михайленка «Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні» (2018) обґрунтовано багаторівневий механізм протидії корупції, який складається з трьох рубежів: попереднього (запобігання корупційним ризикам), основного (відповідальність за корупційні правопорушення) та завершального (відповідальність за приховані корупційні діяння) [167].

Дисертація В. М. Трепака «Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні» (2020) присвячена дослідженню корупції як загрози національній безпеці та формуванню концептуальних засад подальшої антикорупційної політики держави [238].

У монографії О. С. Бондаренко «Концепція кримінально-правової протидії корупції» (2021) проаналізовано різновиди корупції та міжнародно-правові механізми протидії їй. Водночас положення ст. 369-2 КК України досліджуються переважно у контексті класифікації корупційних кримінальних правопорушень, а також реалізації заходів, визначених у Конвенції ООН проти корупції [6].

У дисертації О. С. Бондаренко «Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (2016) зловживання впливом згадується лише в контексті неправомірної вигоди як предмета цього злочину [7].

Дисертація В. М. Дубас «Кримінально-правові засоби протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні» (2023) містить

висновки щодо призначення покарання за ст. 369-2 КК України, а також пропозиції щодо удосконалення санкцій цієї норми [75].

Важливо звернути увагу й на книги «Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування» (2019) [80], «Кваліфікація слідчими органів Державного бюро розслідувань окремих кримінальних правопорушень» (2023) [102], «Відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» (2021) [165] у яких надана кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України.

Окремі аспекти підстав кримінальної відповідальності за зловживання впливом знайшли своє відображення на рівні наукових статей у працях О. О. Дудорова [78; 79], В. І. Дюрдя [88], К. П. Задоя [82; 94; 95; 96; 97], В. М. Киричка [103; 104], О. О. Книженко [106], Л. Ю. Тимофєєвої [234], Д. А. Третьякова [239], І. С. Огерук [188] та ін. Важливі питання кримінально-правової протидії корупційним деліктам розглянуто також у працях інших вчених [10; 11; 71; 233; 269; 271].

Питанням розслідування та доказування зловживання впливом присвячено роботи А. В. Шевчишена [262], І. Б. Яковчука [264], М. О. Гелемея [70; 164]. Однак у них висвітлено передусім проблеми досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. Натомість питання кримінально-правової характеристики цих деліктів розглянуто фрагментарно.

Отже, аналіз сучасної наукової літератури свідчить про недостатній рівень комплексного дослідження проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом в Україні. Попри наявність окремих дисертацій, монографій, посібників та наукових статей, більшість із них лише частково торкаються проблематики ст. 369-2 КК України або розглядають її у межах ширших досліджень корупційних кримінальних правопорушень.

Незважаючи на позитивні результати вдосконалення законодавства, залишаються актуальними проблеми правозастосування, пов'язані передусім з

тлумаченням ознак складу кримінального правопорушення, доведенням факту впливу та розмежуванням з іншими корупційними кримінальними правопорушеннями.

Такий стан наукової розробленості ускладнює формування єдиної правозастосовної практики та створення цілісної теоретичної концепції кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

У зв'язку з цим актуальною залишається потреба у проведенні комплексного міждисциплінарного дослідження інституту кримінальної відповідальності за зловживання впливом, яке б охоплювало доктринальний аналіз, судову практику, міжнародно-правові стандарти та перспективи подальшого реформування кримінального законодавства України.

1.2. Об'єкт зловживання впливом

Основний Закон України закріплює низку фундаментальних імперативів функціонування державної влади. Зокрема, відповідно до ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах та відповідно до законів України. Водночас ст. 19 Конституції України визначає, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України [114].

Реалізація цих конституційних приписів має принципове значення для забезпечення ефективного функціонування державного апарату, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності. Від належного виконання владних повноважень залежить забезпечення прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб, а також стабільність механізму публічного управління загалом.

Зазначені положення безпосередньо пов'язані з категоріями суспільної небезпеки та об'єкта корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень, зокрема зловживання впливом.

Свою чергою, ч. 1 ст. 2 КК України встановлює, що єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення [158]. Як відомо, склад будь-якого кримінального правопорушення традиційно розглядається крізь призму чотирьох взаємопов'язаних елементів: об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Саме системна єдність зазначених елементів утворює юридичну конструкцію відповідного складу кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України [176, с. 71].

З огляду на те, що кримінальний закон покликаний забезпечувати охорону лише найбільш значущих суспільних відносин, першочергового значення набуває правильне визначення об'єкта кримінально протиправного посягання. Як слушно зазначав В. Я. Тацій, саме точне встановлення об'єкта кримінального правопорушення дозволяє належним чином оцінити соціально-правовий зміст діяння, визначити рівень його суспільної небезпеки, правильно кваліфікувати відповідне посягання та відмежувати його від суміжних складів злочинів [231].

В умовах сучасного розвитку антикорупційної політики України питання визначення об'єкта корупційних кримінальних правопорушень набуває особливої актуальності. Так, відповідно до Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки корупція визнається однією з ключових перешкод стабільному економічному розвитку держави та ефективному функціонуванню демократичних інститутів. При цьому найбільш корупційно вразливими сферами визнаються судова система, правоохоронні органи, охорона здоров'я, державний сектор економіки, податкова та митна сфери [4].

Практично всі зазначені сфери можуть виступати середовищем існування не лише безпосередньої, а й так званої «фонові» корупції, до проявів якої належить і зловживання впливом. У цьому контексті показовою є позиція Ф. Фукуями, який зазначав, що поняття корупції охоплює надзвичайно широкий

спектр поведінки, а універсальної термінології для опису її різновидів досі не вироблено [256].

У сучасній кримінально-правовій доктрині проблема визначення об'єкта кримінального правопорушення залишається однією з найбільш дискусійних. О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан та Є. О. Письменський справедливо звертають увагу на те, що, попри усталеність підходу щодо розуміння об'єкта як того, на що посягає кримінальне правопорушення, у науці досі відсутня єдність щодо того, що саме становить зміст такого посягання [86].

Сучасна теорія кримінального права пропонує декілька концепцій розуміння об'єкта кримінального правопорушення. Найбільш поширеною традиційно залишається концепція «об'єкт злочину – суспільні відносини». Водночас у науці сформувалися й інші підходи, відповідно до яких об'єктом кримінального правопорушення визнаються соціальні цінності, блага, інтереси, права, правовідносини або навіть окремі сфери життєдіяльності суспільства [3; 61; 117; 119; 213; 231; 232; 255; 261].

Так, В. Куц вважає, що ідея про те, що об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, є віддаленою від безпосередньої практики правника. На його думку, категорію «суспільні відносини» варто тлумачити лише як абстрактну. Натомість для юриста набагато важливішими є питання правового захисту життя, здоров'я, гідності, власності, політичної системи тощо. Проте, залишаючись у межах існуючої теорії «об'єкт злочину – суспільні відносини», він вказує на тенденцію правознавців тлумачити злочин як порушення саме таких відносин, водночас розуміючи власне взаємовідносини між людьми (особами) в суспільстві [163, с. 104].

Натомість інші науковці підтримують традиційну концепцію суспільних відносин як найбільш розроблену та придатну для практичного застосування.

Певний інтерес у цьому контексті становить проєкт нового КК України, у якому реалізовано так званий «ціннісний» підхід до розуміння об'єкта кримінального правопорушення. Відповідно до ч. 1 ст. 2.2.1 проєкту КК об'єктом

складу кримінального правопорушення визнається соціальна цінність, якій спричинюється шкода, зазначена у статтях 2.5.2–2.5.7 цього Кодексу [115].

Безумовно, нормативне закріплення поняття об'єкта кримінального правопорушення є позитивним кроком для розвитку кримінального законодавства. Водночас офіційне визнання виключно «ціннісної» концепції не можна вважати безспірним рішенням. Як слушно зауважував В. Я. Тацій, більшість існуючих теорій є переконливими у межах аналізу окремих складів злочинів, однак жодна з них не позбавлена дискусійності [231, с. 128].

Згаданий учений В. Я. Тацій вважає, що теорія соціальних цінностей має свої позитивні аспекти, такі як: відповідність Конституції України (ст. 3), де визначається людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека як найвищі соціальні цінності, що ця теорія не позбавлена низки серйозних недоліків. Зокрема, аксіологічний підхід до визначення об'єкта злочину не пропонує достатніх підстав для автоматичного й беззаперечного застосування поняття «соціальні цінності» у кримінальному праві. Посилання законодавцем у ст. 1 КК України на найвищі цінності, такі як права і свободи людини і громадянина, не обов'язково означає, що вони піддані кримінальному захисту поза межами суспільних відносин. А тому, зважаючи на те, що цінність життя та здоров'я людини, власності інших прав і свобод забезпечується саме їх існуванням у суспільстві, то будь-яке регулювання та охорона поза його (суспільства) межами втрачають сенс і практичний зміст [231, с. 129].

А. А. Вознюк стверджує, що кожна з концепцій, безперечно, є важливою для науки кримінального права. Однак найбільш розробленою є та, що визначає об'єкт злочину як суспільні відносини. Вона набула значного поширення, є вдало апробованою у кримінально-правовій характеристиці та кваліфікації низки злочинів і має розвинутий понятійно-категоріальний апарат [64, с. 167].

Окрім критичних зауважень на адресу виключно «ціннісного» підходу до розуміння об'єкта кримінального правопорушення, членами Робочої групи, представниками експертної групи, авторами експертного висновку на проєкт КК, було висловлено ще два зауваження. По-перше, у вітчизняному кримінальному

праві небезпідставно стверджується, що об'єктом кримінального правопорушення («загальний об'єкт») є не будь-які чи загалом усі суспільні відносини / соціальні цінності / блага тощо, а лише охоронювані («поставлені під охорону») кримінальним законом – водночас буквальний аналіз змісту відповідної проєктованої норми показує, що «загальним об'єктом» тут вважаються, по суті, будь-які соціальні цінності, чого не повинно бути. А по-друге, у запропонованому визначенні об'єкта кримінального правопорушення ідеться лише про *фактичне* заподіяння шкоди соціальним цінностям, проте не адресовані реальні випадки, коли всього лише створюється загроза/небезпека спричинення шкоди соціальним цінностям [55].

Критика аксіологічного підходу полягає насамперед у тому, що соціальні цінності не можуть існувати поза системою суспільних відносин. Права, свободи, життя чи власність набувають кримінально-правового значення саме у зв'язку з їх функціонуванням у межах суспільства та правового регулювання.

Якщо узагальнити викладені вище міркування, то варто погодитись із С. С. Колосом, який зазначає, що вчення про об'єкт кримінального правопорушення є одним із найскладніших та надто суперечливих інститутів кримінально-правової доктрини [110, с. 196].

Найбільш переконливою видається концепція, сформульована О. О. Дудоровим, відповідно до якої об'єктом кримінального правопорушення є ті охоронювані кримінальним законом правовідносини, на які посягають кримінально протиправні діяння та яким в результаті цього заподіюється шкода [87, с. 150].

Посилання на охоронюваність кримінальним законом у наведеному визначенні означає, як зауважують її прибічники, що в чинному КК міститься вичерпний перелік кримінально караних діянь. Натомість відносини, що не вказані в кримінально-правових нормах, можуть виступати об'єктами інших правопорушень, зокрема адміністративних проступків, цивільно-правових деліктів [87, с. 150].

Перевага концепції «об'єкт = правовідносини» полягає у тому, що вона поєднує позитивні аспекти традиційної теорії суспільних відносин із урахуванням специфіки правового регулювання. Кримінальний закон охороняє не будь-які суспільні зв'язки, а лише ті, які мають юридичне значення та перебувають під правовим захистом держави.

У сучасній кримінально-правовій доктрині, на переконання А. А. Музики та Є. В. Лашука, структура об'єкта кримінального правопорушення традиційно включає три елементи: 1) суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом, суб'єктам яких завдана істотна шкода чи створена загроза її заподіяння (обов'язкова ознака); 2) потерпілий від кримінального правопорушення (факультативна ознака); 3) предмет кримінального правопорушення (факультативна ознака). Своєю чергою, структурними елементами суспільних відносин виступають: суб'єкти (учасники, носії) суспільних відносин; предмет суспільних відносин; а також соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин [181, с. 56].

Слід також враховувати міжнародно-правове походження ст. 369-2 КК України. Відповідна кримінально-правова заборона була імплементована у національне законодавство на виконання положень ст. 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та ст. 18 Конвенції ООН проти корупції.

Правозастосовний потенціал досліджуваної кримінально-правової заборони зафіксовано в пунктах 64–66 Пояснювальної записки до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. Там зазначено: криміналізація зловживання впливом, покликана забезпечити прозорість і неупередженість у процесі прийняття рішень державними службами, має на меті дістатися до ближнього кола посадової особи або політичної партії й боротися з корупційною поведінкою тих осіб, які, перебуваючи поряд із владою, намагаються скористатися своїм професійним становищем або соціальним статусом, що сприяє формуванню корумпованої атмосфери і послаблює віру громадян у справедливість державного управління [268].

Аналіз положень зазначених міжнародних актів свідчить, що криміналізація зловживання впливом спрямована передусім на забезпечення прозорості, неупередженості та законності процесу прийняття рішень у сфері публічного управління. При цьому суспільна небезпека відповідного діяння полягає не лише у створенні корупційних зв'язків, а й у формуванні атмосфери недовіри до державних інституцій та принципів справедливого державного управління.

Також, відповідно до тексту згаданої Пояснювальної записки, договірні сторони повинні боротися з, так званою, «фоновною корупцією», яка підриває довіру громадян до засад справедливості державного управління. А тому задля реалізації мети Конвенції, яка полягає у вдосконаленні комплексу кримінально-правових заходів протидії корупції, було визнано за доцільне запровадити норму про цей злочин, пов'язаний із зловживанням впливом, який для деяких держав був новим, досі невідомим явищем [268].

З огляду на викладене, міжнародно-правові акти та практика їх тлумачення дозволяють не лише певною мірою пояснити процес криміналізації зловживання впливом, а й більш чітко окреслити зміст правовідносин, на які посягає це кримінальне правопорушення. Саме через аналіз характеру шкоди, що заподіюється механізму публічного управління, принципам прозорості та неупередженості діяльності органів влади, стає можливим належне визначення родового, безпосереднього та додаткового об'єктів зловживання впливом. У зв'язку з цим доцільним є подальший розгляд особливостей об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, з позицій сучасної кримінально-правової доктрини.

Родовим об'єктом групи кримінальних правопорушень, до яких належить і зловживання впливом, традиційно визнаються правовідносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Ідеться про встановлений законом порядок реалізації владних, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських та інших пов'язаних із ними повноважень службовими особами органів державної влади,

органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, а також особами, які надають публічні послуги, спортсменами тощо [186, с. 1130–1131].

Родовий об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII Особливої частини КК України, має складний та багаторівневий характер. Його зміст охоплює не лише правовідносини у сфері функціонування публічного апарату управління, але й правовідносини, що забезпечують належне здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Суттєве розширення змісту родового об'єкта відбулося після доповнення КК України статтями 365-1 та 368-4, які встановлювали кримінальну відповідальність за окремі правопорушення у сфері надання публічних послуг. Унаслідок цього відповідний родовий об'єкт фактично об'єднав два взаємопов'язані, але не тотожні видові об'єкти:

- 1) правовідносини у сфері службової діяльності;
- 2) правовідносини у сфері професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [122].

У цьому аспекті заслуговує на увагу позиція А. А. Вознюка, який розглядає такий видовий об'єкт як підродовий, тобто такий, що охоплює групу споріднених безпосередніх об'єктів кількох кримінальних правопорушень у межах одного родового об'єкта [57, с. 263].

Фактично законодавець реалізував ідею диференціації кримінальної відповідальності залежно від сфери здійснення службової чи професійної діяльності. Такий підхід був обумовлений необхідністю посилення кримінально-правової охорони не лише публічного управління у вузькому розумінні, але й тих правовідносин, які виникають у процесі надання публічних послуг особами, що формально можуть не належати до класичних службових осіб.

Відповідні зміни були внесені до Розділу XVII Особливої частини КК України Законом України від 7 квітня 2011 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [207]. Їх прийняття стало наслідком імплементації

міжнародних антикорупційних стандартів, передбачених Конвенцією ООН проти корупції, Кримінальною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією та Додатковим протоколом до неї.

У контексті дослідження зловживання впливом визначення родового об'єкта має принципове значення, оскільки дозволяє встановити місце цього кримінального правопорушення у системі кримінально караних посягань у сфері службової діяльності. Водночас специфіка зловживання впливом полягає у тому, що відповідне посягання завдає шкоди не стільки безпосередньому механізму реалізації владних повноважень, скільки суспільним відносинам, які забезпечують законність, неупередженість та авторитет функціонування публічного управління загалом.

Переходячи до характеристики безпосереднього об'єкта зловживання впливом, слід зазначити, що в кримінально-правовій доктрині відсутній єдиний підхід до його визначення. Водночас більшість науковців пов'язують зміст такого об'єкта насамперед із суспільними відносинами, які забезпечують належне функціонування механізму публічного управління та здійснення службової діяльності відповідно до вимог законодавства.

Так, В. С. Ковальський визначає безпосередній об'єкт зловживання впливом як суспільні відносини, що забезпечують додержання встановленого порядку службової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави [184, с. 353].

Подібного підходу дотримуються також А. В. Савченко, О. В. Кришевич та інші вчені, які пов'язують зміст безпосереднього об'єкта з суспільними відносинами, що забезпечують додержання встановленого порядку службової діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави [102, с. 236; 185, с. 910].

Водночас Л. П. Брич переконана, що основним безпосереднім об'єктом злочину є правильна, тобто така, що відповідає вимогам законодавства, діяльність органів державної влади [186, с. 1176].

Н. О. Кочерова пропонує більш розгорнуте визначення, відповідно до якого безпосереднім об'єктом зловживання впливом є суспільні відносини, які виникають у зв'язку зі здійсненням особою, уповноваженою на виконання функцій держави, діяльності відповідно до нормативно-правових актів, чим забезпечується нормальна (правильна) робота державного апарату та апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг [120, с. 74]. Такий підхід враховує не лише публічно-владний аспект відповідних правовідносин, а й їх функціональний зв'язок із забезпеченням належного механізму управління.

Окремої уваги заслуговує позиція В. О. Навроцького, який пропонує виокремлювати два самостійні аспекти безпосереднього об'єкта зловживання впливом. По-перше, це відносини з приводу використання службових повноважень особами, уповноваженими на виконання функцій держави на засадах неупередженості. По-друге, це відносини, які виникають у зв'язку з безпідставним протиправним збагаченням винного [80, с. 171]. Як і щодо «хабарництва», об'єкт зловживання впливом порушується як тоді, коли фактично відбувся вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави, так і тоді, коли такого впливу фактично не було [80, с. 171]. Фактично йдеться про те, що шкода об'єкту відповідного кримінального правопорушення заподіюється незалежно від того, чи відбувся реальний вплив на службову особу, чи такий вплив фактично був відсутній. Такий підхід узгоджується із міжнародно-правовою концепцією «торгівлі впливом», відповідно до якої кримінально караним є не лише реальний, а й удаваний вплив.

Узагальнюючи наведені наукові позиції, слід погодитися з тим, що безпосередній об'єкт зловживання впливом має складний характер і охоплює не лише правовідносини у сфері службової діяльності, а й більш широкі правовідносини, пов'язані із забезпеченням законності, прозорості та неупередженості процесу прийняття рішень у сфері публічного управління [176, с. 78].

З огляду на викладене основним безпосереднім об'єктом зловживання впливом доцільно визнати правовідносини у сфері забезпечення належної, законної, прозорої та неупередженої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також авторитету публічної служби, довіри громадян до державного апарату, принципу верховенства права та стабільності демократичних інститутів.

При цьому слід враховувати, що у випадках, коли особа, вчиняючи зловживання впливом, одночасно посягає й на інші охоронювані кримінальним законом правовідносини, вчинене потребує додаткової кримінально-правової кваліфікації за відповідними статтями Особливої частини КК України. У такому разі має місце сукупність кримінальних правопорушень, кожне з яких характеризується власним безпосереднім об'єктом кримінально-правової охорони.

Так, якщо під час вчинення діяння, передбаченого ст. 369-2 КК України, особа одночасно посягає, наприклад, на правовідносини у сфері господарської діяльності або у сфері охорони довкілля, її дії за наявності відповідних ознак підлягають кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень [176, с. 78].

На практиці це може проявлятися у формі реальної сукупності злочинів. Наприклад, особа може одночасно вчинити: пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 369-2 КК України); протидію законній господарській діяльності шляхом незаконної вимоги припинити або обмежити здійснення підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 206 КК України).

У такому випадку кримінально протиправне посягання спрямовується одночасно на два самостійні безпосередні об'єкти: з одного боку – на правовідносини, що забезпечують законну та неупереджену діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування, а з іншого – на правовідносини у сфері забезпечення свободи господарської діяльності.

Можливою є також ідеальна сукупність зловживання впливом з іншими кримінальними правопорушеннями. Так, якщо неправомірною вигодою, що передається з метою здійснення впливу на службову особу, виступає підроблена іноземна валюта, дії винної особи утворюють ідеальну сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 369-2 КК України та ч. 1 ст. 199 КК України у формі збуту підробленої іноземної валюти.

У цьому випадку одночасно ставляться під загрозу дві різні групи суспільних відносин. Окрім посягання на встановлений порядок функціонування органів державної влади та службової діяльності, відбувається також посягання на встановлений законом порядок формування та функціонування грошової системи України як складової економічної системи держави [176, с. 78].

Зазначене свідчить про те, що безпосередній об'єкт зловживання впливом не втрачає свого самостійного значення навіть у випадках множинності кримінальних правопорушень. Навпаки, правильне встановлення об'єкта відповідного посягання має принципове значення для відмежування зловживання впливом від суміжних складів кримінальних правопорушень та правильної кваліфікації діяння за сукупністю.

Слід також враховувати, що чинна редакція ст. 369-2 КК України одночасно охоплює два взаємопов'язані види кримінально протиправної поведінки:

- 1) пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди за вплив;
- 2) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за здійснення такого впливу.

Попри певні відмінності в об'єктивній стороні цих діянь, їх безпосередній об'єкт залишається спільним. Ним виступають правовідносини, що забезпечують нормальну, тобто законну, неупереджену та належну діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також авторитет і довіру до механізму публічного управління загалом.

Окремого аналізу потребує питання додаткового об'єкта зловживання впливом, оскільки це кримінальне правопорушення, попри його формальний

склад, здатне посягати не лише на сферу службової діяльності, але й на інші охоронювані кримінальним законом правовідносини.

У кримінально-правовій доктрині висловлюються різні підходи до визначення додаткового об'єкта цього посягання. Так, додатковим безпосереднім об'єктом, на переконання Н. О. Кочерової, є авторитет органів, які виконують функції держави, а також охоронювані законом блага особи (права, свободи людини і громадянина, власність тощо) [120, с. 157]. Водночас Л. П. Брич пропонує визнавати ним відносини справедливого розподілу матеріальних благ у суспільстві [186, с. 1176]. Такий підхід видається певною мірою обґрунтованим, оскільки зловживання впливом як прояв так званої «фонові» корупції фактично створює механізм отримання переваг не на підставі професійних якостей, заслуг чи законних процедур, а через особисті зв'язки, неформальний вплив та корупційні домовленості.

У цьому аспекті аналізоване кримінальне правопорушення дійсно посягає на принцип соціальної справедливості та рівного доступу до публічних ресурсів, управлінських рішень і владних можливостей. Корупційний вплив деформує нормальний механізм розподілу суспільних благ, підміняючи його системою «доступу через зв'язки», що негативно позначається як на функціонуванні державного апарату, так і на довірі суспільства до принципів справедливого управління.

Водночас додатковий об'єкт зловживання впливом не може обмежуватися виключно сферою розподілу матеріальних благ. Залежно від конкретного способу вчинення кримінального правопорушення та характеру впливу відповідне діяння здатне створювати загрозу або заподіювати шкоду й іншим охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам, зокрема у сфері правосуддя, господарської діяльності, власності, реалізації прав і свобод громадян, а також інших законних інтересів держави чи територіальних громад.

У контексті визначення меж додаткового об'єкта заслуговує на увагу позиція В. О. Навроцького, який зазначає, що об'єкт зловживання впливом загалом є близьким до об'єкта «хабарництва». На думку науковця, суспільна

небезпека цього діяння проявляється вже у самому факті корупційної домовленості між особою, яка надає неправомірну вигоду, та особою, яка обіцяє здійснити вплив на службову особу. При цьому порушення об'єкта має місце незалежно від того, чи був фактично реалізований відповідний вплив [80, с. 171].

Такий підхід узгоджується із законодавчою конструкцією ст. 369-2 КК України, диспозиція якої охоплює саме обіцянку, пропозицію, надання або одержання неправомірної вигоди за вплив, тоді як фактичне здійснення впливу перебуває поза межами складу цього кримінального правопорушення. Іншими словами, кримінально караним визнається вже сам факт створення корупційного механізму впливу на процес ухвалення рішень у сфері публічного управління.

Унаслідок реалізації такого впливу шкода може бути заподіяна й іншим об'єктам кримінально-правової охорони. Водночас якщо під час реалізації такого впливу особа фактично вчиняє інші кримінально карані діяння, відповідальність має наставати за сукупністю кримінальних правопорушень. Наприклад, якщо вплив супроводжується схилянням до вчинення завідомо незаконних дій, посягання може одночасно посягати на інтереси правосуддя, власності, господарської діяльності чи інших сфер правового регулювання.

Саме тому додатковий об'єкт зловживання впливом має ситуативний характер і є додатковим факультативним об'єктом. Його зміст залежить від конкретної форми реалізації протиправного впливу, характеру рішення, на яке спрямоване посягання, а також способу досягнення бажаного результату.

Переходячи до характеристики потерпілого як факультативної ознаки об'єкта складу кримінального правопорушення, слід зазначити, що питання його наявності у складі зловживання впливом є дискусійним як у теорії кримінального права, так і у правозастосовній практиці. Це зумовлено передусім особливостями конструкції ст. 369-2 КК України, яка не містить прямої вказівки на заподіяння шкоди конкретній фізичній чи юридичній особі.

Загальновідомо, що факультативними ознаками об'єкта складу кримінального правопорушення виступають потерпілий та предмет. Попри їх факультативний характер, зазначені ознаки мають важливе кримінально-правове

значення. Як слушно зауважує А. А. Вознюк, кримінально-правове значення факультативних ознак складу злочину насамперед полягає в тому, що вони мають значення для кваліфікації злочину у тих випадках, коли про них прямо зазначено у КК України (в диспозиції статті його Особливої частини) або коли вони однозначно впливають зі змісту певної заборонної кримінально-правової норми. Для таких складів злочинів факультативні ознаки є обов'язковими, хоча в цілому для складу злочину вони – факультативні через те, що не стосуються (не охоплюють) усіх можливих злочинів. Водночас цим не вичерпуються кримінально-правове значення факультативних ознак складу злочину – вони повинні враховуватися під час призначення покарання в межах загальних засад призначення покарання, оскільки в певних випадках беруть участь у врахуванні ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання [65, с. 46].

Водночас чинний КК України не містить нормативного визначення потерпілого, що зумовлює необхідність звернення до доктринальних підходів та положень кримінального процесуального законодавства. У науці кримінального права сформувалося декілька підходів до визначення кола потерпілих.

Одні науковці визнають потерпілими виключно фізичних осіб (наприклад, О. О. Дудоров [84, с. 57], А. А. Музика, Є. В. Лащук [181, с. 82–83], Р. О. Мовчан [180, с. 397], Т. І. Присяжнюк [204], А. В. Савченко [123, с. 98]), інші – фізичних та юридичних осіб (наприклад, А. А. Вознюк [61, с. 356; 67, с. 212–213], М. І. Панов [193, с. 6], І. М. Ткаченко [235, с. 77; 236, с. 171]), треті – різних соціальних суб'єктів (наприклад, В. І. Борисов [8, с. 103], М. В. Сенаторов [216, с. 60], В. В. Топчій [237, с. 98]). Не вдаючись в детальну полеміку з цього питання варто зауважити, що потерпілим у кримінально-правовому значенні слід визнавати фізичних та юридичних осіб. Така позиція узгоджується з положеннями КПК України [162], а також підтримана в проєкті КК України [115].

З огляду на конструкцію ст. 369-2 КК України, можна стверджувати, що злочинний вплив стосується лише фізичних осіб. Зазначене стосується як осіб,

які намагаються вплинути або створюють уявлення про можливість такого впливу, так і особи на яку можливий потенційний вплив. Ґрунтовне визначення потерпілої фізичної особи пропонують А. А. Музика та Є. В. Лашук, визначаючи потерпілого від злочину як факультативну ознаку об'єкта злочину, що характеризує людину, з приводу якої вчиняється злочин та/або якій, відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння) [181, с. 82–83].

У диспозиції ч. 1 ст. 369-2 КК України (йдеться про пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) відсутня будь-яка вказівка на заподіяння істотної шкоди (чи створення загрози її заподіяння) фізичній чи юридичній особі. Аналогічна ситуація також із диспозицією ч. 2 ст. 369-2 КК України (йдеться про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди). Фактично у цих випадках йдеться про два види впливу: 1) на особу, яка має здійснити злочинний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, з боку особи, яка прийняла пропозицію, обіцянку або одержала неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

У конструкції злочинного впливу зазначено про три категорії суб'єктів:

1) особу, яка висловлює пропозицію, обіцянку або надає неправомірну вигоду особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою,

уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (суб'єкт «активного» зловживання впливом);

2) особу, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або висловлює пропозицію чи обіцянку здійснити вплив за надання такої вигоди (суб'єкт «пасивного» зловживання впливом);

3) особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування на яку можливий вплив, однак цей вплив не охоплюється ст. 369-2 КК України (вона не отримує пропозицію, обіцянку чи власне саму неправомірну вигоду, і не вчиняє жодних дій на користь попередніх суб'єктів).

Однак сама службова особа, на яку спрямований можливий вплив, не є учасником кримінально протиправної домовленості у межах ст. 369-2 КК України. Вона не отримує неправомірної вигоди та не вчиняє дій, які охоплюються диспозицією відповідної норми. Саме тому безпосередній вплив на таку особу перебуває поза межами складу зловживання впливом. У випадках, коли неправомірна вигода безпосередньо пропонується чи надається службовій особі, дії підлягають кваліфікації за ст. 369 КК України, а не за ст. 369-2 КК України.

З огляду на це особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не може визнаватися потерпілою від зловживання впливом у кримінально-правовому значенні, навіть якщо щодо неї фактично здійснювався певний неправомірний вплив.

Аналогічно не можна визнати потерпілими й осіб, між якими відбувається передача, пропозиція чи обіцянка неправомірної вигоди, оскільки сама по собі така взаємодія не передбачає заподіяння їм істотної шкоди або створення загрози її заподіяння.

Виняток становить лише склад кримінального правопорушення, передбачений ч. 3 ст. 369-2 КК України, тобто прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, поєднане з вимаганням такої вигоди. У

цьому випадку потерпілий є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, оскільки вимагання за своєю природою передбачає застосування психічного тиску, погрози насильством, обмеженням прав чи законних інтересів, пошкодженням майна або розголошенням небажаних відомостей.

Саме тому у складі кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 369-2 КК України, потерпілим може бути виключно фізична особа, якій створюється загроза заподіяння шкоди її правам, свободам, майновим чи немайновим інтересам [178, с. 107–108].

У цьому контексті слушною видається позиція М. Б. Желік, який зазначає, що норма про вимагання неправомірної вигоди у складі зловживання впливом співвідноситься із загальною нормою про вимагання як частина і ціле. Відповідно, перевагу під час кваліфікації має отримувати спеціальна норма – ч. 3 ст. 369-2 КК України, яка найбільш повно охоплює всі фактичні ознаки вчиненого діяння [91, с. 165].

Отже, аналіз положень ст. 369-2 КК України дає підстави стверджувати, що у більшості випадків зловживання впливом не передбачає наявності потерпілого як факультативної ознаки об'єкта складу кримінального правопорушення. Водночас у разі поєднання відповідного діяння з вимаганням неправомірної вигоди потерпілий стає обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення та може бути представлений виключно фізичною особою.

Переходячи до характеристики предмета зловживання впливом, слід зазначити, що саме ця факультативна ознака об'єкта складу кримінального правопорушення викликає значну кількість дискусій у кримінально-правовій доктрині.

Предметом аналізованого кримінального правопорушення виступає неправомірна вигода незалежно від її розміру. Відповідно до примітки до ст. 364-1 КК України під неправомірною вигодою законодавець розуміє грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи чи будь-які інші

вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав [158].

У науці кримінального права переважає позиція, відповідно до якої предметом зловживання впливом слід визнавати саме неправомірну вигоду [102, с. 236; 126, с. 629; 185, с. 910; 186]. Водночас окремі науковці пропонують більш складні конструкції її кримінально-правової характеристики. Так, В. О. Навроцький вважає, що у ч. 1 ст. 369-2 КК України неправомірна вигода є засобом вчинення кримінального правопорушення, тоді як у ч. 2 та 3 цієї статті – його предметом [80, с. 170].

Подібні підходи частково ґрунтуються на концепції, запропонованій М. І. Хавронюком, який зазначав, що у використанні службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей неправомірна вигода є метою корупційного діяння, а коли ця мета досягнута (скажімо, в разі заволодіння службовою особою чужим майном за обставин, описаних у ст. 191 КК України) – його предметом. Якщо службова чи інша відповідна особа приймає пропозицію, обіцянку, або просить чи вимагає неправомірну вигоду, то остання є метою її корупційного діяння, а неправомірна вигода, яку така особа одержує, є його предметом. Якщо неправомірну вигоду пропонують, обіцяють чи надають (неправомірна вигода-підкуп), то вона як правило, є засобом вчинення корупційного діяння. Інша неправомірна вигода (яка міститься в словах «вчинення чи невчинення будь-якої дії на її користь чи користь третіх осіб», тобто передбачає послуги чи вигоди нематеріального характеру) – є метою, яку особа намагається досягти шляхом її обіцянки чи пропозиції, а якщо вона її одержує у відповідь, навзамін першої, то предметом; може бути й інша ситуація (неправомірна вигода-винагорода), коли спочатку особа одержує неправомірну вигоду як предмет, а навзамін передає відповідній особі іншу неправомірну вигоду – так само як предмет корупційного діяння [183, с. 46].

На переконання А. А. Вознюка, ознайомлення з концепцією розуміння неправомірної вигоди як предмета, мети чи засобу вчинення кримінального правопорушення наштовхує на логічне питання: як її застосовувати практично?

Якщо особа готується до використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей з метою заволодіння певним майном чи скоює замах на таке діяння, то неправомірну вигоду відповідно до цієї концепції, очевидно, потрібно розглядати як мету корупційного діяння, а якщо особа заволоділа відповідним майном, то неправомірну вигоду потрібно визнавати предметом. Відтак, у межах одного складу кримінального правопорушення, залежно від стадій його вчинення, неправомірну вигоду може виступати і як мета, і як предмет. Відповідно до цієї концепції, неправомірна вигода є предметом лише у випадку її одержання (ч. 3, 4 ст. 354, ст. 368, ч. 3, 4 ст. 368-3, ч. 3, 4 ст. 368-4, ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). Водночас неправомірна вигода є метою у зловживаннях владою, службовим становищем чи повноваженнями (ст. 364, 364-1, 365-2, 369-3 КК України). Хоча якщо бути точним, метою у складах зазначених правопорушень є одержання (отримання) такої вигоди. Йдеться про протиправне використання влади, службового становища чи повноважень з метою одержання неправомірної вигоди. У цих випадках її встановити найпростіше, оскільки слово «мета» безпосередньо зазначена у диспозиції статті [60, с. 24].

Головна вада розподілу неправомірної вигоди на предмет і засіб кримінального правопорушення полягає в тому, що такий поділ суперечить усталеному погляду на предмет злочину [60, с. 24]. Однією з найбільш відомих і науково обґрунтованих є дефініція предмета злочину, запропонована А. А. Музикою та Є. В. Лашуком. На переконання вчених, предмет злочину це матеріальні цінності (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [181, с. 110]. Інші вчені предмет кримінального правопорушення визначають зокрема як вказаний у кримінальному законі об'єкт матеріального чи нематеріального світу, шляхом створення якого або впливу на який суб'єкт вчиняє посягання на об'єкт кримінально-правової охорони (А. В. Алієва) [1, с. 75], матеріальні утворення, наділені ознаками, які прямо названі у кримінальному законі чи випливають з інших ознак складу злочину і за вчинення

посягання щодо яких передбачена кримінальна відповідальність (В. С. Ковальський) [241, с. 173], речі або інші явища об'єктивного світу (інформація, енергія тощо), з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність в діянні особи ознак складу конкретного злочину (О. Е. Радутний) [214, с. 87].

Таким чином, вчені зазначають, що кримінальне правопорушення вчиняється з приводу предмета, шляхом впливу на нього, шляхом його створення, шляхом посягання на нього або з певними властивостями предмета пов'язана наявність складу кримінального правопорушення [178, с. 109].

З огляду на це неправомірна вигода у складі зловживання впливом має всі ознаки предмета кримінального правопорушення. Саме щодо неї вчиняються суспільно небезпечні дії, передбачені ст. 369-2 КК України: пропозиція, обіцянка, надання, прийняття пропозиції, прийняття обіцянки або одержання неправомірної вигоди. Властивості неправомірної вигоди, її характер та спрямованість безпосередньо впливають на зміст кримінально протиправного діяння та обумовлюють наявність складу відповідного кримінального правопорушення.

Тому більш переконливою видається позиція, відповідно до якої неправомірна вигода у всіх формах зловживання впливом повинна визнаватися саме предметом кримінального правопорушення [178, с. 109].

Окремого аналізу потребує питання можливості визнання неправомірної вигоди засобом вчинення кримінального правопорушення. У теорії кримінального права під засобами вчинення злочину традиційно розуміють факультативну ознаку об'єктивної сторони складу злочину, що характеризує матеріальні цінності, які полегшують вчинення суспільно небезпечної дії, але не призначені для безпосереднього впливу на потерпілого від злочину та (або) на предмет злочин [181, с. 171]; предмети матеріального світу, які застосовуються при вчиненні злочину для його полегшення чи прискорення, а також для створення умов для його вчинення [123, с. 122–123].

Неправомірна вигода, зазначена у ст. 369-2 КК України, не може полегшувати вчинення злочину, оскільки дії щодо неї становлять склад злочинного впливу. Саме в діях щодо неправомірної вигоди і полягає цей делікт. Без неправомірної вигоди не буде діяння, а відтак і не буде що полегшувати. Неправомірна вигода могла бути засобом вчинення кримінального правопорушення лише у випадку, якщо б диспозиція ст. 369-2 КК України охоплювала власне і сам злочинний вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Стаття 369-2 КК України, хоча й має назву «Зловживання впливом», однак насправді в її диспозиції описані підготовчі дії до реального чи удаваного зловживання впливом. Зазначена норма містить підстави відповідальності за надання чи одержання неправомірної вигоди, пропозицію чи обіцянку її надання, а також прийняття такої пропозиції чи обіцянки особою чи особою, яка безпосередньо не вчинятиме зловживань, задля здійснення яких і вчиняються відповідні дії щодо неправомірної вигоди, а лише можливо вплине на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тобто злочин, передбачений ст. 369-2 КК України, подібний до кримінального правопорушення, передбачених ст. 368 та 369 КК України. Головна відмінність між ними полягає саме в адресаті вчинення дій, що стосуються неправомірної вигоди. У ст. 369-2 КК України таким адресатом не є особа, яка зловживатиме своїм службовим становищем чи повноваженнями як кінцевий одержувач неправомірної вигоди [178, с. 109].

Отже, предметом зловживання впливом слід визнавати неправомірну вигоду у будь-якій її формі незалежно від розміру чи характеру. Саме неправомірна вигода є тією матеріальною або нематеріальною цінністю, з приводу якої виникають кримінально протиправні відносини, передбачені ст. 369-2 КК України, а тому її слід розглядати як самостійну факультативну ознаку об'єкта цього кримінального правопорушення.

Чинна редакція ст. 369-2 КК України потребує вдосконалення у частині диференціації кримінальної відповідальності залежно від розміру неправомірної

вигоди. Наразі законодавець не враховує вартісні характеристики предмета зловживання впливом, хоча саме розмір неправомірної вигоди нерідко свідчить про рівень суспільної небезпечності відповідного кримінального правопорушення.

На підставі аналізу судової практики Н. О. Кочерова дійшла висновку, що розмір неправомірної вигоди переважно залежить від службового становища особи, на прийняття рішення якої здійснюється вплив, а також від характеру відповідного рішення. У зв'язку з цим авторка обґрунтовує доцільність диференціації кримінальної відповідальності залежно від розміру неправомірної вигоди [120]. Очевидно, що неправомірний вплив на прийняття рішень високопосадовими службовими особами або рішень, які мають значні правові чи економічні наслідки, характеризується значно вищим ступенем суспільної небезпечності порівняно з випадками, коли предмет неправомірної вигоди є незначним.

На наш погляд, ст. 369-2 КК України доцільно доповнити кваліфікуючими ознаками, пов'язаними з розміром неправомірної вигоди. Необхідність такої диференціації зумовлена тим, що розмір неправомірної вигоди безпосередньо впливає на ступінь суспільної небезпечності зловживання впливом, а також нерідко залежить від службового становища особи, на прийняття рішення якої здійснюється вплив, та значущості відповідного рішення.

У зв'язку з цим доцільним видається встановлення більш суворої кримінальної відповідальності у випадках, коли предметом зловживання впливом є неправомірна вигода у значному, великому або особливо великому розмірі. При цьому для забезпечення системності кримінального законодавства та уникнення дублювання законодавчих положень визначення значного великого та особливо великого розміру неправомірної вигоди для цілей ст. 369-2 КК України здійснюється відповідно до примітки ст. 368 КК України.

Такий підхід дозволить забезпечити узгодженість антикорупційних кримінально-правових норм, посилити індивідуалізацію кримінальної

відповідальності та більш повно враховувати характер і ступінь суспільної небезпечності конкретного кримінального правопорушення.

1.3. Об'єктивна сторона зловживання впливом

Зловживання впливом є одним із найбільш складних та латентних корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 369-2 КК України. Його криміналізація стала наслідком необхідності забезпечення належного кримінально-правового реагування на нові форми опосередкованого корупційного впливу, за яких неправомірна вигода надається не безпосередньо службовій особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а третій особі, яка обіцяє використати свій реальний чи удаваний вплив на прийняття відповідного рішення.

Особливість цього кримінального правопорушення полягає у тому, що суспільно небезпечна поведінка реалізується через складну систему неформальних зв'язків, особистих відносин та прихованого впливу на механізм публічного управління. Саме тому правильне встановлення ознак об'єктивної сторони зловживання впливом має ключове значення для його відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень, пов'язаних з наданням та одержанням неправомірної вигоди, а також шахрайством.

У теорії кримінального права об'єктивна сторона традиційно розглядається як зовнішній прояв кримінально протиправного посягання на об'єкт кримінально-правової охорони, що визначає: у чому полягає кримінальне правопорушення і які його наслідки; за яких умов місця, часу та обстановки воно вчиняється; яким способом і за допомогою яких засобів чи знарядь [127].

Об'єктивну сторону кримінального правопорушення як зовнішній акт кримінально протиправної поведінки людини (конкретний вияв соціальної дійсності) треба відрізняти від об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення – відображеного у КК України судження законодавця про цей

акт або, інакше кажучи, сукупності типових та істотних ознак, передбачених кримінальним законом, за допомогою яких позначається (описується) зовнішня сторона кримінального правопорушення [127].

У сучасній кримінально-правовій доктрині об'єктивна сторона визнається одним із чотирьох обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення. Вона охоплює найбільший обсяг юридично значущих ознак, які характеризують зовнішній прояв кримінально протиправної поведінки: суспільно небезпечне діяння, наслідки, причинний зв'язок, спосіб, місце, час, обстановку, засоби та знаряддя вчинення кримінального правопорушення [124, с. 242–243]. Встановлення цих характеристик стосовно зловживання впливом потребує окремого ґрунтовного аналізу, оскільки йдеться про складне за конструкцією кримінальне правопорушення, що може проявлятися як у формі пропозиції, обіцянки, їх прийняття, так і у фактичному наданні чи одержанні неправомірної вигоди.

Стосовно зловживання впливом встановлення цих ознак має особливе значення, оскільки відповідне кримінальне правопорушення характеризується складною законодавчою конструкцією та може проявлятися у різних формах кримінально протиправної поведінки – від пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди до її фактичного надання, одержання або прийняття відповідної пропозиції.

Об'єктивна сторона основних складів кримінального правопорушення, передбачених ч. 1 та 2 ст. 369-2 КК України, характеризується виключно суспільно небезпечним діянням і не передбачає обов'язкового настання суспільно небезпечних наслідків.

Діяння, передбачені ч. 1 і 2 ст. 369-2 КК України, в силу нормативної регламентації, можуть проявитися у таких шести формах (при цьому деякі з них передбачають варіативні дії): 1) *пропозиція* неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави; 2) *обіцянка* неправомірної вигоди особі, яка

пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення уповноваженою особою; 3) надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення уповноваженою особою (ці три форми описані в ч. 1 ст. 369-2 КК України); 4) прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою; 5) одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою; 6) пропозиція чи обіцянка здійснити вплив за надання такої вигоди на прийняття рішення уповноваженою особою (ці три форми описані в ч. 2 ст. 369-2 КК України) [177, с. 179].

Таким чином, об'єктивна сторона зловживання впливом характеризується множинністю альтернативних форм суспільно небезпечного діяння, кожна з яких має самостійне кримінально-правове значення та утворює закінчений склад кримінального правопорушення незалежно від фактичного здійснення впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Діяння, описане в основному складі злочину, передбаченому в ч. 1 ст. 369-2 України, має складну структуру. Його обов'язковими елементами є: 1) власне діяння (пропозиція чи обіцянка предмета злочину, надання предмета злочину); 2) спрямованість на певного подвійного адресата (вигодоотримувача): а) особу, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за одержання предмета злочину (неправомірної вигоди) вплинути на прийняття рішення; б) особу, уповноважену на виконання функцій держави (місцевого самоврядування), на яку здійснюватиметься вплив. При цьому відсутність одного з наведених елементів безпосередньо впливає на кримінально-правову оцінку злочину в частині визначення стадії посягання та можливості кваліфікації за статтями 368 і 369 КК України тощо [177, с. 180–181; 186, с. 1177].

Пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій

особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

Наскрізні кримінально-правові поняття «пропозиція», «обіцянка» (а також їх прийняття), «надання», «одержання», що характеризують певну активну поведінку (дію) потребують визначення (бодай у стислому форматі) з метою їхнього науково коректного розуміння та відмежування на практиці. Розглянемо їх у «прив'язці» до досліджуваної кримінально-правової заборони.

Доповнення статей 354, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 (а також статей 160 і 370) КК такими окремими формами підкупу, як пропозиція і обіцянка неправомірної вигоди, своїм першоджерелом мають Конвенцію ООН проти корупції і рекомендації GRECO у сфері криміналізації корупції [2, с. 154].

Із позицій *de lege lata*, у п. 3 примітки до ст. 354 КК України, офіційний текст якої поширюється зокрема і на ст. 369-2 КК України, під *пропозицією* слід розуміти висловлення певній особі (у нашому випадку – тому, хто використовує вплив) наміру про надання неправомірної вигоди, а під *обіцянкою* – висловлення такого наміру з повідомленням про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди [158].

Подібне трактування цих термінів має місце і в науковій літературі. Наприклад, М. О. Комарницька зазначає, що обіцянка – це створення для особи перспективи досягнення бажаного результату в майбутньому за вчинення дій в інтересах того, хто цю обіцянку надає або третьої особи. Натомість пропозиція неправомірної вигоди тлумачиться як dokonane діяння, що охоплює конкретне погодження умов її одержання [112, с. 2–7].

Поняття «пропозиція» і «обіцянка» визначені у п. 3 примітки до ст. 354 КК України, є синонімічними, і «обіцянка» відрізняється від «пропозиції» лише більш конкретним характером (уточненням часу, місця і способу надання пропонованої неправомірної вигоди) [186, с. 1082].

Таким чином, хоча поняття «пропозиція» і «обіцянка» за своєю природою є синонімічними, обіцянка має більшу ступінь конкретизації та суб'єктивної визначеності, що відображає вищий рівень підготовленості до вчинення злочину

та може мати важливе значення для кваліфікації діяння, оцінки ступеня вини та призначення покарання.

Кримінальний закон не конкретизує, яким саме чином може бути здійснено пропозицію неправомірної вигоди. Фактично вона може бути висловлена в будь-який спосіб – усно (безпосередньо чи за допомогою засобів зв'язку), письмово (зокрема, запискою, звичайною чи електронною поштою, месенджерами), конклюдентними діями (жестами, демонстрацією цінностей, передачею певних предметів, записів тощо). Натомість обіцянка, ураховуючи, що вона передбачає повідомлення більшого обсягу інформації про час, місце, спосіб надання неправомірної вигоди, очевидно не може бути доведена до свідомості «хабарника» конклюдентними діями, а передбачає безпосередньо спілкування (як усне, так і письмове) [182, с. 188]. Не має значення, винний особисто пропонує (обіцяє) неправомірну вигоду, робить це через посередника і чи вдалою була пропозиція (обіцянка) неправомірної вигоди [186, с. 1082].

Пропозиція неправомірної вигоди – це дія, яка полягає в доведенні до відома адресата наміру (бажання, готовності) надати неправомірну вигоду. Ініціатива її надання виходить від особи, яка її пропонує. Пропонуючи неправомірну вигоду, суб'єкт може мати на меті переконатися у тому, що адресат не відхилить неправомірну вигоду, безперешкодно її одержить в майбутньому, не вчинить провокацію підкупу тощо [186, с. 1082].

Натомість обіцянка неправомірної вигоди має місце тоді, коли особа домовляється із суб'єктом «пасивного» підкупу про надання неправомірної вигоди (наприклад, особа дає згоду задовольнити прохання цього суб'єкта про надання йому неправомірної вигоди після того, як суб'єктом буде виконана бажана для особи дія). Ініціатива при обіцянці може виходити як від особи, котра надає таку вигоду, так і від суб'єкта «пасивного» підкупу. Так, якщо стосовно особи здійснювалося вимагання чи прохання надання неправомірної вигоди і вона у відповідь на це пообіцяла її надати, то йдеться саме про обіцянку неправомірної вигоди [186, с. 1082].

Злочин у цій частині є закінченим з моменту доведення пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди до відома особи, яка здійснюватиме вплив. Те, як цей адресат відреагував на вказану пропозицію (обіцянку), а так само, чи мало місце в подальшому надання-одержання неправомірної вигоди, не впливає на визнання злочину у формі пропозиції (обіцянки) закінченим [186, с. 1082].

Досліджуваний делікт вважається завершеним з того моменту, коли пропозиція чи обіцянка доходить до відома іншої сторони, і не залежить від фактичного отримання чи передачі вигоди; головне – це встановлення причинно-наслідкового зв'язку між неправомірною вигодою та обіцяним впливом [175, с. 373–374].

В Альтернативному звіті з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики зазначено, що фактично законодавець поняття «пропозиція неправомірної вигоди» та «обіцянка неправомірної вигоди» розглядає як синонімічні, що не узгоджується ні з етимологією цих слів, ні з розумінням їх в конвенціях. Так, згідно з Пояснювальною доповіддю до Конвенції РЄ пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди розрізняються не за ступенем конкретності, а за ступенем готовності суб'єкта активного підкупу надати неправомірну вигоду: обіцянка неправомірної вигоди має місце тоді, коли неправомірна вигода має бути надана у віддаленому майбутньому, а пропозиція – в будь-який момент часу [2, с. 154].

До того ж обіцянка, якщо керуватись її законодавчим визначенням у КК України, практично нічим не відрізняється від пропозиції: повідомлення про час, місце і спосіб надання неправомірної вигоди свідчать про конкретизацію пропозиції, а не про перетворення її на обіцянку. Не зрозуміло також, чи повинне повідомлення про неправомірну вигоду для того, щоб вважати його обіцянкою, містити вказівку на всі перераховані в КК обставини (час, місце і спосіб надання вигоди) чи лише на деякі з них – час і місце, час і спосіб, місце і спосіб – або навіть одну [2, с. 154]. Крім проблеми ступеня конкретизації (скільки деталей має бути повідомлено адресатові: чи достатньо часу або місця, або способу альтернативно, чи обов'язково наявність всіх трьох елементів), виникає питання

ініціативи надання неправомірної вигоди. За умови достатньо довільного тлумачення вказаних понять, є підстави оцінити як обіцянку надання неправомірної вигоди згоду особи на пропозицію спеціального суб'єкта щодо певної його поведінки за винагороду, підтверджену будь-якими зобов'язаннями. Нормативне тлумачення поняття обіцянки таких підстав не дає, залишаючи ініціативу надання неправомірної вигоди тільки за тим, хто намагається її надати, а не одержати [165, с. 171].

Тому дослідниками рекомендується залишити у зазначених статтях КК України лише одну із вказаних форм, а саме пропозицію – як висловлення наміру надати неправомірну вигоду, незалежно від того, чи повідомлялося при цьому про час та який саме момент часу, а також про місце чи спосіб її надання [2, с. 154]. Зазначена пропозиція видається слушною і такою, що узгоджується з положенням проєкту КК України, зокрема ст. 9.5.10, в якій згадується лише пропозиція хабара. Відповідно до п. 50 ч. 2 ст. 1.1.1 проєкту КК пропозиція хабара – висловлення (усно, письмово чи шляхом конклюдентних дій) службовій або іншій особі наміру надати хабар, незалежно від того, чи повідомляється при цьому про час, місце або спосіб його надання [115].

З огляду на зазначене із ст. 369-2 та інших статей КК України варто підтримати позицію науковців і вилучити положення про обіцянку неправомірної вигоди, а також удосконалити дефініцію пропозиції неправомірної вигоди у п. 3 примітки до ст. 354 КК України. Такий підхід забезпечить більшу правову визначеність, однаковість правозастосовної практики та відповідність сучасним міжнародним стандартам боротьби з корупцією.

Доведення наміру (бажання, готовності) надати неправомірну вигоду до відома особи, яка не є суб'єктом відповідного злочину, із розрахунком на те, що ця особа повідомить належного адресата, у разі, якщо цей розрахунок не виправдався, має кваліфікуватися як замах на пропозицію неправомірної вигоди. Така ж кримінально-правова оцінка має даватися в разі, коли пропозиція

неправомірної вигоди з інших причин не дійшла до адресата (скажімо, була перехоплена правоохоронним органом) [80, с. 118].

Надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення уповноваженою особою.

Термін «надання» у статтях про підкуп, на переконання О. Маріна, слід тлумачити традиційно для науки кримінального права як будь-яке фактичне передавання предмету підкупу від особи до спеціального суб'єкта незалежно від того, чи це відбувалося безпосередньо, чи за допомогою посередника (посередників) [165, с. 172]. Дійсно вчені вважають, що надання неправомірної вигоди – це передача її особисто або через посередника за вчинення або не вчинення особою дій з використанням повноважень, становища, яке він займає, або пов'язаних з ними можливостей, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи. Йдеться про передачу грошових коштів або іншого майна, а також про надання можливості володіти, користуватися або розпоряджатися перевагами, пільгами, послугами чи нематеріальними активами [80, с. 119].

Відтак надання неправомірної вигоди у контексті ч. 1 ст. 369-2 КК України – це її пряме або опосередковане, особисте або через третіх осіб передання особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Як слушно зауважено в науковій літературі способи надання-одержання неправомірної вигоди залежать від її характеру. З усього їх розмаїття варто виділити дві форми: 1) просту (безпосереднє вручення неправомірної вигоди адресату або третій особі); 2) завуальовану (надання-одержання під виглядом виконання цивільно-правового договору, безпідставного нарахування і виплати заробітної плати чи премій, нееквівалентної оплати послуг різного характеру – консультацій, експертиз тощо). При цьому у вироку мають наводитися докази того, що отримана в завуальованому вигляді вигода є неправомірною, і суб'єкт

«пасивного» підкупу усвідомлював цю обставину [80, с. 119; 165, с. 187; 186, с. 1083].

Безпосереднє вручення неправомірної вигоди не слід розуміти буквально – як передачу предмета злочину до рук суб'єкта «пасивного» підкупу (третьої особи). Безпосереднім врученням неправомірної вигоди є й така передача предмета, за якої він, хоч і не потрапляє одразу до рук особи, яка одержує неправомірну вигоду, переходить у її розпорядження, знаходиться під її контролем. Так відбувається, коли, наприклад: особа просить покласти предмет неправомірної вигоди в шухляду стола в її кабінеті або в багажник автомобіля, що стоїть неподалік; гроші як різновид неправомірної вигоди можуть бути відправлені поштовим переказом, перераховані на належний винній особі або контрольований нею банківський рахунок, тощо; одержання неправомірної вигоди може набувати вигляду отримання особою банківських платіжних карток або оплачених товарних (касових) чеків на одержання певних товарів; неправомірну вигоду з відома винного можуть отримати члени його сім'ї, інші особи, включаючи його кредиторів [80, с. 119; 186, с. 1083].

Не виключається надання-одержання неправомірної вигоди й шляхом бездіяльності (йдеться, наприклад, про не витребування майна, переданого раніше в тимчасове користування, не перешкоджання користуватись певним майном, прощення боргу) [186, с. 1083].

Злочин у формі надання неправомірної вигоди є закінченим і тоді, коли суб'єкт «пасивного» підкупу прийняв частину неправомірної вигоди [186, с. 1083]. Надання неправомірної вигоди, передбачене ст. 369-2 КК України, слід визнавати закінченим злочином з моменту прийняття хоча б частини такої вигоди особою, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення уповноваженою особою. Фактично таку вигоду фізично може прийняти як суб'єкт пасивного підкупу, так і третя особа.

Виходячи з цього моментом закінчення зловживання впливом у формі надання неправомірної вигоди є момент фактичного переходу хоча б частини

такої вигоди до особи, яка пропонує, обіцяє (погоджується) здійснити вплив, або до визначеної нею третьої особи, незалежно від подальшого фактичного здійснення впливу та прийняття бажаного рішення уповноваженою особою.

Прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою.

Прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди полягає в згоді суб'єкта «пасивного» підкупу, повідомленій тому, хто пропонує (обіцяє) неправомірну вигоду, одержати її від нього (інакше кажучи, це здійснювана у межах погодження підкупу зовнішня демонстрація внутрішньої готовності одержати неправомірну вигоду, а не просто ухвалення суб'єктом рішення, так би мовити, для себе). Форма (конклюдентні дії, усно, письмово тощо), час і спосіб згоди (зокрема, її поєднання з уточненням розміру неправомірної вигоди, часу її одержання) для кваліфікації цієї дії значення не мають [80, с. 119; 186, с. 1084].

Законодавче виокремлення прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди є логічним кроком, в якому знаходить відображення система двосторонньої угоди, за якої для визнання злочину закінченим достатньо згоди адресата прийняти запропоновану (обіцяну) йому неправомірну вигоду. У такий спосіб унеможливлено ситуації, коли особа, яка запропонувала (пообіцяла) неправомірну вигоду, підлягатиме кримінальній відповідальності, а особа, яка погодилася прийняти запропоновану (обіцяну) вигоду (якщо на цьому етапі її злочинна діяльність була виявлена й припинена правоохоронними органами), – ні [186, с. 1084].

М. Б. Желік стверджує, що корупційні злочини, які полягають у прийнятті пропозиції чи обіцянки одержати неправомірну вигоду, а також проханні надати таку вигоду чи пропозицію, чи в обіцянці здійснити вплив за надання неправомірної вигоди, є злочинами з усіченим складом та визнаються закінченими вже на початок виконання суспільно небезпечного діяння [91].

Такий підхід видається обґрунтованим і щодо прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України. Законодавець фактично переносить момент закінчення цього кримінального

правопорушення на стадію до фактичного одержання неправомірної вигоди та реалізації обумовленого впливу. Кримінально-правового значення набуває вже сам факт досягнення відповідної корупційної домовленості, зовнішнім проявом якої з боку особи, що погоджується здійснити вплив, є прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди.

Злочин, передбачений ч. 2 ст. 369-2 КК України, у формі прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди, слід вважати закінченим з моменту, коли особа висловила згоду одержати неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою.

Ключове значення тут має саме доведення згоди до відома особи, яка запропонувала або пообіцяла неправомірну вигоду. Така згода може бути виражена усно, письмово, за допомогою електронних засобів комунікації, конклюдентними діями чи в інший спосіб, який однозначно засвідчує прийняття відповідної пропозиції або обіцянки.

Для визнання кримінального правопорушення закінченим не вимагається фактичного одержання неправомірної вигоди, її передачі третій особі, здійснення обумовленого впливу чи прийняття уповноваженою особою бажаного рішення. Подальше одержання неправомірної вигоди становить іншу альтернативну форму діяння, передбачену ч. 2 ст. 369-2 КК України, а саме її одержання.

Отже, моментом закінчення зловживання впливом у формі прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди слід вважати момент доведення до відома особи, яка запропонувала або пообіцяла таку вигоду, згоди винного одержати її для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. При цьому фактичне одержання неправомірної вигоди, реалізація обіцяного впливу та прийняття відповідного рішення для визнання кримінального правопорушення закінченим не вимагаються.

Одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою.

Під одержанням неправомірної вигоди у кримінально-правовій літературі розуміють будь-який спосіб прийняття неправомірної вигоди суб'єктом «пасивного» підкупу – як особисто, так і через посередника (заволодіння майном, користування послугами тощо) [186, с. 1084]. Одержання неправомірної вигоди полягає у згоді суб'єкта «пасивного» підкупу прийняти її, незалежно від того, чи було реалізовано обіцяний вплив на уповноважену особу [175, с. 373–374]. Отже, на відміну від прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, яке полягає у вираженні згоди на її одержання в майбутньому, одержання характеризується фактичним набуттям відповідного блага.

Спосіб одержання неправомірної вигоди для кваліфікації за ч. 2 ст. 369-2 КК України принципового значення не має. Як слушно зазначає О. Марін, способи її одержання можуть бути різними та не впливають на кримінально-правову оцінку вчиненого [165, с. 187]. Вирішальним є встановлення факту набуття неправомірної вигоди та її обумовленості впливом на прийняття рішення уповноваженою особою.

Неправомірна вигода може одержуватися як для самого суб'єкта впливу, так і для третьої особи. Водночас третя особа не обов'язково повинна бути безпосереднім учасником попередньої домовленості. Визначальним є те, щоб спрямування неправомірної вигоди на користь такої особи охоплювалося умислом суб'єкта та було обумовлене здійсненням ним впливу на прийняття відповідного рішення.

Одержання неправомірної вигоди, так само як і пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди, її прийняття, пов'язані не безпосередньо з особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, від якої очікується певне рішення, а з посередньою ланкою – особою, яка пропонує, обіцяє (погоджується) здійснити вплив на таку уповноважену особу [68]. Саме ця обставина дозволяє відмежувати зловживання впливом від безпосереднього підкупу службової особи.

Обов'язковою ознакою аналізованої форми діяння є зв'язок між одержанням неправомірної вигоди та впливом на прийняття рішення

уповноваженою особою. Інакше кажучи, неправомірна вигода повинна одержуватися саме за такий вплив, а не у зв'язку з іншими діями чи обставинами. Відсутність зазначеного зв'язку виключає кваліфікацію вчиненого як зловживання впливом у формі одержання неправомірної вигоди та може свідчити про наявність ознак іншого кримінального правопорушення.

Водночас фактична реалізація обумовленого впливу не є необхідною для закінченого складу кримінального правопорушення. Законодавча конструкція ч. 2 ст. 369-2 КК України пов'язує кримінальну відповідальність саме з одержанням неправомірної вигоди за вплив, а не з фактичним здійсненням такого впливу чи досягненням його результату. Тому для кваліфікації не має значення, чи звернувся винний надалі до уповноваженої особи, чи вдалося йому схилити її до певного рішення та чи було зрештою прийняте бажане для заінтересованої особи рішення. Фактичне здійснення впливу перебуває за межами об'єктивної сторони складу, передбаченого ст. 369-2 КК України, а в окремих випадках дії, вчинені під час його реалізації, можуть потребувати самостійної кримінально-правової оцінки.

М. Б. Желік стверджує, що корупційні злочини, об'єктивна сторона яких полягає в одержанні неправомірної вигоди, у кримінальному законі описані як такі, що мають формальний склад, та вважаються закінченими з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння [91].

М. О. Комарницька зазначає, що одержання неправомірної вигоди вважається закінченим із моменту набуття особою можливості володіти, користуватися та розпоряджатися відповідним майном [112, с. 2–7].

Певні особливості має встановлення моменту одержання залежно від характеру неправомірної вигоди. Якщо нею є гроші, інше майно або майнові права, одержання має місце з моменту набуття особою фактичної можливості володіти, користуватися чи розпоряджатися відповідним благом. Якщо ж неправомірна вигода має нематеріальний характер, момент її одержання доцільно пов'язувати з фактичним набуттям особою відповідної переваги, пільги, послуги чи іншого блага немайнового характеру.

Для встановлення моменту закінчення аналізованої форми важливим є також питання часткового одержання неправомірної вигоди. У науково-практичній літературі щодо суміжних корупційних кримінальних правопорушень обґрунтовано, що діяння слід визнавати закінченим і в разі одержання вказаною у відповідній нормі особою частини неправомірної вигоди, незважаючи на наявність певного розриву між умислом винної особи та його втіленням [186, с. 1084]. ККС ВС з цього приводу у постанові від 04 липня 2023 р. зауважує, що при одержанні неправомірної вигоди злочин буде закінченим з моменту передачі такої вигоди (хоча б її частини) особі, яка має вчинити вплив на того, хто уповноважений на виконання функцій держави [197].

Такий підхід цілком може бути застосований і до ч. 2 ст. 369-2 КК України, оскільки фактичне одержання частини обумовленої вигоди вже означає реалізацію відповідної форми об'єктивної сторони.

Отже, зловживання впливом у формі одержання неправомірної вигоди слід вважати закінченим з моменту фактичного одержання винним для себе чи третьої особи хоча б частини обумовленої неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Якщо неправомірна вигода має нематеріальний характер, таким моментом є фактичне набуття відповідного немайнового блага. Подальше здійснення обіцяного впливу, його результативність та прийняття уповноваженою особою бажаного рішення на момент закінчення цього кримінального правопорушення не впливають.

Вимагання неправомірної вигоди у складі зловживання впливом

Кваліфікуючою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 369-2 КК України, є поєднання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення уповноваженою особою з вимаганням такої вигоди. Саме зміст поняття «вимагання неправомірної вигоди» у цьому складі викликає значні труднощі як у кримінально-правовій доктрині, так і у правозастосовній практиці.

Показовою у цьому аспекті є постанова ККС ВС від 9 липня 2024 р. у

справі № 464/233/22. Верховний Суд наголосив, що для кваліфікації дій за ч. 3 ст. 369-2 КК України визначальним є встановлення хоча б однієї з таких ознак: погрози вчиненням або невчиненням дій, які можуть завдати шкоди законним правам чи інтересам особи, що пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду; реальності таких погроз і їх здатності спричинити відповідну шкоду; або створення винною особою таких умов, за яких інша особа вимушена була запропонувати, пообіцяти чи надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам для себе чи своїх законних інтересів [198].

Наведена правова позиція фактично орієнтує правозастосувача на необхідність встановлення примусового характеру поведінки особи, яка надає неправомірну вигоду. Тобто для наявності вимагання недостатньо самого висловлення вимоги про передачу вигоди; необхідно, щоб така вимога супроводжувалася реальною загрозою законним правам чи інтересам особи або створенням для неї ситуації вимушеності.

А. Л. Чегіль в контексті ч. 3 ст. 369-2 КК України слушно звертає увагу на те, що відсутність універсальної законодавчої дефініції вимагання, неможливість прямого застосування приміток до інших статей та заборона аналогії закону у кримінальному праві зумовлюють нестабільність судової практики [259, с. 218].

На складність застосування ч. 3 ст. 369-2 КК України звертає увагу Д. А. Третьяков. Науковець зазначає, що кваліфікація протиправних діянь за ч. 3 ст. 369-2 КК України досить часто є суперечливою та неоднозначною. Обвинувальних вироків судами винесено не багато, що не дозволяє системно тлумачити позицію судів з цього питання. Здебільшого суди визнають відсутність вимагання у діянні обвинуваченого, що дає підстави стверджувати про складність поєднання вимагання з самою природою зловживання впливом. В той же час, найбільш точною є кваліфікація за ч. 3 ст. 369-2 КК України лише у випадку погрози службовою особою вплинути на законні права та інтереси особи так, щоб це набрало негативного забарвлення, що відповідно змусить особу надати неправомірну вигоду з метою захисту своїх законних прав та інтересів [239, с. 509].

Таким чином вимагання неправомірної вигоди у складі зловживання впливом не варто ототожнювати з будь-якою наполегливою вимогою чи ініціюванням передачі вигоди. Ключовим критерієм є саме порушення або загроза порушення законних прав та інтересів особи, яка надає неправомірну вигоду.

Цей підхід послідовно простежується і в судовій практиці. Так, у вироку Київського районного суду м. Полтави від 10 лютого 2025 р. у справі № 552/5372/20 зазначено, що вимагання неправомірної вигоди виключається, якщо особа, яка її надає, сама зацікавлена у неправомірній поведінці службової особи, прагне обійти встановлену законом процедуру вирішення того чи іншого питання, досягти задоволення своїх незаконних інтересів, одержати незаконні пільги, переваги, уникнути відповідальності. Водночас під інтересами особи, у якої вимагається неправомірна вигода, слід розуміти саме її законні інтереси. Такий підхід узгоджується з правовими позиціями ККС ВС, викладеними у постановках від 26 січня 2022 р. у справі № 677/450/18, від 5 липня 2022 р. у справі № 727/4042/18 та від 5 грудня 2023 р. у справі № 520/15653/16-к [33].

Наведений підхід потребує принципового уточнення щодо змісту законності прав та інтересів особи, яка надає неправомірну вигоду. Сам по собі факт того, що певні дії або рішення здатні спричинити для такої особи несприятливі наслідки, ще не означає посягання на її законні права чи інтереси. Визначальним має бути правовий характер того блага або становища, яке особа прагне зберегти шляхом надання неправомірної вигоди, а також правомірність негативних наслідків, яких вона намагається уникнути. Зокрема, особа має законне право на захист від безпідставного кримінального переслідування, фальсифікації доказів, незаконного застосування заходів забезпечення кримінального провадження та інших протиправних дій. Водночас вона не має законного права чи охоронюваного законом інтересу уникнути кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення всупереч установленій законом процедури. Відповідно, погроза настанням законних негативних наслідків, зокрема правомірним притягненням особи до

кримінальної відповідальності, сама по собі не може утворювати вимагання неправомірної вигоди у розумінні ч. 3 ст. 369-2 КК України. Інша кримінально-правова оцінка має надаватися ситуації, коли передача неправомірної вигоди зумовлена необхідністю відвернути саме протиправне заподіяння шкоди правам чи законним інтересам особи.

Отже, для встановлення вимагання неправомірної вигоди недостатньо констатувати, що її надавач перебував перед загрозою настання небажаних для нього наслідків і саме з метою їх уникнення передав відповідну вигоду. Необхідно додатково встановити, що такі наслідки становили протиправне посягання на його права чи законні інтереси або що винним штучно були створені неправомірні умови, які поставили особу перед необхідністю надати неправомірну вигоду для їх захисту. Якщо ж надавач прагне за допомогою неправомірної вигоди уникнути законної відповідальності, обійти встановлену процедуру, одержати неправомірну перевагу чи досягти іншого незаконного результату, його поведінка не може розглядатися як вимушене надання неправомірної вигоди з метою захисту законних прав чи інтересів. У такому разі йдеться про взаємну корупційну домовленість, а не про вимагання у кримінально-правовому значенні.

Таким чином, ключовим критерієм відмежування вимагання неправомірної вигоди від добровільної участі особи у корупційній домовленості має бути не суб'єктивна небажаність для неї можливих наслідків, а їх правова природа. Вимагання має місце тоді, коли неправомірна вигода стає вимушеним засобом відвернення протиправної шкоди законним правам чи інтересам особи. Натомість надання такої вигоди з метою уникнення правомірних негативних наслідків або одержання незаконного результату характеризує корупційну заінтересованість самого надавача і виключає оцінку відповідної ситуації як вимагання за ч. 3 ст. 369-2 КК України.

Водночас законодавча конструкція ч. 3 ст. 369-2 КК України породжує окрему системну проблему. Стаття 369-2 КК України не згадується у п. 5 примітки до ст. 354 КК України, яка містить нормативне визначення вимагання

неправомірної вигоди. Це породжує питання про можливість автоматичного поширення відповідної дефініції на зловживання впливом.

В Альтернативному звіті з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики зазначено, що ст. 369-2 КК України, так само як і ст. 368 КК України, не повною мірою відповідає міжнародним антикорупційним зобов'язанням, оскільки вимагання неправомірної вигоди передбачене лише як кваліфікуюча ознака пасивного зловживання впливом. Водночас автори звіту звертають увагу на те, що ч. 3 ст. 369-2 КК України не охоплюється приміткою до ст. 354 КК України. Такий підхід, на їхню думку, має певну логіку, оскільки суб'єкт зловживання впливом не володіє владою, службовими повноваженнями чи службовим становищем, використання яких є типовою ознакою вимагання у складах класичного підкупу. У зв'язку з цим пропонується сформулювати у примітці до ст. 369-2 КК України власне визначення вимагання як умисного створення умов, за яких особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкідливим наслідкам для своїх прав або законних інтересів. Інший підхід буде вести до спотворення природи зловживання впливом як прояву «фонові» корупції [2, с. 161].

Іншої позиції дотримується М. В. Рябенко, який звертає увагу на необхідність уніфікації кримінально-правової термінології. Науковець пропонує доповнити ч. 5 примітки до ст. 354 КК України прямою вказівкою на ст. 369-2 КК України, що дозволило б поширити законодавчу дефініцію вимагання неправомірної вигоди і на цей склад кримінального правопорушення [215, с. 106].

Дискусійність цього питання переконливо демонструє і позиція О. К. Маріна. Науковець зазначає, що відсутність ст. 369-2 КК України у примітці до ст. 354 КК України ставить перед правозастосувачем принаймні два можливі підходи. Перший полягає у визнанні того, що вимагання неправомірної вигоди у складі зловживання впливом має самостійний зміст, відмінний від вимагання у складах пасивного підкупу. Другий передбачає використання системного тлумачення та поширення ознак вимагання, закріплених у примітці

до ст. 354 КК України, на ч. 3 ст. 369-2 КК України з урахуванням специфіки цього складу [166, с. 69-73].

О. К. Марін також звертає увагу на можливість третього підходу, який полягає у тому, що при розумінні цієї проблеми важливо брати до уваги те, що поняття вимагання у цьому складі кримінального правопорушення, по-перше, не може мати того самого змісту, що у ст. 189 КК України, бо різними є основні об'єкти цих злочинів, по-друге, воно не має того самого змісту, що у злочинах, передбачених ст. 368, 368-3 і 368-4 КК України, оскільки сам законодавець у визначенні вимагання у примітці до ст. 354 КК України не вказав на ч. 3 ст. 369-2 КК України. Таке рішення законодавця можна зрозуміти так, що у складі зловживання впливом йдеться лише про підкуп до вчинення протиправного діяння, а характер суспільної небезпечності підкупу є іншим, ніж при вимаганні [166, с. 69-73].

Такий підхід видається найбільш обґрунтованим. Автоматичне застосування до ч. 3 ст. 369-2 КК України дефініції, сформульованої для інших складів підкупу, не повною мірою враховує специфіку зловживання впливом як форми «фонові» корупції. На відміну від службової особи, яка безпосередньо використовує владу чи службове становище, суб'єкт зловживання впливом може не мати жодних формальних владних повноважень щодо особи, яка надає неправомірну вигоду. Його можливості можуть ґрунтуватися лише на неформальних зв'язках, авторитеті, особистих контактах чи заявленій здатності вплинути на третю особу.

У цьому контексті принципове значення має і міжнародно-правове розуміння відповідної поведінки. О. О. Дудоров та К. П. Задоя звертають увагу, що використаний у ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією та ст. 18 Конвенції ООН проти корупції термін «solicitation», який в офіційних перекладах відтворено як «вимагання», за своїм змістом означає передусім наполегливе прохання, домагання тощо (своєрідний «автономний» прояв корупційної поведінки), тобто дію, для якої не характерне поєднання з погрозою, притаманне вітчизняному кримінально-правовому поняттю вимагання [82, с. 90].

Саме тут виникає найбільш суттєва невідповідність між міжнародно-правовою та національною моделями. В українському кримінальному праві «вимагання» традиційно пов'язується з примусовим впливом на потерпілого, тоді як «solicitation» охоплює ширше коло поведінки і фактично може означати навіть ініціативне прохання надати неправомірну вигоду без будь-якої погрози. Тому варто підтримати вчених в тому, що вживання терміну «вимагання» в диспозиції ст. 369-2 КК України є помилковим і таку помилку не слід допускати в проєкті КК України [172, с. 111-112].

З огляду на це О. О. Дудоров та К. П. Задоя пропонують розглядати вимагання неправомірної вигоди не як кваліфікуючу ознаку, а як одну з альтернативних форм об'єктивної сторони основного складу торгівлі впливом. Авторі також вказують на доцільність такого законодавчого формулювання, яке не спотворювало б природу відповідного прояву «фонові» корупції. Як один із варіантів вони пропонують розглянути питання про доцільність заміни терміну «вимагання неправомірної вигоди» на більш нейтральне і змістовно точніше поняття «прохання надати неправомірну вигоду» [82, с. 90].

На нашу думку, зазначена пропозиція заслуговує на підтримку. Сучасна редакція ч. 3 ст. 369-2 КК України поєднує у межах одного терміна два різні за природою явища: з одного боку – примус до надання неправомірної вигоди шляхом створення загрози законним правам та інтересам особи, а з іншого – активне ініціювання передачі такої вигоди як елемент корупційної домовленості. Така конструкція ускладнює як доктринальне тлумачення, так і правозастосування.

У зв'язку з цим доцільно розмежувати зазначені форми поведінки на законодавчому рівні. Якщо йдеться саме про примусове одержання неправомірної вигоди, кваліфікуючою ознакою має бути створення умов, за яких особа вимушена передати таку вигоду для запобігання шкоді своїм законним правам чи інтересам. Якщо ж йдеться лише про ініціативне звернення з вимогою або проханням надати неправомірну вигоду без примусу, така поведінка повинна розглядатися як окрема форма основного складу торгівлі впливом.

Отже, вимагання неправомірної вигоди у складі зловживання впливом доцільно розуміти як умисне створення винною особою таких умов або висловлення такої погрози, за яких інша особа вимушена надати неправомірну вигоду з метою запобігання шкоді своїм законним правам чи інтересам. При цьому сама ініціатива одержати неправомірну вигоду без елементу примусу за своєю природою ближча до прохання або домагання надати таку вигоду і не повинна автоматично ототожнюватися з вимаганням у традиційному кримінально-правовому розумінні.

З позицій *de lege ferenda* найбільш послідовним видається або закріплення у примітці до ст. 369-2 КК України самостійного визначення вимагання неправомірної вигоди, яке враховувало б специфіку зловживання впливом, або перегляд самої законодавчої конструкції шляхом відмови від поняття «вимагання» на користь більш точного терміна «прохання надати неправомірну вигоду» для позначення самостійної форми корупційної поведінки.

Поняття та зміст впливу у складі зловживання впливом

Поняття «вплив», з огляду вже на саму назву ст. 369-2 КК України, є одним із ключових для з'ясування змісту відповідної кримінально-правової заборони та її належного застосування. У диспозиціях цієї норми йдеться про вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Таким чином, ідеться про неправомірний вплив, яким власне і зловживає суб'єкт злочину. Отже, саме вплив є тією ланкою, яка пов'язує неправомірну вигоду з очікуваним рішенням уповноваженої особи та дозволяє відмежувати зловживання впливом від інших корупційних кримінальних правопорушень.

Водночас поняття «вплив» у ст. 369-2 КК України нормативно не визначене, що закономірно зумовлює різні підходи до встановлення його змісту у кримінально-правовій доктрині та судовій практиці.

Так, В. С. Ковальський під впливом на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, розуміє будь-яку дію, що полягає у здатності однієї особи (завдяки авторитету, особистим якостям,

дружнім чи іншого роду стосункам, неординарним здібностям тощо) вносити певні або суттєві корективи та зміни у процедуру чи порядок ухвалення рішення, що належить до компетенції особи, уповноваженої на виконання функцій держави, або у поведінці цієї особи. Якщо вплив був здійснений за допомогою «шантажу» чи іншим забороненим способом (шляхом застосування фізичного або психічного насильства) і внаслідок цього особа, уповноважена на виконання функцій держави, прийняла протиправне (злочинне) рішення чи вчинила незаконні дії, то поведінка винної особи має отримати самостійну кримінально-правову оцінку [184, с. 353].

Такий підхід загалом заслуговує на підтримку. Вплив у контексті ст. 369-2 КК України доцільно розглядати як здатність однієї особи певним чином схилити іншу – уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування – до прийняття або неприйняття певного рішення. Джерелом такої здатності можуть бути особистий авторитет, дружні чи родинні відносини, професійні контакти, службові зв'язки, соціальний статус, політична вага та інші формальні або неформальні можливості особи.

Сам спосіб здійснення впливу законодавцем у ст. 369-2 КК України не конкретизований. Водночас якщо для реалізації впливу особа вчиняє самостійне кримінально протиправне діяння, наприклад застосовує фізичне чи психічне насильство, погрозу, шантаж, передає неправомірну вигоду іншій службовій особі або вдається до іншого кримінально караного способу, такі дії за наявності відповідних підстав повинні отримувати самостійну кримінально-правову оцінку.

Не лише кримінально-правова доктрина, а й практика застосування ст. 369-2 КК України зіткнулася зі значними труднощами у визначенні юридичного змісту поняття «вплив». Одним із ключових питань стало встановлення того, чи повинен такий вплив бути фактично здійснений, а також чи необхідно доводити реальну можливість винного впливати на конкретну уповноважену особу.

Показовою у цьому аспекті є постанова Третьої судової палати ККС ВС від 21 листопада 2022 р. у справі № 991/492/19. Сторона захисту посилялася,

зокрема, на відсутність доказів реального або можливого впливу засудженого на працівників органів Національної поліції, прокуратури та суду, а також доказів спроб здійснення такого впливу. Відхиляючи відповідні доводи, ККС ВС наголосив, що визначення конкретних осіб, на яких мав здійснюватися вплив, так само як і реальність здійснення такого впливу, не є обов'язковими ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України.

Водночас Суд звернув увагу на статус засудженого, його службовий авторитет, зв'язки та інші обставини, які давали особі, що надавала неправомірну вигоду, підстави сприймати пропозицію та обіцянку здійснити відповідний вплив як реальну [199].

Зазначена правова позиція має принципове значення для розуміння конструкції об'єктивної сторони зловживання впливом. Із неї випливає, що фактичне здійснення впливу на уповноважену особу не є обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України. Законодавець криміналізує передусім поведінку, пов'язану з неправомірною вигодою за відповідний вплив, тоді як безпосередня реалізація останнього перебуває за межами складу цього кримінального правопорушення. Фактично у межах ст. 369-2 КК ідеться про поведінку, яка передуює впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави.

Тому використане у назві ст. 369-2 КК України словосполучення «зловживання впливом» певною мірою умовно відображає зміст кримінально-правової заборони. Фактично відповідальність установлена не за здійснення впливу як такого, а за своєрідну «торгівлю» можливістю такого впливу, тобто за пропозицію, обіцянку, надання, прийняття чи одержання неправомірної вигоди у зв'язку з ним. Саме тому реальне звернення до уповноваженої особи та спроба схилити її до певного рішення для закінченого складу зловживання впливом не вимагаються.

Окреме питання стосується способів такого впливу. У постанові об'єднаної палати ККС ВС від 29 березня 2021 р. було наголошено, що виходячи з положень чинного законодавства зміст поняття «вплив» жодним чином не обмежується

лише «впливом з використанням влади або службового становища», який є всього лише одним із способів вчинення цього злочину. Такий вплив полягає в тому, що службова особа передусім завдяки своєму становищу вживає заходів до вчинення дій іншими особами (не підпорядкованими їй та які не перебувають від неї в службовій залежності), де використовує службовий авторитет, зв'язки зі службовими особами, а також різні інші можливості, обумовлені займаною посадою [203].

Отже, для застосування ст. 369-2 КК України не має визначального значення формальна підпорядкованість особи, на яку передбачається здійснити вплив, суб'єкту такого впливу. Навпаки, специфіка аналізованого кримінального правопорушення значною мірою полягає у використанні неформальних механізмів впливу, які перебувають поза звичайною процедурою реалізації владних чи службових повноважень.

Не менш дискусійним є питання про те, яким має бути вплив – реальним чи він може бути також удаваним.

Міжнародно-правові стандарти дають на це питання достатньо однозначну відповідь. Стаття 18 Конвенції ООН проти корупції та ст. 12 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією виходять із необхідності криміналізації торгівлі як реальним, так і передбачуваним (удаваним) впливом. Натомість чинна редакція ст. 369-2 КК України прямої вказівки на реальний або удаваний характер впливу не містить. Така законодавча невизначеність закономірно позначилася на правозастосовній практиці.

На ранніх етапах застосування ст. 369-2 КК України у практиці ККС ВС простежувався підхід, за якого акцент робився саме на реальній можливості особи здійснити відповідний вплив. Так, у постанові Другої судової палати ККС ВС від 22 лютого 2018 р. зазначалося, що специфіка суб'єкта цього кримінального правопорушення полягає у наявності в нього реальної можливості впливати на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави [200]. У цьому про удавану можливість впливу касаційний суд не згадує.

Такий підхід мав істотне практичне значення, оскільки одержання неправомірної вигоди особою, яка фактично не мала можливості здійснити обіцяний вплив і не збиралася цього робити, за певних обставин могло кваліфікуватися як кримінальне правопорушення проти власності, зокрема шахрайство за ст. 190 КК України.

Хоча неодноразово згадувані міжнародні антикорупційні документи пропонують криміналізувати будь-які форми зловживання впливом, як реальним, так і удаваним, вітчизняна судова практика тривалий час рухалася шляхом визнання лише реального впливу як передумови застосування ч. 2 або ч. 3 ст. 369-2 КК України [169, 87-90].

Водночас подібне тлумачення не повною мірою відповідало міжнародній концепції *trading in influence*, яка спрямована на криміналізацію самої корупційної «торгівлі» доступом до процесу прийняття публічних рішень незалежно від того, чи є заявлений вплив об'єктивно реальним.

У кримінально-правовій доктрині у зв'язку з цим сформувався інший підхід, відповідно до якого вплив, яким «торгує» суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого чч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, може бути не лише реальним, а й удаваним. Отже, відповідальність за цей злочин повинна наставати незалежно від того, чи такий вплив фактично здійснюється, чи буде він насправді здійснюватися і чи особа взагалі спроможна здійснити такий вплив [77, с. 64-73].

Подальший розвиток практики Верховного Суду засвідчив поступове наближення до такого розуміння. Важливого значення набула постанова об'єднаної палати ККС ВС від 29 березня 2021 р., у якій акцент фактично було зміщено з об'єктивної можливості здійснити вплив на суб'єктивне сприйняття такої можливості особою, яка надає, пропонує чи обіцяє неправомірну вигоду [199]. Відповідний підхід був сприйнятий і в подальшій судовій практиці.

Показовою є постанова Першої судової палати ККС ВС від 4 липня 2023 р. у справі № 504/317/21. За встановленими обставинами оперуповноважений сектору кримінальної поліції одержав 1100 доларів США за обіцяний вплив на

слідчого суддю щодо обрання підозрюваному запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою.

У касаційній скарзі сторона захисту стверджувала, що не було доведено ані наміру засудженого реально впливати на слідчого суддю, ані об'єктивної можливості здійснити такий вплив. ККС ВС, однак, погодився з кваліфікацією за ч. 2 ст. 369-2 КК України. Суд урахував, що засуджений запевняв надавача неправомірної вигоди у своїй можливості вплинути на відповідних службових осіб, здійснював активні дії, пов'язані зі збором та передачею документів, і тим самим створив у надавача вигоди уявлення про реальність відповідного впливу [197].

Наведена правова позиція демонструє важливу трансформацію підходу до розуміння впливу у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України. Вирішальним поступово стає не встановлення об'єктивної здатності суб'єкта фактично вплинути на уповноважену особу, а встановлення того, чи позиціонував він себе як особу, здатну здійснити такий вплив, і чи сприймав контрагент відповідну можливість як реальну.

Такий підхід видається виправданим з огляду на соціальну природу зловживання впливом. Суспільна небезпека цього кримінального правопорушення полягає не лише у фактичному втручанні у процес прийняття публічного рішення, а й у створенні та функціонуванні корупційного механізму, за якого доступ до такого рішення стає предметом неправомірної домовленості. Тому відсутність у особи реальної можливості здійснити обіцяний вплив сама по собі не усуває суспільної небезпечності такої поведінки.

Водночас наведений підхід породжує проблему відмежування зловживання удаваним впливом від шахрайства. На нашу думку, вирішувати її лише за критерієм об'єктивної наявності чи відсутності реальної можливості впливу недостатньо. Визначальне значення повинні мати зміст домовленості сторін, спрямованість умислу особи, яка одержує неправомірну вигоду, характер створеного нею уявлення про можливість впливу, а також усвідомлення надавачем вигоди її корупційного призначення. Саме сукупність цих обставин

дозволяє встановити, чи йдеться про «торгівлю» впливом, чи про заволодіння чужим майном шляхом обману без властивого ст. 369-2 КК України корупційного зв'язку.

Необхідність законодавчого усунення відповідної невизначеності врахована і в процесі реформування кримінального законодавства. У проєкті нового КК України у складі «Торгівлі впливом» прямо передбачається відповідальність за одержання хабара за реальний чи удаваний вплив на прийняття рішення публічною службовою особою [115]. Таким чином, на нормопроектному рівні пропонується безпосередньо закріпити положення, яке відповідає міжнародно-правовій моделі *trading in influence* та значною мірою усуває дискусію щодо обов'язковості реальної можливості здійснення впливу.

Вважаємо, що аналогічний підхід доцільно реалізувати і в чинній ст. 369-2 КК України шляхом прямої вказівки на реальний або удаваний вплив. Таке уточнення сприятиме правовій визначеності, забезпечить більш послідовне відмежування зловживання впливом від суміжних кримінальних правопорушень та приведе законодавчу конструкцію у відповідність із міжнародними антикорупційними стандартами [169, 87-90].

Отже, вплив у контексті ст. 369-2 КК України доцільно розуміти як реальну або удавану здатність особи, використовуючи свій авторитет, особисті, професійні, службові, родинні, дружні чи інші зв'язки та можливості, спонукати особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до прийняття або неприйняття певного рішення. При цьому фактична реалізація такого впливу та досягнення бажаного результату перебувають за межами об'єктивної сторони складу зловживання впливом.

Водночас для кваліфікації удаваного впливу визначального значення набуває суб'єктивний критерій: особа, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, повинна сприймати заявлену можливість впливу як реальну. Саме таке сприйняття формує корупційний характер домовленості та дозволяє охопити ст. 369-2 КК України випадки, коли особа «торгує» впливом, якого об'єктивно не має.

Попри неодноразове вдосконалення положень ст. 369-2 КК України, конструкція цієї норми продовжує викликати дискусії як у доктрині кримінального права, так і у правозастосовній практиці. Однією з проблем чинної редакції є об'єднання в межах однієї статті двох самостійних форм поведінки – активного та пасивного зловживання впливом. Такий підхід певною мірою суперечить загальній логіці побудови антикорупційних кримінально-правових заборон у КК України.

Аналіз положень статей 368 та 369 КК України свідчить, що законодавець уже тривалий час використовує модель нормативного розмежування відповідальності особи, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, та особи, яка приймає таку пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду. Така законодавча конструкція забезпечує більш чітке відображення різного характеру суспільної небезпеки відповідних форм кримінально протиправної поведінки, дозволяє диференціювати відповідальність залежно від розміру предмета неправомірної вигоди, суб'єкта кримінального правопорушення та інших обставин, а також оптимізувати систему санкцій.

Натомість у ст. 369-2 КК України законодавець об'єднав у межах єдиної норми як дії особи, що надає неправомірну вигоду за здійснення впливу, так і дії особи, яка приймає таку вигоду за обіцянку чи здійснення впливу на суб'єкта владних повноважень. При цьому об'єктивна сторона зазначених форм поведінки, характер участі суб'єктів у протиправному механізмі та ступінь їх суспільної небезпеки істотно відрізняються.

Особа, яка одержує неправомірну вигоду за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, фактично комерціалізує свій реальний чи уявний зв'язок із суб'єктами владних повноважень та створює передумови для функціонування неформального механізму впливу на публічне управління. Саме така поведінка становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки формує корупційний ринок «торгівлі впливом», підриває авторитет державної влади та створює передумови для прийняття рішень поза межами законних процедур.

Натомість особа, яка пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду за здійснення впливу, хоча й бере участь у корупційних відносинах, переважно виступає ініціатором або учасником незаконного вирішення конкретного питання, а не суб'єктом системного використання владних або наближених до влади можливостей. Це обумовлює необхідність більш чіткого нормативного розмежування активної та пасивної форм зловживання впливом.

Крім того, виокремлення відповідних складів кримінальних правопорушень у самостійні статті дозволило б підвищити рівень системності антикорупційного законодавства та забезпечити єдність підходів до конструювання норм про корупційні кримінальні правопорушення. Такий підхід також сприяв би більш точному формулюванню кваліфікуючих ознак, диференціації санкцій та усуненню окремих проблем правозастосування, пов'язаних із відмежуванням активного і пасивного зловживання впливом.

У контексті наведених міркувань особливий інтерес становить досвід зарубіжних держав щодо законодавчої регламентації відповідальності за зловживання впливом. Порівняльно-правовий аналіз свідчить про існування двох основних підходів до конструювання відповідних кримінально-правових заборон [172, с. 112].

Перший підхід передбачає об'єднання форм зловживання впливом у межах однієї статті закону про кримінальну відповідальність. Така модель використовується, зокрема, у ст. 308 КК Австрії [128], ст. 312-1 КК Азербайджану [129], ст. 237А КК Греції [130], ст. 339-1 КК Грузії [142], ст. 326.1 КК Латвії [137], ст. 226 КК Литви [138], ст. 308 КК Ліхтенштейну [134], ст. 326 КК Молдови [144], ст. 389 КК Норвегії [145], ст. 336 КК Словаччини [153], ст. 255 КК Туреччини [155], ст. 333 КК Чехії [160], § 5 d глави 10 КК Швеції [136]).

Другий підхід ґрунтується на нормативному розмежуванні активного та пасивного зловживання впливом шляхом закріплення відповідних складів кримінальних правопорушень у самостійних статтях кримінального закону. Така модель реалізована, зокрема, у ст. 438, 439 КК Вірменії [141], ст. 428, 429, 430 КК Іспанії [132], ст. 358-а, 359 КК Північної Македонії [140], ст. 230, 230а КК

Польщі, ст. 291, 292 КК Румунії [152], ст. 263, 264 КК Словенії [148], ст. 162, 163, 164 КК Сінгапуру [135], ст. 298, 299 КК Угорщини [98], ст. 435-2 та 435-4 КК Франції [159], ст. 295-296 КК Хорватії [150]).

При цьому саме модель нормативного розмежування активної та пасивної форм зловживання впливом видається більш послідовною з погляду законодавчої техніки та принципу диференціації кримінальної відповідальності. Її перевага полягає у можливості чіткого розмежування ролі учасників корупційних правовідносин, адекватного врахування різного ступеня суспільної небезпеки їх поведінки та побудови більш узгодженої системи антикорупційних кримінально-правових заборон.

З огляду на викладене, видається доцільним виокремлення у КК України самостійних кримінально-правових норм, які б окремо передбачали відповідальність за активне та пасивне зловживання впливом.

Висновки до розділу 1

1. Сучасний стан дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом свідчить про зростання наукового інтересу до проблематики, пов'язаної зі ст. 369-2 КК України. Це зумовлено як високим рівнем суспільної небезпеки відповідного кримінального правопорушення, так і складністю його відмежування від суміжних корупційних деліктів.

Історія законодавчих змін статті 369-2 КК України відображає поступову еволюцію підходів законодавця до кримінально-правового протидії корупції та приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних антикорупційних стандартів. Внесені зміни були спрямовані на розширення меж криміналізованої поведінки шляхом поширення кримінальної відповідальності не лише на випадки неправомірного впливу на службових осіб органів державної влади, а й на осіб, уповноважених на виконання функцій місцевого

самоврядування, а також шляхом охоплення ситуацій, у яких неправомірна вигода надається чи обіцяється третім особам.

Водночас, попри неодноразове вдосконалення диспозиції ст. 369-2 КК України, у правозастосовній практиці й надалі спостерігається відсутність єдиного підходу до тлумачення окремих її положень. Це значною мірою зумовлено оціночним характером окремих термінів та складністю відмежування зловживання впливом від суміжних корупційних кримінальних правопорушень, насамперед одержання неправомірної вигоди та підбурювання до її надання.

Законодавчі зміни також супроводжувалися переглядом санкцій статті, зокрема збільшенням розміру штрафів та посиленням інших заходів кримінально-правового впливу. Такі зміни свідчать про прагнення законодавця підвищити превентивний потенціал кримінально-правової норми та посилити ефективність протидії корупційним практикам. Водночас саме по собі посилення санкцій не є достатньою умовою ефективного запобігання корупційним кримінальним правопорушенням і потребує узгодженого застосування у поєднанні з чіткістю законодавчого регулювання та єдністю судової практики.

Аналіз законодавчих змін та наукових праць засвідчує прагнення законодавця гармонізувати національне кримінальне законодавство з міжнародними антикорупційними стандартами. Водночас більшість наукових досліджень мають фрагментарний характер і не забезпечують комплексного підходу до розкриття всіх елементів складу зловживання впливом. Важливе значення у цьому контексті має і проєкт нового КК України, у якому запропоновано замінити поняття «зловживання впливом» на «торгівлю впливом» та уточнити ознаки відповідного кримінального правопорушення відповідно до міжнародних стандартів. Запропоновані положення свідчать про подальший розвиток концепції кримінально-правової протидії прихованим формам корупції та прагнення до модернізації національного кримінального законодавства. Це обумовлює необхідність подальшого системного дослідження відповідного інституту, удосконалення правозастосовної практики та розвитку теоретичних засад кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

2. Родовий об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII Особливої частини КК України, має складний та багаторівневий характер. Його зміст охоплює не лише правовідносини у сфері функціонування публічного апарату управління, але й правовідносини, що забезпечують належне здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Основним безпосереднім об'єктом зловживання впливом доцільно визнати правовідносини у сфері забезпечення належної, законної, прозорої та неупередженої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також авторитету публічної служби, довіри громадян до державного апарату, принципу верховенства права та стабільності демократичних інститутів.

Додатковий об'єкт зловживання впливом має ситуативний характер і є додатковим факультативним об'єктом. Його зміст залежить від конкретної форми реалізації протиправного впливу, характеру рішення, на яке спрямоване посягання, а також способу досягнення бажаного результату.

У більшості випадків зловживання впливом не передбачає наявності потерпілого як факультативної ознаки об'єкта складу кримінального правопорушення. Водночас у разі поєднання відповідного діяння з вимаганням неправомірної вигоди потерпілий стає обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення та може бути представлений виключно фізичною особою.

Предметом зловживання впливом слід визнавати неправомірну вигоду у будь-якій її формі незалежно від розміру чи характеру. Саме неправомірна вигода є тією матеріальною або нематеріальною цінністю, з приводу якої виникають кримінально протиправні відносини, передбачені ст. 369-2 КК України, а тому її слід розглядати як самостійну факультативну ознаку об'єкта цього кримінального правопорушення.

Статтю ст. 369-2 КК України доцільно доповнити кваліфікуючими ознаками, пов'язаними з розміром неправомірної вигоди. Необхідність такої диференціації зумовлена тим, що розмір неправомірної вигоди безпосередньо впливає на ступінь суспільної небезпечності зловживання впливом, а також

нерідко залежить від службового становища особи, на прийняття рішення якої здійснюється вплив, та значущості відповідного рішення.

У зв'язку з цим доцільним видається встановлення більш суворої кримінальної відповідальності у випадках, коли предметом зловживання впливом є неправомірна вигода у значному, великому або особливо великому розмірі. При цьому для забезпечення системності кримінального законодавства та уникнення дублювання законодавчих положень визначення значного великого та особливо великого розміру неправомірної вигоди для цілей ст. 369-2 КК України здійснюється відповідно до примітки ст. 368 КК України.

3. Об'єктивна сторона зловживання впливом характеризується множинністю альтернативних форм суспільно небезпечного діяння, кожна з яких має самостійне кримінально-правове значення та утворює закінчений склад кримінального правопорушення незалежно від фактичного здійснення впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Криміналізація пропозиції та обіцянки неправомірної вигоди є результатом імплементації міжнародних антикорупційних стандартів, закріплених у Конвенції ООН проти корупції та рекомендаціях GRECO. Чинний КК України визначає пропозицію як висловлення наміру надати неправомірну вигоду, а обіцянку – як аналогічний намір із зазначенням часу, місця або способу її надання. Проте таке законодавче розмежування викликає обґрунтовану критику, оскільки фактично відмінність між цими поняттями зводиться лише до рівня конкретизації, а не до їх правової природи. Таке законодавче визначення не повною мірою відповідає міжнародному підходу, за яким пропозиція та обіцянка відрізняються ступенем готовності особи надати неправомірну вигоду, а не деталізацією умов її передачі. З огляду на існуючі колізії та неоднозначність тлумачення, доцільним видається підтримати пропозицію щодо законодавчого спрощення відповідних норм шляхом закріплення лише поняття «пропозиція неправомірної вигоди», яке охоплюватиме будь-яке висловлення наміру надати неправомірну вигоду незалежно від ступеня його конкретизації.

З огляду на зазначене із ст. 369-2 та інших статей КК України варто вилучити положення про обіцянку неправомірної вигоди, а також удосконалити дефініцію пропозиції неправомірної вигоди у п. 3 примітки до ст. 354 КК України.

Установлено зміст і момент закінчення основних форм зловживання впливом, передбачених ст. 369-2 КК України. Надання неправомірної вигоди охоплює її безпосереднє чи опосередковане передання особі, яка погоджується здійснити вплив, або визначеній нею третій особі та є закінченим із моменту фактичного переходу хоча б частини такої вигоди. Прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди має усічений склад і визнається закінченим із моменту доведення до відома надавача згоди одержати вигоду за відповідний вплив. Одержання неправомірної вигоди є закінченим із моменту фактичного набуття винним або третьою особою хоча б частини обумовленого матеріального чи нематеріального блага. Для кваліфікації цих діянь обов'язковим є зв'язок неправомірної вигоди з впливом на прийняття рішення уповноваженою особою. Фактичне здійснення впливу, його результативність та прийняття бажаного рішення перебувають за межами об'єктивної сторони зловживання впливом.

Проведений аналіз засвідчує, що вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуюча ознака зловживання впливом характеризується істотною нормативною невизначеністю, зумовленою, зокрема, непоширенням на ст. 369-2 КК України законодавчої дефініції, закріпленої у п. 5 примітки до ст. 354 КК України. Водночас механічне поширення цієї дефініції на зловживання впливом не повною мірою враховувало б специфіку останнього як прояву «фонові» корупції.

Обґрунтовано, що визначальним критерієм відмежування вимагання від добровільної корупційної домовленості має бути не суб'єктивна небажаність наслідків для надавача неправомірної вигоди, а їх правова природа. Вимагання наявне тоді, коли передача вигоди є вимушеним засобом відвернення протиправної шкоди законним правам чи інтересам особи. Натомість прагнення

уникнути законної відповідальності, обійти встановлену процедуру або одержати неправомірну перевагу виключає таку оцінку.

Встановлено також змістовну невідповідність між національним поняттям «вимагання» та міжнародно-правовим *solicitation*. У зв'язку із цим доцільно законодавчо розмежувати примусове вимагання неправомірної вигоди та прохання (домагання) її надати, передбачивши останнє як самостійну форму основного складу зловживання (торгівлі) впливом.

Вплив у контексті ст. 369-2 КК України доцільно розуміти як реальну або удавану здатність особи, використовуючи свій авторитет, особисті, професійні, службові, родинні, дружні чи інші зв'язки та можливості, спонукати особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до прийняття або неприйняття певного рішення. При цьому фактична реалізація такого впливу та досягнення бажаного результату перебувають за межами об'єктивної сторони складу зловживання впливом.

Водночас для кваліфікації удаваного впливу визначального значення набуває суб'єктивний критерій: особа, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, повинна сприймати заявлену можливість впливу як реальну. Саме таке сприйняття формує корупційний характер домовленості та дозволяє охопити ст. 369-2 КК України випадки, коли особа «торгує» впливом, якого об'єктивно не має.

Проведений аналіз засвідчує доцільність перегляду законодавчої конструкції ст. 369-2 КК України в частині нормативного об'єднання активного та пасивного зловживання впливом. Зазначені форми корупційної поведінки відрізняються за змістом об'єктивної сторони, функціональною роллю їх суб'єктів у механізмі корупційних відносин та характером суспільної небезпеки. Особа, яка одержує неправомірну вигоду за вплив, комерціалізує реальні чи удавані можливості впливу на публічне управління, тоді як надавач такої вигоди виступає іншою стороною відповідної корупційної домовленості.

Порівняльно-правове дослідження виявило два основні підходи: регламентацію обох форм зловживання впливом у межах однієї кримінально-

правової норми та їх закріплення в самостійних статтях. Значне поширення останньої моделі у зарубіжному законодавстві підтверджує її нормативну обґрунтованість.

Видається доцільним імплементувати такий підхід і в КК України, передбачивши самостійні склади активного та пасивного зловживання впливом. Це створить передумови для точнішої диференціації кримінальної відповідальності, формування властивих кожному складу кваліфікуючих ознак і санкцій, усунення наявних правозастосовних труднощів та забезпечення більшої системності кримінально-правового механізму протидії корупції.

РОЗДІЛ 2

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

2.1. Суб'єкт зловживання впливом

У контексті застосування ст. 369-2 КК України складним питанням є встановлення суб'єкта цього делікту. Від нього залежить не лише правильна кваліфікація вчиненого, а й можливість притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення діянь, описаних у диспозиціях ст. 369-2 КК України. Складнощі полягають, зокрема, у тому, що в зазначеній кримінально-правовій нормі йдеться про різних учасників зловживання впливом: 1) особу, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особу, яка приймає пропозицію, обіцянку або одержує неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропонує чи обіцяє здійснити вплив за надання такої вигоди; 3) особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 4) третю особу, якій можуть надати неправомірну вигоду. Водночас суб'єктами цього делікту визнають лише першого та другого учасників зловживання впливом. Ідеться про суб'єкта активного зловживання впливом і суб'єкта пасивного зловживання впливом, кримінально-правові ознаки яких визначити досить складно. Свідченням цього є не лише дискусії серед учених, а й неоднозначні підходи в судовій практиці. Вказане обумовлює складнощі у кваліфікації корупційних кримінальних правопорушень загалом.

Відповіді на ці питання вимагають звернення передусім до положень КК України, що визначають суб'єкта кримінального правопорушення загалом.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Зазначена дефініція стосується як суб'єкта злочину, так і суб'єкта кримінального проступку, оскільки кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини (ч. 1 ст. 12 КК України).

Виходячи з дефініції, визначеної у ч. 1 ст. 18 КК України, для суб'єкта злочину, підстави кримінальної відповідальності за який встановлено у ст. 369-2 КК України, характерні такі обов'язкові ознаки:

- 1) це фізична особа;
- 2) вона повинна бути осудною (або обмежено осудною відповідно до ч. 1 ст. 20 КК України)¹;
- 3) вказана особа повинна досягти віку, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Згідно з ч. 1 ст. 22 КК України – шістнадцятирічного віку.

Суб'єктів злочинів поділяють на загальних, яким характерні вищезазначені ознаки, передбачені ч. 1 ст. 18 КК України, а також спеціальних, які відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України є фізичними осудними особами, які вчинили у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. З цього приводу О. О. Дудоров зазначає, що у ряді випадків закон передбачає відповідальність осіб, наділених, крім загальних ознак суб'єкта, додатковими ознаками. Останні характеризують відповідну особу як спеціального суб'єкта – тільки він може вчинити те або інше кримінальне правопорушення. Зазначені додаткові ознаки конкретного складу

¹ Підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення кримінального правопорушення, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними (ч. 1 ст. 20 КК України) [158].

кримінального правопорушення із спеціальним суб'єктом можуть бути прямо названі чи визначені в диспозиції відповідної норми КК України (зокрема, у ст. 117 КК України названа мати-породілля), або в спеціальній нормі (зокрема, в пунктах 1 і 2 примітки до ст. 364 КК України визначено поняття службової особи), або визначені шляхом тлумачення відповідної норми КК України (наприклад, тільки шляхом тлумачення норми ст. 335 КК України можна встановити, що суб'єктом ухилення від призову на строкову військову службу є громадянин України, який підлягає черговому призову на таку службу і якому не надано відстрочку) [87, с. 142–143].

Таким чином спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення повинен характеризуватися як обов'язковими ознаками, визначеними ч. 1 ст. 18 КК України, так і однією або декількома додатковими ознаками, які визначені в певній статті КК України чи які можна встановити шляхом тлумачення кримінально-правових норм. .

Зазначені положення про загального і спеціального суб'єкта злочину слід врахувати під час аналізу диспозиції ст. 369-2 КК України в контексті визначення суб'єкта цього делікта.

Ні у ст. 369-2 КК України, ні в інших нормах закону про кримінальну відповідальність немає визначення суб'єкта зловживання впливом чи бодай будь-яких інших положень, що характеризували б його ознаки як загального чи спеціального суб'єкта злочину. Тому висновок про те, чи є суб'єкт досліджуваного делікту загальним або спеціальним, повністю залежить від аналізу юридичних ознак складу злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України, а також урахування системних зв'язків цієї кримінально-правової заборони з іншими статтями КК України, приписами міжнародних конвенцій, імплементованих у аналізованій кримінально-правовій нормі. Тобто його можна встановити виключно шляхом тлумачення кримінально-правових норм.

Суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, відрізняється від суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України. У першому випадку йдеться про суб'єкта активного зловживання впливом (фактично це

замовник впливу на об'єкт впливу – особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), а у другому – про суб'єкта пасивного зловживання впливом (фактично це потенційний чи удаваний виконавець впливу або іншими словами посередник між замовником і об'єктом впливу) [68, с. 46].

У теорії кримінального права *суб'єкта активного зловживання впливом* (ч. 1 ст. 369-2 КК України) визнають загальним суб'єктом злочину [74, с. 290; 76, с. 409; 80, с. 174; 126, с. 630; 186, с. 1177–1178], що абсолютно логічно з огляду на тлумачення змісту положень ст. 369-2 КК України.

Однак слід урахувати випадки, коли таким суб'єктом може бути службова особа. Наприклад, слідчий надає неправомірну вигоду прокурору, щоб останній вплинув на суддю з метою зміни запобіжного заходу підозрюваному.

Для визнання суб'єкта цього злочину службовою особою важливо встановити не лише його статус, а й факт використання влади чи службового становища.

У теорії кримінального права існує вузьке та широке розуміння використання влади чи службового становища. Використанням влади чи службового становища у *вузькому значенні* вважають використання лише повноважень, обумовлених владою чи службовим становищем, а в *широкому* – можливостей, пов'язаних з такою владою чи становищем, зокрема службових зв'язків, авторитету займаної посади тощо.

З урахуванням такої інтерпретації в зазначеному прикладі суб'єкт активного зловживання впливом, перебуваючи в статусі слідчого, хоча й не зловживав своїми повноваженнями, однак використовував службові зв'язки з прокурором для встановлення з ним контакту й передання йому неправомірної вигоди. Такий контакт (наявність особистих зав'язків) із прокурором відбувся виключно у зв'язку із перебуванням слідчого на займаній посаді, а не через інші обставини (друзі дитинства, разом навчалися, є родичами тощо).

У зв'язку із зазначеним, постає логічне питання: чи має значення в такому випадку статус суб'єкта активного зловживання впливом і чи слід надавати цій обставині кримінально-правового значення? [68, с. 47].

З одного боку, суб'єкт активного зловживання впливом для забезпечення подальшого впливу використовує неправомірну вигоду, однак, з другого боку, він також використовує свої службові зв'язки із суб'єктом пасивного зловживання впливом (знайомство, довіру, можливість прийти на прийом тощо), тобто владу в широкому значенні. Водночас у диспозиції ч. 1 ст. 369-2 КК України відсутні будь-які вказівки щодо вчинення цього злочину службовою особою. Тому незважаючи на те, що зазначена особа, хоча й володіє статусом службової, однак загалом суб'єкт злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, є загальним. Це означає, що для кваліфікації вчиненого статус суб'єкта делікту значення не має, проте його можуть врахувати під час призначення покарання. Подібним чином розмірковують окремі вчені зазначаючи, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, може бути й службова особа, однак цей її статус для кваліфікації значення не має [102, с. 255].

Учинення злочину службовою особою у цьому та подібних випадках логічно було б щонайменше визнавати обставиною, що обтяжує покарання, про що вже зазначалося в попередніх дослідженнях [61, с. 534–535]. Ще кращий варіант розв'язку проблеми, як видається, пропонують автори проєкту КК України визнаючи вчинення певних злочинів з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей ознакою, що підвищує тяжкість злочину на один ступінь [115]. Водночас цей варіант неможливо інтегрувати в КК України, оскільки різною є «філософія» чинного закону про кримінальну відповідальність та його проєкту. Важливо також відмітити, що в контексті торгівлі впливом у проєкті КК України (ст. 9.5.16.) така ознака як вчинення злочину з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей не застосовується, на підставі чого можна висловити декілька припущень: 1) автори проєкту не допускають можливість кваліфікації вчиненого як торгівлі впливом у разі використання під час цього делікту службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей (такі дії, у випадку вчинення їх службовою особою з

використанням службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей, підлягатимуть кваліфікації за іншою статтею; 2) автори проєкту помилково не врахували цієї обставини [68, с. 47].

Питання визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) є досить складним, на що вказує неоднозначність позицій науковців. Дискусії стосуються передусім питання про те, до яких суб'єктів він належить – загального чи спеціального, а також можливостей учинення цього злочину службовою особою [68, с. 47–48].

О. О. Дудоров встановив, що застосування різних способів і методів тлумачення кримінального закону дозволяє одержувати різні відповіді на це питання. В юридичній літературі з цього приводу наявна ціла палітра думок. Якщо одні науковці (наприклад, П. П. Андрушко, В. М. Киричко, О. О. Титаренко, Н. М. Ярмиш) визнають службову особу суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, то інші (зокрема, Л. П. Брич, В. І. Тютюгін, К. П. Задоя, А. В. Савченко та О. В. Кришевич) заперечують цю точку зору, пропонуючи кваліфікувати відповідні дії такої особи за ст. 364 або ст. 368 (368-3) КК України [76, с. 409; 79, с. 13-35].

У подальшому О. О. Дудоров констатує існування щонайменше альтернатив у вигляді визнання суб'єкта зловживання впливом, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України:

1) спеціальним – це особа, яка не є службовою, але має можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави;

2) загальним – це може бути і службова особа, і особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, і працівник підприємства, установи, організації – за умови, що дії такого суб'єкта, які становлять зловживання впливом, не означають використання її службового становища чи наданих їй повноважень. За такого підходу склади злочинів, передбачених відповідними частинами статей 354, 368, 368-3, 368-4, 369, з одного боку, і ст. 369-2 КК України, з іншого, вважаються суміжними за ознакою

суб'єкта. Відповідно, якщо «посередник» який пропонує (обіцяє) здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, є працівником підприємства, установи, організації, «публічною» службовою особою, службовою особою юридичної особи приватного права або особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, то пропозиція, обіцянка чи надання йому, а також прийняття ним пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за такий вплив, здійснений з використанням службового становища чи наданих повноважень, має каратись не за ст. 369-2, а за статтями 354, 368, 368-3, 368-4, 369 КК України;

3) спеціальним – це лише такі *особи, які здатні впливати на того, хто уповноважений на виконання функцій держави, шляхом використання можливостей, пов'язаних з їх службовими повноваженнями в широкому розумінні (обумовлених такими можливостями)*. Маються на увазі службові особи та особи, які надають публічні послуги [76, с. 411; 83, с. 283-285].

За результатами аналізу позицій учених В. М. Киричко дійшов висновку, що вони утворюють дві групи: 1) ті вчені, які лише констатують, що суб'єкт розглядуваного злочину є загальним, тим самим припускають похідний висновок, що у ст. 369-2 КК України йдеться про використання особою будь-якого впливу – як службового, так і не пов'язаного із владою, службовим становищем чи повноваженнями особи; 2) ті вчені, які здійснюють зазначене обмеження кола суб'єктів цього злочину, приходять до висновку про те, що у цій статті КК йдеться про використання лише неслужбового впливу, тобто не пов'язаного із владою, службовим становищем чи повноваженнями особи [104, с. 40].

Відсутність єдності в поглядах вчених певною мірою обумовлена різними рекомендаціями міжнародних антикорупційних документів. Так, у п. «b» ст. 18 Конвенції ООН проти корупції державам-учасницям в контексті пасивного зловживання впливом рекомендується криміналізувати *дії державної посадової особи чи будь-якої іншої особи* [113]. Натомість з буквального тлумачення положень ст. 12 Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією (ETS 173)

впливає, що суб'єктом пасивного зловживання впливом пропонують визнавати будь-яку особу, яка заявляє чи підтверджує, що вона може за винагороду зловживати впливом [121].

Тривалий час неоднозначно питання про суб'єкта пасивного зловживання впливом (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) вирішувалося і в судовій практиці.

У судовій практиці навіть на рівні касаційної інстанції впродовж тривалого часу ознаки суб'єкта пасивного зловживання впливом тлумачили непослідовно й суперечливо, зокрема:

суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, визнавалася *будь-яка особа, причому специфікою таких осіб є те, що вони, не маючи статусу службової особи, мають реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави* (постанова ККС ВС від 22 лютого 2018 р. в справі № 686/8714/16-к) [200].

існування неслужбових і родинних зв'язків, дружніх, добрих міжособистісних відносин між ОСОБА_2 та посадовою особою митниці в розумінні ст. 369-2 КК України не визнавалося ознакою суб'єкта зловживання впливом (постанова ККС ВС від 26 червня 2018 р. № 359/1848/15-к) [201];

суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, є лише службова особа або особа, яка надає публічні послуги, та використовує можливості, пов'язані зі своїми службовими (у широкому значенні) повноваженнями, обумовлені такими повноваженнями, для незаконного впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, тобто йдеться про злочин зі спеціальним суб'єктом (ухвала ККС ВС у справі від 25 листопада 2020 р. № 554/5090/16-к) [249].

Крапку у цьому питанні мало б поставити рішення ОП ККС ВС від 29 березня 2021 р. у справі № 554/5090/16-к. У ньому суд прийшов до висновку, що *оскільки диспозиція ч. 2 ст. 369-2 КК України текстуально не конкретизує характеру впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, слід виходити з того, що поняттям впливу охоплюється в тому числі використання*

дружніх, родинних, особистих стосунків з особою, уповноваженою на виконання функцій держави, тощо.

У контексті визначення ознак передбаченого цією нормою складу злочину зміст поняття «вплив» законодавець жодним чином не обмежує лише «впливом з використанням влади або службового становища», який є лише одним із способів вчинення цього злочину. Такий вплив полягає в тому, що службова особа завдяки своєму становищу вживає заходів до вчинення дій іншими особами (непідпорядкованими їй і які не перебувають від неї в службовій залежності), де використовує службовий авторитет, свої зв'язки зі службовими особами, інші можливості, обумовлені займаною посадою.

Отже, суб'єктом злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України, може бути будь-яка особа, яка в уяві того, хто здійснює підкуп, здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування [203].

З огляду на наведену правову позицію, ОП ККС ВС вважає, що суб'єкт «пасивного» зловживання впливом **є загальним, що не виключає можливості вчинення цього делікту службовою особою, яка завдяки своєму становищу вживає заходів для вчинення дій іншими особами (непідпорядкованими їй і які не перебувають від неї в службовій залежності), де використовує службовий авторитет, свої зв'язки зі службовими особами, інші можливості, обумовлені займаною посадою.**

У судовій практиці дійсно мають місце випадки вчинення зловживання впливом як не службовою [30; 32], так і службовою особою [202].

Відтак у певних випадках суб'єктом пасивного зловживання впливом може бути службова особа, однак не будь-яка, а лише та, що використовує службове становище у широкому значенні, тобто йдеться лише про використання службового авторитету, своїх зв'язків зі службовими особами, інших можливостей, обумовлених займаною посадою. Така позиція ОП ККС ВС знаходить підтримку та розвиток в інших рішеннях ККС ВС, зокрема в одному з них зазначено, що та обставина, що особа, уповноважена на виконання функцій

держави або місцевого самоврядування, не перебувала в підпорядкуванні засудженого й обіймала посаду, вищу за посаду обвинуваченого, жодним чином не впливає на правильність кваліфікації його дій за ч. 2 ст. 369-2 КК України (постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 4 липня 2023 р. у справі № 504/317/21) [202].

Встановлення обмежень у рішенні ОП ККС ВС щодо вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, службовою особою (йдеться про неможливість використання службового становища чи наданих повноважень у широкому значенні) дає підстави говорити про наявність додаткових ознак, що висуваються до суб'єкта вказаного делікту, а отже, можна стверджувати, що він є загалом спеціальним.

Таким чином суб'єкт пасивного зловживання впливом, виходячи з позиції ОП ККС ВС, характеризується такими ознаками:

1) будь-яка особа, яка прийняла пропозицію, обіцянку або одержала правомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропонувала чи обіцяла здійснити вплив за надання такої вигоди;

2) вона має удаваний чи реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування;

3) в уяві того, хто здійснює підкуп, вона здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування;

4) це може бути службова особа, яка має реальний чи удаваний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування з використанням службового авторитету, своїх зв'язків зі службовими особами, інших можливостей, обумовлених займаною посадою [68, с. 49–50].

Позиція ОП ККС ВС видається дискусійною. Як слушно зауважують О. О. Дудоров та К. П. Задоя згадана кримінально-правова заборона, з одного

боку, активно затребувана на практиці; проте, з іншого, її поява на виконання міжнародно-правових документів (ст. 18 Конвенції ООН проти корупції 2003 р. і ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією 1999 р.) посилила казуїстичність КК, частково створила як надмірність законодавчого описання кримінально протиправної поведінки, пов'язаної з корупцією, так і підґрунтя для правової невизначеності [82, с. 86]

Різновекторні оцінки довгоочікуваного правозастосовного орієнтиру, утіленого у постанові ОП ККС ВС, загалом було прогнозовано як через еклектичність наведеної в цьому документі аргументації, так і через суперечливість теоретичного тлумачення чи не всіх ключових ознак складів злочину «зловживання впливом» як абсолютно нового для кримінального права України типу суспільно небезпечної поведінки, яка (суперечливість), своєю чергою, є результатом не досить якісного рівня імплементації положень міжнародних антикорупційних конвенцій у вітчизняну правову систему і до того ж неоднозначності самих цих положень [82, с. 86].

Однією з ознак цього суб'єкта ОП ККС ВС називає ***здатність здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, в уяві того, хто здійснює підкуп.***

Логіку цього положення зрозуміти складно, оскільки в даному випадку йдеться про суб'єктивну сторону активного зловживання впливом, яка повинна мати значення для кваліфікації злочину за ч. 1 ст. 369-2 КК України, а не за ч. 2 цієї статті.

На практиці це означає необхідність обов'язкового доказування цієї ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення під час встановлення суб'єкта пасивного зловживання впливом.

Наприклад, у постанові ККС ВС від 4 липня 2023 р. у справі № 504/317/21 зазначено, що активні дії оперуповноваженого сектору кримінальної поліції Лиманського відділу поліції ГУНП в Одеській області ОСОБА_7 полягали в тому, що він запевняв ОСОБА_8, що може вплинути на начальника слідчого підрозділу, на суддю та будь-якого іншого співробітника, здійснював збір

документів і направляв їх контакту «ОСОБА_13», а тому вчинені ним дії створили уяву у ОСОБА_8 про можливість впливу ОСОБА_7 на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави [197].

Помилковість позиції ОП ККС ВС у цій частині роз'яснень суб'єкта пасивного зловживання впливом, а саме щодо обов'язкового усвідомлення особою, яка здійснює підкуп, здатності здійснення суб'єктом пасивного підкупу реального впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, очевидна. Згадувані ознаки, як слушно зауважує В. М. Киричко, не є ознаками суб'єкта злочину, а крім того ці ознаки не є обов'язковими для всіх випадків застосування ст. 369-2 КК України. Наприклад, пропозиція здійснити вплив за надання неправомірної вигоди, висловлена суб'єктом пасивного підкупу, вважається закінченим злочином незалежно від зазначених ознак [103, с. 187]. Відтак аналізовану ознаку слід виключити з дефініції суб'єкта пасивного зловживання впливом, яку пропонує ОП ККС ВС.

Водночас питання про те, який вплив характерний суб'єкту пасивного зловживання впливом (лише реальний чи реальний та удаваний?) є дискусійним.

У вироку Вищого антикорупційного суду (далі – ВАКС) від 10 червня 2021 р. у справі № 454/2576/17 *можливість впливу* в значенні ст. 369-2 КК України тлумачиться як спроможність особи схилити іншу особу, яка уповноважена на виконання функцій держави, до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей в інтересах того, хто пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду. Це означає, що між такими особами є особливі відносини, які дозволяють суб'єкту переконати відповідну особу діяти певним чином і свідчать про вагу його думки для такої особи, його авторитет для неї, і як наслідок, здатність втрутитись у її діяльність і внести корективи в процес прийняття нею рішення. При цьому, якщо таким суб'єктом виступає службова особа, можливість здійснення нею впливу залежить саме від індивідуальних стосунків із особою, уповноваженою на виконання функцій держави, а не від його прямих службових/владних повноважень щодо такої особи [14].

Коментуючи твердження, викладені в рішенні ОП ККС ВС, Апеляційна палата ВАКС в ухвалі від 27 квітня 2021 р. у справі № 758/5744/17 зазначила про те, що вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування може ґрунтуватися не лише на відносинах службової підпорядкованості, але й на інших відносинах, таких як добрі стосунки, включаючи службові, дружба, особиста залежність тощо. Можливість здійснення впливу ґрунтується на тривалих робочих контактах, пов'язаних із службовими обов'язками обвинуваченого, який виступав у ролі слідчого прокуратури, із прокурорами, які здійснювали процесуальне керівництво, а також їхніми керівниками [242].

О. О. Дудоров та К. П. Задоя з приводу удаваного впливу зауважили, що на практиці одержання неправомірної вигоди за вплив на ухвалення рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, учинене тим, хто не має такого впливу й, усвідомлюючи це, бажає привласнити майно (своєрідний обман в особі), нерідко кваліфікується як шахрайство (ст. 190 КК України) [82, с. 86]. Така кваліфікація дій суб'єкта пасивного зловживання впливом видається помилковою, однак певною мірою виправдана.

Можливо вона обумовлена тим фактом, що вчинення аналогічних дій у контексті ст. 368 КК України до появи ст. 369-2 КК України кваліфікували як шахрайство. Окрім того, варто взяти до уваги розміри неправомірної вигоди у ст. 369-2 КК України та майна у ст. 190 КК України, а також санкції вказаних кримінально-правових заборон. Наприклад, якщо особа одержує неправомірну вигоду за удаваний вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в розмірі, який в шістсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (особливо великий розмір для шахрайства), то вона може бути покарана за ч. 2 ст. 369-2 КК України штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч п'ятисот НМДГ або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. Натомість, якщо її дії в цій ситуації кваліфікувати за ч. 5 ст. 190 КК України, то вона карається

позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна. Тобто у зазначеному випадку ч. 2 ст. 369-2 КК України встановлює підстави відповідальності за привілейований вид шахрайства, яке карається не позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна, а штрафом від двох тисяч до п'яти тисяч п'ятисот НМДГ або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Таким чином, у випадку, коли умисел особи спрямований на введення в оману того, хто надає неправомірну вигоду, має місце пасивне зловживання впливом у формі привілейованого виду шахрайства (шахрайства за пом'якшуючих обставин), враховуючи розмір коштів, якими заволодіває особа та співвідношення санкцій ст. 190 та 369-2 КК України.

Мають рацію О. О. Дудоров та К. П. Задоя в тому, що відсутність у ст. 369–2 КК України застереження стосовно удаваного впливу мала б компенсуватись судовим тлумаченням цієї статті КК відповідно до міжнародно-правових зобов'язань України. Вчені переконані в тому, що вплив, яким «торгує» суб'єкт злочину, передбаченого ч. 2 (ч. 3) ст. 369–2 КК України, може бути як реальним, так і удаваним. Кримінальна відповідальність за зловживання впливом має наставати незалежно від того, чи такий вплив здійснюється, чи буде він насправді здійснюватися і чи особа взагалі спроможна здійснити такий вплив [82, с. 86]. На підтвердження їх позиції варто наголосити, що власне вплив суб'єкта пасивного зловживання впливом на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, знаходиться за межами складу злочину, передбаченого ч. 2 (ч. 3) ст. 369–2 КК України, і підлягає кваліфікації за іншими статтями закону про кримінальну відповідальність.

О. О. Дудоров також наводить ще один аргумент: особа, яка бажає (через суб'єкта «пасивного» зловживання впливом – посередника) вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, шляхом пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди, сама вчиняє кримінально каране діяння, передбачене ч. 1 ст. 369-2 КК України, а тому не

може одночасно визнаватись потерпілим від іншого злочину (шахрайства) [83, с. 378].

Загалом особа, яка вчиняє кримінальне правопорушення, може визнаватись потерпілою в іншому злочині чи кримінальному проступку. Однак делікт, передбачений ст. 369-2 КК України, має певні особливості, оскільки суспільно небезпечне діяння суб'єкта активного зловживання впливом може обумовлювати вчинення суспільно небезпечного діяння суб'єктом пасивного зловживання впливом і навпаки: поведінка суб'єкта пасивного зловживання впливом може обумовлювати дії суб'єкта активного зловживання впливом. Фактично суб'єкт активного зловживання впливом може підбурювати суб'єкта пасивного зловживання впливом до вчинення іншого протиправного діяння, що полягає у впливі на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. У результаті може мати місце умовно «невдале підбурювання» у формі відмови від прийняття неправомірної вигоди і вчиненні подальшого впливу або обманного прийняття такої вигоди за «удаване» вчинення зазначеного впливу [68, с. 51–52].

Розглянемо варіанти розв'язання проблемних питань тлумачення суб'єкта пасивного зловживання впливом. Таких варіантів вбачається щонайменше чотири: 1) виключити ст. 369-2 з КК України; 2) тлумачити суб'єкта злочину так, як пропонує ОП ККС ВС (як загальний, що не виключає можливості вчинення цього делікту службовою особою, яка використовує службовий авторитет, свої зв'язки зі службовими особами, інші можливості, обумовлені займаною посадою); 3) визнати суб'єктом цього делікту лише службових осіб; 4) не визнавати його суб'єктом службових осіб.

Свого часу О. О. Дудоров визнавав ст. 369-2 КК України такою, що не піддається розумній реконструкції, у зв'язку з чим вона потребує не вдосконалення, а виключення з КК як «п'яте колесо до воза». Оскільки положення конвенцій, присвячені зловживанню впливом, носять рекомендаційний характер, виключення ст. 369-2 із КК України не означатиме, що Україна ігнорує міжнародно-правові приписи щодо боротьби з корупцією.

Пропонований крок, який навряд чи призведе до появи прогалин у законодавчому забезпеченні кримінально-правового реагування на корупційну поведінку, доцільно поєднати з удосконаленням описання складів злочинів «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» і «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», а саме з доповненням ст. 368-3 і ст. 368-4 КК України альтернативною вказівкою на пов'язані з повноваженнями можливості, що узгоджувалось б із визначенням поняття корупції, закріпленим у ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» [83, с. 379-380].

Безперечно, певні прояви зловживання впливом у випадку відсутності в КК України ст. 369 можна кваліфікувати за іншими статтями цього кодексу, зокрема ст. 190, 354, 368, 368-3, 368-4. Водночас зазначені кримінально-правові норми не охоплюють усіх проявів зловживання впливом, визначених у ст. 369-2 КК України. Наприклад, за жодною із вказаних статей неможливо кваліфікувати підкуп особи, яка не належить до: 1) працівника підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою; 2) особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації; 3) службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; 4) особи, яка надає публічні послуги; 5) службової особи, визначеної в примітці до ст. 368 КК України. Отже, можна констатувати певну прогалину.

Крім того, К. П. Задоя доводить, що виходячи із відповідних конвенційних положень саме ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією має імперативний характер. Ст. 37 цього договору залишає державам-учасникам можливість не визнавати зловживання впливом цілком або частково у своєму національному законодавстві кримінально караним діянням, зробивши про це застереження. Україна, однак, такою можливістю не скористалась, а отже, «зв'язана» вимогами ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [95, с. 43].

У подальшому О. О. Дудоров та К. П. Задоя підсумовують, що сказане також означає, що у проєкті без замітника(-ів) ст. 369–2 КК України справді не

обійтись, а в оцінюванні проєкту в досліджуваній частині на предмет його відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням України варто передусім орієнтуватись на ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [82, с. 88].

Таким чином виключення ст. 369-2 з КК України є неможливим або принаймні таким, що може створити певні прогалини у кримінально-правовому регулюванні суспільних відносин, і водночас перешкоди на шляху європейського вектору інтеграції нашої держави.

Наступні три варіанти розв'язання проблеми пов'язані з визнанням суб'єктом пасивного зловживання впливом службової особи.

Розпочати варто з найбільш дискусійної позиції М. В. Киричка. Вчений, на відміну від більшості інших дослідників, вважає, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, може бути *лише спеціальний суб'єкт – службова особа або особа, яка надає публічні послуги* (відповідно до п. 3 примітки до ст. 354 КК України та з урахуванням системного тлумачення), а особливістю підкупу таких спеціальних суб'єктів за ст. 369-2 КК України є те, що *їх підкуповують не до використання службових повноважень (в широкому розумінні), а до зловживання впливом (можливостями), пов'язаним із такими службовими повноваженнями* [103, с. 188]. Тобто йдеться про використання службових повноважень у вузькому розумінні. Хоча в попередньому дослідженні В. М. Киричко обстоював іншу точку зору: у ст. 369-2 КК України йдеться *лише про зловживання таким впливом, який пов'язаний з наявністю у суб'єкта злочину влади, його службовим становищем чи повноваженнями (обумовлений ними)*. На його думку це зловживання службовим (в широкому розумінні) впливом особою, яка має такий вплив [104, с. 40].

Схоже трактування суб'єкта цього злочину мало місце у рішенні ККС ВС у справі від 25 листопада 2020 р. № 554/5090/16-к, в якій суд дійшов висновку про те, що *за ч. 2 ст. 369-2 КК України відповідальність настає лише за умови, що дії службової особи були зумовлені її службовим становищем і були пов'язані з її владними чи службовими повноваженнями; якщо ж такого зв'язку не*

встановлено, то дії винного за наявності до того підстав можуть кваліфікуватися за статтями КК, що передбачають відповідальність за злочини проти особи, власності, громадського порядку тощо.

Адже, подібно тому, як поняття «зловживання службовим становищем» за своїм обсягом, суттю та змістом вказує на те, що суб'єктом такого зловживання є будь-яка особа, яка займає службове становище, поняття «зловживання впливом» обмежує коло суб'єктів цих дій особами, які мають обумовлений службовим чи професійним становищем вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави, та зловживають ним. Указівка законодавцем у частинах 1 та 2 ст. 369-2 КК України лише на вплив, замість вказівки на зловживання впливом, не змінює викладеного розуміння норми, оскільки про зловживання впливом зазначено у назві цієї статті, яка відображає сутність дій, передбачених диспозицією ч. 2 ст. 369-2 цього Кодексу.

Таким чином, колегія суддів вважає, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України, є не будь-яка фізична особа, яка досягла 16-річного віку (загальний суб'єкт), не службова особа, яка використовує вплив, зумовлений позаслужбовими відносинами з особою, уповноваженою на виконання функцій держави, а лише службова особа або особа, яка надає публічні послуги, та використовує можливості, пов'язані зі своїми службовими (у широкому розумінні) повноваженнями, обумовлені такими повноваженнями, для незаконного впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, тобто йдеться про злочин зі спеціальним суб'єктом [249].

З огляду на власну обстоювану позицію В. М. Киричко висновок ОП ККС ВС, наведений в постанові від 29 березня 2021 р., визнає неправильним, таким, що потребує виправлення. На його думку застосування ст. 369-2 КК України з таким розумінням суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 цієї статті КК України, може мати негативні правові наслідки системного характеру у вигляді: а) необґрунтованої зміни системних зв'язків ст. 369-2 КК України з іншими статтями КК про корупційні злочини, особливо це стосується співвідношення із статтями 368 та 369 КК України; б) цей злочин перестає бути видом корупційних

злочинів, оскільки для нього ознаки корупції набувають факультативного значення всупереч положенням примітки до ст. 45 КК України про обов'язковість ознак корупції; в) рішення про зальний суб'єкт вступає в суперечність з положеннями ст. 18 Конвенції ООН проти корупції, в якій передбачені ознаки спеціальних суб'єктів пасивного підкупу до зловживання впливом; г) ст. 369-2 КК України може поширюватися на не корупційні дії, передбачені іншими статтями КК, і безпідставно надавати їм законодавчу оцінку як більш суспільно небезпечних; д) з посиланням на ст. 369-2 КК України можуть безпідставно визнаватися кримінальним правопорушенням готування до підбурювання іншої особи до вчинення діяння, яке не є кримінальним правопорушенням [103, с. 187–188].

Аргументи вченого не видаються беззаперечними. Помилковим видається твердження В. М. Киричка про те, що оскільки відповідно до положень, передбачених у примітці до ст. 45 КК України, зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) визнається корупційним злочином у всіх випадках його вчинення, то для цього злочину обов'язковими є ознаки корупції, передбачені в Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII [103, с. 176]. В ідеалі так мало б бути. Позиція В. М. Киричка є логічною, однак помилковою. Насправді система корупційних кримінальних правопорушень не в повній мірі узгоджується з положеннями зазначеного закону. Зіставлення ознак корупційного правопорушення з ознаками окремих корупційних кримінальних правопорушень дає підстави стверджувати про наявність певних розбіжностей у відповідних категоріях, про що зазначалося в попередніх дослідженнях [60, с. 22].

Не випадково вчені висловлюють сумніви щодо виключно корупційної природи зловживання впливом. Наприклад, О. О. Дудоров прийшов до висновку, що зловживання впливом лише частково є корупційним злочином: воно не може вважатись таким у частині використання *дружніх, родинних, особистих стосунків* з тим, хто уповноважений на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, якщо ці стосунки не зумовлені (не викликані)

службовою (професійною) поведінкою суб'єкта «пасивного» зловживання впливом (не пов'язані з його службовим (професійним) становищем, не впливають з цього становища тощо). Тому, з огляду на конституційно закріплену пріоритетність під час здійснення правосуддя принципу верховенства права, він не виключає застосування низки «пільгових» статей КК, що містять застереження «крім корупційних кримінальних правопорушень», стосовно осіб, які вчинили зловживання впливом у вказаній частині, адже скоєне такими особами не містить обов'язкових ознак корупційного правопорушення та корупції, через що ці особи (всупереч буквальному тлумаченню примітки ст. 45 КК України) не є (не повинні визнаватись) корупціонерами [78, с. 640]. Зазначене підводить до необхідності розв'язання масштабнішої проблеми – формування якісної системи корупційних кримінальних правопорушень, в якій принаймні відсутня необґрунтована конкуренція кримінально-правових норм і яка (система) узгоджується з дефініцією корупції та корупційних правопорушень (не виключно, що останні правові категорії теж потребуватимуть термінологічного удосконалення).

Сумнівним є апелювання до ст. 18 Конвенції ООН проти корупції, у якій, як вже зазначалося, рекомендується криміналізувати *дії державної посадової особи чи будь-якої іншої особи* [113]. Окрім цього, як слушно зауважує К. П. Задоя, ст. 18 Конвенції ООН проти корупції належить до так званого факультативного блоку криміналізації, залишаючи на розсуд держав-учасниць питання щодо криміналізації (некриміналізації) зловживання впливом, а тому не створює для України, як і для будь-якої держави-учасниці, зобов'язань *sensu stricto* [95, с. 43].

Висновок щодо суб'єкта пасивного зловживання впливом, на переконання В. М. Киричка, випливає із законодавчих положень п. 3 примітки до ст. 354 КК України, які стосуються також ст. 369-2 КК України, де зазначено, що адресатом пропозиції і обіцянки неправомірної вигоди можуть виступати: а) службова особа; б) особа, яка надає публічні послуги; в) працівник підприємства, установи

чи організації. Остання категорія не врахована тому, що дії таких суб'єктів охоплюються ст. 354 КК України [126, с. 631-632].

Аргументи В. М. Киричка щодо необхідності використання примітки до ст. 354 КК України безумовно заслуговують на увагу, однак наскільки вони правильні? О. О. Дудоров звернення до цієї примітки визнає обґрунтованим, однак наголошує на умовності цього аргументу, оскільки наявність численних недоліків (як власне змістових, так і суто технічних) у законодавчій регламентації кримінальної відповідальності за корупційні злочини не спонукає говорити про велику мудрість чи далекоглядність українського законодавця [78, с. 637].

Дії, передбачені ч. 2 ст. 369-2 КК України, безумовно може вчиняти службова особа. Користуючись своїм службовим становищем і можливостями, вона може отримати доступ до спілкування з особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Однак чи варто вчинене за таких обставин кваліфікувати за цією статтею?

Якщо законодавець мав намір визначити суб'єктом пасивного зловживання впливом виключно спеціального суб'єкта, то чому про це не зазначено в ст. 369-2 чи будь-якій іншій статті КК України? Наприклад у диспозиціях ст. 364 чи 368 КК України безпосередньо зазначено про службову особу, яка вчиняє протиправні діяння. Тому безумовно і однозначно у статтях 364 та 368 КК України суб'єктом злочину визнається службова особа. Однак подібні вказівки у ст. 369-2 КК України відсутні.

Спростування більшості аргументів В. М. Киричка дає підстави зробити висновок про необґрунтованість визнання суб'єктом пасивного зловживання впливом виключно службової особи.

Визнання можливості вчинення пасивного зловживання впливом не службовою особою є абсолютно логічним і таким, що не лише відповідає позиції ОП ККС ВС, але й не заперечується значною частиною вчених. Однак чи означає це, що суб'єкт досліджуваного делікту загальний?

В. О. Навроцький зауважує, що доводи на користь позиції, згідно з якою суб'єкт злочину «Зловживання впливом» *загальний*, є не лише більш численними, а й більш переконливими. На користь положення про те, що розглядуваний суб'єкт є саме загальним, В. Навроцький висловив такі аргументи: 1) відсутність будь-яких вказівок із приводу суб'єкта у тексті ст. 369-2 КК України; 2) у міжнародно-правових актах, які виступили підставою доповнення КК нормою про зловживання впливом та які передусім повинні братись до уваги у разі здійснення телеологічного (цільового) тлумачення ст. 369-2 КК, вказується на те, що суб'єктом зловживання впливом може бути будь-яка особа; 3) фактична можливість здійснення неправомірного впливу залежить від індивідуальних стосунків між людьми, а не від їхнього соціального чи правового статусу; наявність додаткових ознак в осіб, які притягаються до відповідальності за ч. 2 (ч. 3) ст. 369-2 КК України у конкретних випадках, не свідчить про те, що відповідні ознаки є обов'язковими для всіх суб'єктів розглядуваного злочину [80, с. 175].

Попри те, що зазначені аргументи є більш переконливими, визнання суб'єкта пасивного зловживання впливом загальним не виключає можливості вчинення цього делікту службовою особою, що загострює окреслену проблему.

Передусім виникають складнощі відмежування злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, від посягань, передбачених ст. 368 та ст. 369 КК України, адже як слушно зауважує В. О. Навроцький статті 368, 369 та 369-2 КК України містять низку ознак, які збігаються навіть текстуально. Водночас, низка цих ознак відрізняється за змістом та обсягом [80, с. 175].

Передусім постає питання: випадки вчинення пасивного зловживання впливом службовою особою із використанням службового становища слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 369-2 чи ст. 368 КК України?

Наприклад, слідчий одержує неправомірну вигоду від свого родича за вплив на іншого слідчого з метою закриття кримінального провадження відносно цього родича.

Виходячи з широкого та вузького розуміння конструкції «з використанням влади чи службового становища» дії слідчого підпадають під ознаки як ч. 2 ст. 369-2 КК України, так і ч. 1 ст. 368 КК України.

Вказані кримінально-правові заборони можна розмежовувати одним із таких способів:

1) тлумачити використання службового становища у контексті ст. 369-2 КК України у широкому значенні, а у ст. 368 КК України – у вузькому значенні;

2) розмежовувати їх як загальну та спеціальну норму. За ст. 368 КК України кваліфікувати прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища, окрім випадків, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропозиції чи обіцянки здійснити вплив за надання такої вигоди. За таких обставин, якщо слідчий одержує неправомірну вигоду за самостійне закриття кримінального провадження, то його дії слід кваліфікувати за ст. 368 КК України, а якщо за вплив на іншого слідчого, який розслідує кримінальне провадження з метою його закриття – то за ч. 2 ст. 369-2 КК України.

Подібним чином можна розмежувати, з одного боку, злочин, передбачений ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, а з другого – злочини, передбачені ст. 354, 368-3, 368-4 КК України.

Однак вади тлумачення суб'єкта пасивного зловживання впливом у цих випадках полягають у тому, що загальний суб'єкт карається на рівні з особою, яка використовує становище працівника підприємства, установи чи організації (тобто особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації),

владу або службове становище чи повноваження службової особи юридичної особи приватного права або особи, що надає публічні послуги.

Відтак, в одному випадку неслужбова особа може використовувати дружні, родинні чи інші зв'язки, а службова особа як такі зв'язки, так і авторитет, становище чи статус, що має місце у зв'язку з її службовим становищем. Тому вчинені ними дії не можна назвати рівнозначними за характером суспільної небезпеки.

Має рацію В. М. Киричко в тому, що відповідальність службових осіб за ч. 2 ст. 369-2 КК на одному рівні із загальним суб'єктом є неправильною тому, що дії загальних і дії спеціальних суб'єктів є різними за характером та ступенем суспільної небезпечності [103, с. 182–183]. Заслуговує на увагу і позиція О. К. Маріна, який наголошує на тому, що використання можливостей спеціального статусу, яке купується загальним суб'єктом, є суспільно небезпечнішим, а отже і повинно одержувати кримінально-правову оцінку за статтею КК, що передбачає більшу санкцію [165, с. 186–187].

Якщо суб'єктом цього злочину визнається службова особа, то логічно що відповідальність повинна бути *посилена*. Таке посилення може відбуватися шляхом конструювання більш суворої санкції або самостійного складу кримінального правопорушення.

З огляду на зазначене заслуговують на увагу позиції вчених, які відкидають можливість вчинення злочину, передбаченого ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, службовою особою.

Критикуючи позицію ОП ККС ВС О. К. Марін також слушно зауважує, що норми, передбачені статтями 369-2 та 354, 368, 368-3, 368-4 КК України, перебувають у системному зв'язку, проте характер цього зв'язку інший – вони містять суміжні склади кримінальних правопорушень саме за ознаками суб'єкта. Тобто, видається, є підстави зробити висновок, що суб'єктом посягання, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 може бути будь-яка особа, яка має вплив (можливість впливу), тільки не службова. У разі використання впливу, що обумовлений можливостями спеціального статусу, за неправомірну вигоду,

наприклад, публічною службовою особою, її дії повинні кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 368 КК України [165, с. 186–187].

Подібним чином розмірковує О. О. Дудоров зауважуючи, що суб'єкт злочинів, передбачених частинами 2 і 3 ст. 369-2 КК України, є спеціальним. Особливостями цього спеціального суб'єкта є дві кумулятивні ознаки: 1) особа не наділена статусом службової особи; і 2) вона має реальну можливість вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави [186, с. 1177–1178].

У контексті зазначеного суб'єктом пасивного зловживання впливом К. П. Задоя також пропонує визнавати особу, яка не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації (тобто особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації), владу або службове становище чи повноваження службової особи юридичної особи приватного права або особи, що надає публічні послуги. Згаданий вчений додає: у разі, якщо суб'єкт пасивного підкупу повинен використати один із перерахованих видів повноважень чи становища для впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави, вчинене потрібно кваліфікувати уже за статтями 354, 368, 368-3, 368-4 КК України [94].

Обґрунтовуючи власну позицію, він звертає увагу на Пояснювальну доповідь до ETS 173, в якій зловживання впливом характеризується як прояв «фонові корупції» [94]. Відповідно до п. 64 цього документа криміналізація зловживань впливом має за мету дістатися до ближнього кола посадової особи або політичної партії, до якої він належить, і боротися з корупційною поведінкою тих осіб, які, перебуваючи поряд із владою, намагаються скористатися зі свого становища, що сприяє формуванню корумпованої атмосфери. Стаття дає Договірним сторонам змогу взятися за так звану «фонову корупцію», яка послаблює віру громадян у справедливість державного управління» [268].

У п. 65 Пояснювальної записки до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією зазначено, що ст. 12 цього міжнародного документа криміналізує корупційні тристоронні відносини, коли особа, яка має реальний або удаваний

вплив на посадових осіб (зазначених у статтях 2, 4, 5 та 9-11), торгує цим впливом в обмін на неправомірну вигоду від особи, яка прагне отримати цей вплив. *Різниця між цим злочином і хабарництвом* полягає в тому, що від особи, яка зловживає впливом, не вимагається «вчиняти дії або утримуватися від дій», як від держслужбовця. Одержувач неправомірної вигоди допомагає особі, яка надає таку вигоду, здійснити або пропонує здійснити неналежний вплив на третю особу, яка може вчинити (або утриматися від вчинення) дію, яка є бажаною [268].

Таким чином найбільш оптимальним видається варіант визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального, тобто будь-яку особу, яка не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації (тобто особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації), владу або службове становище чи повноваження службової особи юридичної особи приватного права або особи, що надає публічні послуги. Однак для його реалізації необхідні зміни до КК України [68, с. 57–58].

Зазначену позицію підтримала К. О. Ковтун зазначаючи, що суб'єкта пасивного зловживання впливом слід розглядати як спеціального, із визначенням його через негативну ознаку, як особи, яка не реалізує можливості, пов'язані зі статусом працівника підприємства, установи чи організації, а також не використовує владні чи службові повноваження службової особи публічного або приватного права [108, с. 18].

У зв'язку з цим спадає на думку п'ятий варіант вирішення проблемних питань тлумачення суб'єкта пасивного зловживання впливом, який передбачає: 1) доповнення ст. 369-2 КК України кваліфікованим (особливо кваліфікованим) складом злочину, що вчиняється службовою особою із використанням службового становища (він повинен охоплювати використання службового становища у широкому значенні) [108, с. 19]²; 2) тлумачення у ст. 368 КК

² Зазначена ідея в подальшому підтримана К. О. Ковтун, яка запропонувала доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом злочину, який передбачає відповідальність

України використання влади чи службового становища у вузькому значенні (у зв'язку з цим можливо варто було б внести певні уточнення в ст. 368 КК України). Переваги цього варіанту в тому, що він відповідає концепції ОП ККС ВС, а також розв'язує проблему диференціації відповідальності загального суб'єкта та службової особи. Однак, як видається, його головний недолік криється у неоднозначному тлумаченні конструкції «вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням службового становища»: в одних випадках її тлумачитимуть у вузькому значенні, в других – у широкому, а в третіх, можливо, – і в широкому, і вузькому разом. Окрім того, головне призначення ст. 369-2 КК України – забезпечення кримінально-правової охорони суспільних відносин від фонові корупції, тобто вона повинна стосуватися осіб, які не є службовими, однак «перебувають поряд». Тому службові особи повинні відповідати все ж за ст. 368, а не 369-2 КК України [68, с. 58].

Такий корупційних делікт як зловживання впливом може вчинятися в інтересах юридичної особи. Наприклад, представники певної юридичної особи можуть вдатися до активного зловживання впливом в інтересах юридичної особи, зокрема з метою закриття кримінального провадження, скасування арешту майна, вирішення спору в суді на свою користь тощо. За таких обставин постає питання про заходи кримінально-правового реагування не лише щодо фізичних осіб, які безпосередньо за допомогою неправомірної вигоди намагатимуться вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, але й щодо юридичних осіб, в інтересах яких вчиняються ці кримінально-протиправні дії.

Питанням кримінально-правового статусу юридичних осіб присвятили наукові праці А. А. Вознюк [56, с. 66-68; 58, с. 163-169], В. К. Грищук та О. Ф. Пасека [73], З. А. Загинеї-Заболотенко [93, с. 49-56],

службової особи за вчинення зловживання впливом із використанням службового становища, що дозволить більш чітко диференціювати кримінальну відповідальність залежно від характеру використаних можливостей та ступеня суспільної небезпечності діяння.

Д. В. Каменський [101], О. М. Омельчук [190] та інші українські вчені. Водночас їхні теоретичні розробки стосувалися радше загальних положень відповідальності юридичних осіб у випадку вчинення кримінальних правопорушень або ж відповідальності юридичних осіб за окремі категорії кримінальних деліктів, однак не специфічних питань відповідальності таких колективних суб'єктів за корупційні злочини, зокрема зловживання впливом.

Відповідно до ст. 26 Конвенції ООН проти корупції кожна Держава-учасниця вживає таких заходів, які, з урахуванням її принципів права, можуть бути необхідними для встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у злочинах, що визначені цією Конвенцією. За умови дотримання принципів права Держави-учасниці відповідальність юридичних осіб може бути кримінальною, цивільно-правовою або адміністративною. Притягнення до такої відповідальності не заперечує кримінальної відповідальності фізичних осіб, які вчинили злочини. Кожна Держава-учасниця, зокрема, забезпечує застосування щодо юридичних осіб, які притягуються до відповідальності відповідно до цієї статті, ефективних, домірних і таких, що здійснюють стримувальний вплив, кримінальних або некримінальних санкцій, у тому числі грошових [113].

Водночас у ст. 18 Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією наголошено, що Кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення відповідальності юридичних осіб, зокрема за зловживання впливом, вчинене на їхню користь будь-якою фізичною особою, яка діяла незалежно або як представник того чи іншого органу юридичної особи та яка обіймає керівну посаду у цій юридичній особі, із використанням:

- представницьких повноважень юридичної особи; чи
- повноважень приймати рішення від імені юридичної особи; чи
- повноважень здійснювати контроль за діяльністю юридичної особи;
- а також за залучення такої фізичної особи до вищезазначених злочинів у якості співучасника чи підбурювача.

Крім зазначених випадків, кожна Сторона вживатиме необхідних заходів для забезпечення відповідальності юридичної особи, коли неналежний контроль з

боку згаданої фізичної особи, призвів до вчинення в інтересах цієї юридичної особи зловживання впливом фізичною особою, що їй підпорядковується.

Така відповідальність юридичної особи не виключатиме кримінального переслідування фізичних осіб, які вчиняють зазначені кримінальні злочини, підбурюють до них або беруть у них участь [121].

Таким чином, ні ст. 26 Конвенції ООН проти корупції, ні ст. 18 Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією, присвячені відповідальності юридичних осіб за корупційні делікти, зокрема зловживання впливом, не вимагають, щоб ця відповідальність була саме кримінальною або передбачалась кримінальним законом. Водночас притягнення до відповідальності юридичної особи не виключає кримінальної відповідальності фізичної особи.

Наразі в українському кримінальному законодавстві знайшла втілення така модель кримінально-правового впливу на юридичну особу, в межах якої суб'єктом кримінального правопорушення продовжує визнаватися лише фізична особа (ч. 1 ст. 18 КК України), а до юридичної особи, уповноважена особа якої вчинила певне кримінальне правопорушення, застосовуються заходи кримінально-правового характеру, що не є самостійною формою реалізації кримінальної відповідальності. Законодавчо ця модель закріплена в розділі XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» Загальної частини КК України.

Підставами для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру у випадку зловживання впливом є:

- 1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України³;
- 2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо

³ А. В. Шевчишен пропонує виключити таку умову як вчинення корупційного злочину від імені юридичної особи [262, с. 173].

вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України.

У вказаних випадках до юридичної особи можуть застосувати штраф, конфіскацію майна та ліквідацію (ч. 1 ст. 96-6 КК України).

Відповідно до примітки ст. 96-3 КК України під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи. Кримінальні правопорушення, передбачені ст. 369-2 КК України, визнаються вчиненими в інтересах юридичної особи, якщо вони призвели до отримання нею неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності [158].

Як слушно зауважує А. М. Яценко, застосування заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи є похідним від застосування конкретного покарання щодо фізичної особи (уповноваженої особи), яка вчинила від імені юридичної особи та в її інтересах один із злочинів, вказаних у ст. 96-3 КК України. Застосування такого заходу може розглядатися як наслідок причетності юридичної особи до злочину, вчиненого її уповноваженою особою [266, с. 200]. Це раціональне обґрунтування повною мірою стосується також складних форм зловживання впливом, вчинених, так би мовити, «на замовлення» юридичної особи.

Д. М. Харко доходить висновку, що більш правильним є підхід, відповідно до якого заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб можуть застосовуватися у разі вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах цієї юридичної особи як активного, так і пасивного підкупу, що відповідає антикорупційним стандартам загального рівня, а саме тим, що передбачені у Конвенції ООН проти корупції [258, с. 222].

Дійсно у розглянутих положеннях КК чітко простежується прагнення нашого законодавця імплементувати положення міжнародних договорів у сфері протидії корупції. Таким чином, спираючись на певні конвенційні орієнтири в

частині протидії корупційним практикам за участі юридичних осіб, український законодавець ще в 2013 р. запровадив універсальну модель «квазікримінальної» відповідальності юридичних осіб за вчинення деяких кримінальних правопорушень, зокрема зловживання впливом.

Підтвердженням доцільності такого кроку є досвід інших країн, вивчення якого засвідчує, що у кримінальному законодавстві зарубіжних країн існують досить дієві моделі протидії практикам зловживання впливом в інтересах юридичних осіб, які часто стосуються отримання певних конкурентних переваг у вигляді позитивних рішень з боку службових осіб різних державних інституцій.

У більшості випадків в КК зарубіжних країн юридичні особи у випадку зловживання впливом караються штрафом (наприклад, відповідно до примітки ст. 339-1 КК Грузії [142], ч. 2 ст. 298-1 КК Естонії [131], ст. 430 КК Іспанії [132], ст. 359 КК Македонії [140]). Натомість відповідно до ст. 326 КК Молдови юридичні особи за вказані делікти можуть каратися штрафом із позбавленням права займатися певної діяльністю [144]. Підстави кримінальної відповідальності для юридичної особи за імпакт-трейдинг передбачені і ст. 226 КК Литви. Водночас юридичній особі відповідно до ч. 5 ст. 67 КК Литви може бути призначено внесок до фонду постраждалих від злочинів, конфіскацію майна, розширену конфіскацію майна [138].

Таким чином, на відміну від національного законодавства у КК зарубіжних країн у випадку торгівлі впливом зазвичай може застосуватися штраф, значно рідше інші заходи – конфіскація, позбавлення права займатися певної діяльністю, внесок до фонду постраждалих від злочинів.

Водночас найбільш оптимальний перелік кримінально-правових засобів, що застосовуються до юридичних осіб, як видається, пропонують автори проекту КК України у ст. 3.12.3. Йдеться про штраф, обмеження підтримки за рахунок публічних фінансів, обмеження здійснення певної діяльності, конфіскацію майна чи вилучення речі, ліквідацію [115; 179, с. 147-148].

2.2. Суб'єктивна сторона зловживання впливом

Внутрішній прояв зловживання впливом виражається в ознаках суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення. Як слушно зауважують вчені, суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона кримінального правопорушення, яка відображає психічні процеси, що відбуваються у свідомості суб'єкта з приводу вчиненого ним діяння, та яка складається з певних ознак [87, с. 182]. У межах цього елемента складу кримінального правопорушення традиційно виділяють вину як єдину обов'язкову ознаку, а також мотив, мету та емоційний стан як його факультативні ознаки [61, с. 544; 64, с. 295]. З огляду на зазначене, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу зловживання впливом виступає вина. Ураховуючи складність конструкції ст. 369-2 КК України, у правозастосовній діяльності подекуди виникають труднощі, пов'язані зі встановленням та доведенням інтелектуальних та вольових ознак умислу під час притягнення до кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Відповідно до ст. 23 КК України, виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Вада цієї дефініції в контексті дослідження вини у злочині, передбаченому ст. 369-2 КК України, полягає в тому, що вона стосується деліктів з матеріальним складом. Водночас зловживання впливом належить до злочинів з формальним складом, у яких ставлення до наслідків необов'язкове, оскільки вони перебувають поза межами складу кримінального правопорушення. Зокрема, Н. О. Кочерова з цього приводу слушно зауважує про те, що, враховуючи особливості конструкцій у межах кримінально-правової норми, передбаченої ст. 369-2 КК України, наслідки «виведені» за межі складів злочинів, таким чином, психічне ставлення до них у формі передбачення (або усвідомлення) для кваліфікації жодного значення не має [120, с. 142].

Більш досконалою є дефініція вини, запропонована авторами проєкту КК України. У ч. 2 ст. 2.4.1. цього документу виною визнається виражене у формі умислу або необережності психічне ставлення особи до вчинюваної нею протиправної дії чи бездіяльності, а також до її наслідку, якщо він визначений цим Кодексом як ознака складу кримінального правопорушення [116].

Ознака вини на практиці є часто найбільш складним елементом для встановлення (доведення) в кримінальних провадженнях. Відповідно, суб'єктивна сторона зловживання впливом, особливо враховуючи складні зв'язки між суб'єктами «активного» та «пасивного» зловживання впливом, а також уповноваженою особою (на яку власне вплив здійснюється), тут не є виключенням – її юридично коректне встановлення потребує значних інтелектуальних зусиль із боку правозастосувача.

Аналіз диспозицій ст. 369-2 КК свідчить про те, що всі описані в них діяння належать до кола умисних деліктів. Хоча в текстах диспозицій досліджуваної кримінально-правової заборони законодавець безпосередньо не використовує певні орієнтири для правозастосувача, які би свідчили про вимогу щодо саме умисної форми поведінки (на кшталт понять «умисне», «свідоме», «завідоме»), водночас власне конструкції цих диспозицій, їхній зміст не залишають сумнівів у наявності саме умисного характеру протиправної поведінки, яка полягає в «активному» та «пасивному» зловживанні впливом. Справді, важко (якщо взагалі можливо) уявити, як можна необережно здійснити пропозицію, обіцянку і тим більше надати неправомірну вигоду іншій особі за здійснення нею впливу. Так само важко уявити, що особа приймає таку пропозицію (обіцянку) і, навіть більше, одержує вигоду, не бажаючи вчинити саме такі дії. Що ж до форми вимагання, то тут загалом коментарі зайві.

У текстах вироків у справах про зловживання впливом нерідко використовуються умовні «індикатори» або «маркери» умисної поведінки тих осіб, які пропонують реалізувати такий вплив. Наступний приклад це ілюструє. *Вироком Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15 вересня 2023 р. ОСОБА_5 засуджено за вчинення кримінального*

правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК, а саме пропозицію та обіцянку здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави за надання неправомірної вигоди для себе. Як впливає з матеріалів кримінального провадження, ОСОБА_5, будучи майором ЗСУ, перебуваючи в гаражі гаражного кооперативу, розуміючи можливість звільнення особи від призову на військову службу за мобілізацією на підставі рішення військово-лікарської комісії, діючи з корисливих мотивів, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки та свідомо бажаючи їх настання, в усній формі висловив ОСОБА_6 пропозицію та пообіцяв здійснити вплив на членів військово-лікарської комісії, які є особами, уповноваженими на виконання функцій держави, під час прийняття ними рішення про непридатність ОСОБА_6 до військової служби, за що останній повинен був надати ОСОБА_5 неправомірну вигоду в сумі 2 000 дол. США (що в перерахунку становить 73 137 грн 20 коп.) [49].

Показово, що в тексті цього вироку суд виокремив низку елементів умисної форми вини (наприклад, «розуміючи», «діючи з корисливих мотивів», «усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій»), які свідчили про заздалегідь обдуману, свідому та цілеспрямовану поведінку військовослужбовця як суб'єкта «пасивного» зловживання впливом з метою одержання предмета неправомірної вигоди – грошових коштів – на свою користь. Хоча з твердженнями суду щодо суспільно небезпечних наслідків, зважаючи на формальний склад кримінального правопорушення, неможливо погодитися.

Водночас Вищий антикорупційний суд у вирокі від 10 червня 2021 р. у справі № 454/2576/17 слушно зауважив, що з суб'єктивної сторони, злочин, передбачений ч. 2 ст. 369-2 КК, може бути вчинений лише з прямим умислом. Прямий умисел у злочинах з формальним складом, яким є інкримінований ОСОБА_11 злочин, характеризується психічним ставленням виключно до діяння. Отже, для встановлення прямого умислу на вчинення злочину з формальним складом потрібно з'ясувати, чи усвідомлює особа суспільно-

небезпечний характер свого діяння (інтелектуальна ознака умислу) і чи бажає вчинити таке суспільно-небезпечне діяння (вольова ознака умислу) [14].

Важливо, що, відповідно до п. 65 Пояснювальної записки до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, який коментує ст. 12 цього міжнародного документа, присвячену забороні торгівлі впливом, неправомірний вплив повинен містити корупційний намір суб'єкта впливу [268].

Як відомо, умисел, відповідно до ст. 24 КК, поділяється на прямий (якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання) та непрямий (якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і, хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання).

Вади дефініцій прямого і непрямого умислу ті ж самі, що й визначення вини загалом. Слушні корективи до цих дефініцій пропонують автори проєкту КК. У ст. 2.4.2. цього документа умисел визнається прямим, якщо особа: 1) розуміла фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності та 2) бажала її вчинити. Бажання вчинити дію чи бездіяльність означає, що особа завідомо спрямовувала свою волю на її вчинення. Якщо спричинений наслідок є ознакою складу кримінального правопорушення, то бажання вчинити дію чи бездіяльність означає, що для особи такий наслідок був метою вчинюваної нею дії чи бездіяльності або передбачався нею як неминучий. Натомість, відповідно до ст. 2.4.3. проєкту КК, умисел є непрямым, якщо особа: 1) розуміла фактичні обставини своєї протиправної дії чи бездіяльності, 2) передбачала її наслідок, який є ознакою складу кримінального правопорушення, та 3) хоча не бажала, але припускала його настання [116].

У діях як того, хто пропонує (обіцяє, надає) неправомірну вигоду, так і того, хто приймає таку поведінку (одержує неправомірну вигоду), присутній саме *прямий умисел* (за змістом ч. 2 ст. 24 КК): правопорушник усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, пов'язаного з очікуванням, обіцяним або здійснюваним впливом та бажає його вчинити.

Прямий умисел у складі злочину, передбаченого ст. 369-2 КК, вбачають й інші вчені [120, с. 142; 102, с. 260; 185, с. 912; 186]. Це обумовлено тим фактом, що кримінального правопорушення з формальним складом можуть вчинятися лише з прямими умислом, оскільки у них наслідки не визнаються обов'язковою ознакою складу, а відтак говорити про свідоме припущення настання суспільно небезпечних наслідків як вольову ознаку непрямого умислу немає підстав. Така позиція щодо неможливості вчинення кримінального правопорушення з формальним складом з непрямым умислом підтримується в теорії кримінального права [125, с. 184-185].

Зважаючи на принцип суб'єктивного інкримінування, притягнення до кримінальної відповідальності є обґрунтованим лише за умови, якщо виною суб'єкта охоплюються всі обставини, які у своїй сукупності утворюють склад конкретного кримінального правопорушення – як основного, так і кваліфікованого (особливо кваліфікованого). Усвідомлення особою фактичних ознак здійснюваного або лише обіцяного зловживання впливом охоплює передусім усвідомлення об'єктивних ознак складу цього злочину, а саме – об'єкта та об'єктивної сторони.

Проаналізуємо детальніше інтелектуальний та вольовий моменти «корупційного» умислу в діях суб'єктів «активного» та «пасивного» зловживання впливом. З огляду на особливості суспільно небезпечних діянь, криміналізованих у різних частинах ст. 369-2 КК України, ці моменти прямого умислу мають відмінності.

Вельми ґрунтовно до цього питання підійшла Н. О. Кочерова, розкривши інтелектуальні та вольові ознаки прямого умислу в складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України [120, с. 142–146]. Водночас пропозиції дослідниці не враховують низку змін і доповнень до диспозицій цієї статті, а тому ознаки прямого умислу потребують щонайменше корекції змісту інтелектуальної та вольової ознаки прямого умислу в цих деліктах.

Для усвідомлення ознак, що *характеризують об'єкт цього злочину* (тут простежується важливий об'єктивно-суб'єктивний зв'язок), необхідно, щоб особа

розуміла, що своєю поведінкою вона посягає на усталені в суспільстві публічні відносини, а отже, розуміє суспільно небезпечний характер вчиненого діяння, заподіяння чи можливість заподіяння шкоди нормальній, правильній роботі органів державної влади та місцевого самоврядування як безпосередньому основному об'єкту кримінального правопорушення (винний усвідомлює, що він порушує («обходить») установлений державою порядок ухвалення офіційних рішень особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), а також авторитету, правосуддю, праву власності тощо як безпосереднім додатковим об'єктам досліджуваного делікту.

Таким чином, дії суб'єкта кримінального правопорушення завдають чи створюють загрозу заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони, передусім нормальній діяльності органів державного управління (включають також складову місцевого самоврядування), їх авторитету, правосуддю тощо.

Через усвідомлені фактичні обставини винний розуміє всю шкідливість і небезпечність свого діяння з урахуванням специфіки такої небезпеки, що відображена в змісті описаних у законі ознак «активного» чи «пасивного» зловживання впливом.

Інтелектуальний момент суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, характеризується усвідомленням суб'єктом «активного» зловживання впливом усіх необхідних об'єктивних ознак цього делікту. Прямим умислом особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, охоплюються такі обставини: 1) особа пропонує, обіцяє або надає саме неправомірну вигоду, а не матеріальні чи нематеріальні активи на законних підставах; 2) неправомірна вигода пропонується, обіцяється або надається особі, яка має змогу (принаймні в уяві надавача вигоди – суб'єктивний момент) вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) неправомірна вигода пропонується, обіцяється або надається саме за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування – такий вплив очікується; 4) вказані дії завдають чи створюють загрозу заподіяння

шкоди об'єкту кримінально-правової охорони – передусім нормальній діяльності органів державного управління (включають також складову місцевого самоврядування), їх авторитету, правосуддю тощо.

Свою чергою, зміст інтелектуального моменту прямого умислу суб'єкта злочину, передбаченого частинами 2 та 3 ст. 369-2 КК України, також характеризується усвідомленням ним обов'язкових об'єктивних ознак цього складу злочину. Так його свідомістю повинно охоплюватися те, що: 1) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання, зокрема поєднане з вимаганням, стосується виключно неправомірної вигоди, а не матеріальних чи нематеріальних активів на законних підставах; 2) неправомірну вигоду пропонує, обіцяє, надає особа, яка бажає здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) неправомірна вигода пропонується, обіцяється або надається зокрема у випадках, поєднаних з її вимаганням, саме за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 4) вказані дії завдають чи створюють загрозу заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони – передусім нормальній діяльності органів державного управління (включають також складову місцевого самоврядування), їх авторитету, правосуддю тощо.

Таким чином, суб'єкти зловживання впливом повинні усвідомлювати, що вони пропонують, обіцяють, надають, одержують або щодо чого приймають пропозицію чи обіцянку, хто вчиняє такі дії, кому вони адресовані, а також з якою, власне, метою [168, с. 122].

Суб'єкт «активного» зловживання впливом повинен усвідомлювати, що він пропонує, обіцяє чи надає, кому та з якою метою. Натомість суб'єкт «пасивного» зловживання впливом повинен усвідомлювати, що йому пропонують, обіцяють, надають та за що.

Вольовий момент прямого умислу у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, полягає в тому, що, незважаючи на усвідомлення суспільно небезпечного і водночас незаконного характеру своєї поведінки, суб'єкт «активного» та «пасивного» зловживання впливом бажають так

вчинити задля досягнення бажаного результату: для суб'єкта «активного» зловживання впливом – це прийняття бажаного для нього рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а для суб'єкта «пасивного» зловживання впливом – це щонайменше одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи [168, с. 122].

Незважаючи на те, що зловживання впливом з суб'єктивної сторони характеризується передусім умисною формою вини, важливо також встановити мотиви та мету вчинення злочинів, передбачених ст. 369 КК України. Кожне кримінальне правопорушення вчиняється з певною метою, а особа, яка його вчиняє, керується певним мотивом. Тому з'ясування мотиву та мети цих деліктів має значення для розуміння причин їх вчинення, а також чинників, що спонукають особу до вчинення таких суспільно небезпечних діянь. Як зазначено в літературі, мотив відіграє важливу роль у визначенні ступеня суспільної небезпеки злочину, а тому суди враховують його під час призначення покарання [64, с. 333].

У чинному КК наразі відсутні визначення мотиву та мети як ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Водночас ґрунтовні дефініції цих понять запропоновано авторами проєкту КК України. Мотивом вчинення кримінального правопорушення вони пропонують вважати усвідомлене внутрішнє спонукання суб'єкта кримінального правопорушення до вчинення діяння, передбаченого КК (ч. 1 ст. 2.4.9.), а метою вчинення кримінального правопорушення – уявлення суб'єкта кримінального правопорушення про бажаний наслідок свого діяння, передбаченого КК України (ч. 2 ст. 2.4.9.) [116].

Н. О. Кочерова визначає можливий перелік мотивів зловживання впливом поділяючи їх на такі групи: а) низькі (користь, помста, заздрість, хвастощі, кар'єризм, особисті рахунки з державною системою, організацією чи з конкретними особами тощо); б) суспільно нейтральні (образа, матеріальна зацікавленість, позбавлена ознак користі, корпоративна (кланова) солідарність, підсвідома потреба в почутті самоповаги тощо); в) суспільно позитивні

(помилково сприйняті інтереси територіальної або релігійної громади, а рівно будь-якої організації, прагнення перевиконати покладені обов'язки, сімейні та родинні почуття, страх за себе або близьких, фактор болю під час фізичного або психічного впливу тощо) [120, с. 147]. Між тим, із-поміж можливих мотивів вчинення зловживання впливом дослідниця пропонує відокремлювати один, який, як свідчить судова практика та проведене нею анкетування працівників правозастосовних органів, превалює серед інших – корисливий мотив [120, с. 147–148].

На переконання інших дослідників, лише діяння, передбачені ч. 2 і ч. 3 ст. 369-2 КК України, характеризується корисливими мотивами [112, с. 6; 102, с. 260; 185, с. 912]. Зазначена позиція вчених дає підстави стверджувати, що вони визнають корисливий мотив обов'язковою ознакою складів злочинів, передбачені ч. 2 і ч. 3 ст. 369-2 КК України, з чим погодитись складно. Дійсно у судовій практиці кримінальні правопорушення, передбачені ч. 2 і ч. 3 ст. 369-2 КК України, зазвичай вчиняються з корисливих мотивів [15; 16; 19; 30; 32]. Однак це не дає підстави визнавати цей мотив обов'язковим для особи, винної у вчиненні «пасивного» зловживання впливом, адже неправомірна вигода хоча найчастіше і має матеріальний характер, водночас ним не обмежується.

Ймовірно прибічники такого підходу корисливий мотив «прив'язують» до варіативних дій у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або власне одержання неправомірної вигоди, під якою розуміють переважно матеріальну вигоду. Водночас, як відомо, офіційне поняття неправомірної вигоди узагальнено включає в себе дві основні групи активів (вигод): матеріального характеру та нематеріального характеру. Отже, за своїм змістом вигоди нематеріального характеру (наприклад, позитивні відгуки, рекомендації по службі, публікації в засобах масової інформації тощо) як правило не містять корисливого «елементу». Як відомо, корисливий мотив – це внутрішнє аморальне спонукання суб'єкта злочину задовольнити особисті потреби матеріального характеру шляхом протиправного заволодіння чужим майном або створення умов для заволодіння ним шляхом незаконного, за чужий рахунок, звільнення від

майнових обов'язків і скорочення звичайних і необхідних за даних обставин особистих витрат [69, с. 180; 100, с. 515]. У п. 21 ст. 1.4.1. проєкту КК України корисливий мотив – спонукання особи до одержання матеріального блага для себе чи іншої особи, одержання або збереження певного речового права, уникнення матеріальної витрати, досягнення іншої матеріальної вигоди шляхом вчинення кримінального правопорушення [115]. Загальною рисою користі є прагнення особи до незаконного збагачення, до отримання матеріальної вигоди передусім для себе [90, с. 32]. Тобто йдеться про такий собі протиправно-аморальний «матеріальний егоїзм». Корисливий мотив обумовлює мету досягнення матеріальної вигоди.

Водночас не можна погодитися з Н. О. Кочеровою в тому, що під корисливим мотивом необхідно розуміти прагнення особи задовольнити свої (своїх рідних, близьких чи інших осіб) індивідуальні потреби за допомогою здійснюваного – для особи, яка пропонує або надає неправомірну вигоду (ч. 1 ст. 369-2 КК України) вирішення її індивідуальних потреб шляхом прийняття особою, уповноваженою на виконання функцій держави, необхідного та бажаного для неї рішення; для особи, яка одержує неправомірну вигоду чи обіцяє здійснити обумовлений вплив за надання такої вигоди (ч. 2 і ч. 3 ст. 369-2 КК України) вирішення її індивідуальних потреб, у тому числі збільшення статків, одержання матеріальної незалежності [120, с. 147–148]. Таке тлумачення корисливого мотиву «розмиває» його межі і не дозволяє відмежувати від інших мотивів.

Таким чином, мотиви злочинів, описаних у ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України, зазвичай є корисливими, однак це не виключає можливість вчинення вказаних деліктів з інших мотивів [174, с. 536].

Водночас у судовій практиці зловживання впливом з боку «активного» його суб'єкта (ч. 1 ст. 369-2 КК України) здійснювалося зокрема з корисливих мотивів [25], а також, рідше, через особисту неприязнь [27].

Відтак, жоден мотив кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, не має значення для кваліфікації, однак може бути врахований під час призначення покарання.

У певних випадках правозастосовним органам складно визначити мотив вчиненого діяння, про що свідчить аналіз судової практики. Зокрема у вироку Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 30 січня 2024 року використано таке формулювання: «ОСОБА_3, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння і передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, діючи умисно, з корисливих мотивів, всупереч діючого законодавства України, маючи мотив направлений на надання неправомірної вигоди третій особі за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, а саме з метою уникнення кримінальної відповідальності у кримінальному провадженні... надав т.в.о. начальника відділення поліції... грошові кошти в сумі 1 000 доларів США в якості неправомірної вигоди» [29]. В іншому випадку правозастосовні органи вбачали корисливий мотив зловживання впливом у злочинному умислі спрямованому на ухилення від призову за мобілізацією [52]. Ще в одному судовому рішенні йшлося про те, що особа діяла умисно з корисливим умислом та з метою протиправного збагачення [47].

Після авторського аналізу мотиву далі важливо звернути увагу на мету цих кримінально протиправних діянь.

Уже згадана в цій статті Н. О. Кочерова зауважує, що незважаючи на те, що диспозиції ст. 369-2 КК України не містять прямої вказівки на мету зловживання впливом, вона випливає з їх змісту та є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони аналізованих злочинів. На переконання дослідниці метою суб'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК, є прийняття особою, уповноваженою на виконання функцій держави, конкретно визначеного та бажаного для неї рішення [120, с. 151–152]. В. О. Навроцький стверджує, що в ч. 1 ст. 369-2 КК України суб'єкт кримінального правопорушення має на меті

вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави [80, с. 170].

Безумовно, вчені мають рацію стосовно такої мети як вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Однак тут потрібно нагадати і за проміжну мету – бажання суб'єкта «активного» зловживання впливом («замовника») вплинути на «посередника», тобто особу, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі, вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [174, с. 537].

Таким чином, у цьому випадку можна говорити про те, що мета «активного» зловживання є за своїм внутрішнім змістом подвійною: 1) спонукати посередника до впливу на особу уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (проміжна мета); 2) прийняття потрібного «замовнику» впливу рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (головна мета) [174, с. 537].

Метою суб'єкта злочину, передбаченого, частинами 2 і 3 ст. 369-2 КК України, зважаючи на складність об'єктивної сторони цих діянь, Н. О. Кочерова називає особисте збагачення (прийняття у власність вигод матеріального характеру), прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, торгівля впливом у виді промислу [120, с. 151–152].

Суб'єктивна сторона пасивного підкупу, на переконання В. І. Тютюгіна, в усіх його формах (крім одержання) характеризується метою одержання неправомірної вигоди [126, с. 631]. В. О. Навроцький у ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України розрізняє мету того, хто здійснює підкуп (здійснення впливу за прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави) та мету умовного «посередника» (одержання неправомірної вигоди) [80, с. 170]. Така позиція видається частково дискусійною, оскільки у зазначених випадках зловживання впливом суб'єктом кримінального правопорушення визнається лише «посередник». Тому кримінально-правове значення для ч. 2 та 3 ст. 369-2

КК України має лише мета «посередника» – одержання неправомірної вигоди. Натомість мета того, хто здійснює підкуп, повинна лише охоплюватися інтелектуальним моментом умислу «посередника» [174, с. 537].

З позицію вчених, відповідно до якої метою злочину, передбаченого ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України, є одержання неправомірної вигоди, варто погодитися, оскільки вона безпосередньо ґрунтується на положеннях змісту ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України. Прийняття пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди для себе чи третьої особи, зокрема поєднане з вимаганням такої вигоди, відбувається передусім з метою одержання неправомірної вигоди. Хоча не слід виключати випадки, коли особа може переслідувати й інші мету, наприклад, допомогти певній особі в прийнятті необхідного чи бажаного для неї рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [174, с. 537].

У судовій практиці зловживання впливом з боку суб'єкта «активного» впливу (ч. 1 ст. 369-2 КК України) здійснюється з метою уникнення кримінальної відповідальності [38]; з метою прийняття слідчим рішення про повернення транспортного засобу, вилученого в межах кримінального провадження та рішення про закриття вказаного кримінального провадження [25]; з метою уникнення призову на військову службу за мобілізацією до Збройних Сил України в період дії правового режиму воєнного стану [35]; з метою невжиття заходів реагування щодо незаконного видобутку корисних копалин та незупинення робіт по видобутку та транспортуванню видобутого піску [12]; з метою не притягнення до адміністративної відповідальності [13].

У цих та інших судових рішеннях має місце плутанина у визначенні конкретного мотиву і мети зловживання впливом, а також в їх розмежуванні [174, с. 537].

Висновки до розділу 2

1. Суб'єкт активного зловживання впливом (ч. 1 ст. 369-2 КК України) є загальним суб'єктом злочину, що не виключає випадки вчинення цього делікту службовою особою. Водночас вчинення злочину службовою особою у цьому та подібних випадках логічно було б щонайменше визнавати обставиною, що обтяжує покарання. Ще кращий варіант розв'язку проблеми, як видається, пропонують автори проєкту КК України визнаючи вчинення певних злочинів з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей ознакою, що підвищує тяжкість злочину на один ступінь. Однак цей варіант неможливо інтегрувати в КК України, оскільки різною є «філософія» чинного закону про кримінальну відповідальність та його проєкту.

Суб'єкт пасивного зловживання впливом, виходячи з позиції ОП ККС ВС, характеризується такими ознаками:

1) будь-яка особа, яка прийняла пропозицію, обіцянку або одержала правомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або пропонувала чи обіцяла здійснити вплив за надання такої вигоди;

2) вона має удаваний чи реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування;

3) в уяві того, хто здійснює підкуп, вона здатна здійснити реальний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування;

4) це може бути службова особа, яка має реальний чи удаваний вплив на особу, уповноважену на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування з використанням службового авторитету, своїх зв'язків зі службовими особами, інших можливостей, обумовлених займаною посадою.

Водночас потребує уточнення положення про здатність суб'єкта здійснити реальний вплив в уяві особи, яка надає неправомірну вигоду, оскільки така характеристика стосується насамперед сприйняття впливу іншою стороною корупційної домовленості, а не ознак самого суб'єкта. Варто також уточнити, що вплив суб'єкта пасивного зловживання впливом може бути як реальним, так і удаваним, а фактична можливість його здійснення не повинна визначати наявність ознак такого суб'єкта..

Позиція ОП ККС ВС з-поміж іншого дає також підстави винести на обговорення питання про існування змішаних чи альтернативних різновидів суб'єктів кримінальних правопорушень у випадках, коли діяння може вчиняти як загальний суб'єкт, так і службова особа. Водночас якщо злочин може вчинити будь-яка особа, зокрема і службова, однак без використання службового становища чи наданих повноважень, то наявність цього обмеження свідчить про існування додаткової ознаки та дозволяє стверджувати про існування спеціального суб'єкта.

Найбільш оптимальним є варіант визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального – будь-яка особа, яка не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації (тобто особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації), владу або службове становище чи повноваження службової особи юридичної особи приватного права або особи, що надає публічні послуги. З цією метою ст. 369-2 КК України можна доповнити приміткою, в якій вказати, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 або 3 цієї статті, є *будь-яка особа, яка не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації (тобто особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації), владу або службове становище чи повноваження службової особи юридичної особи приватного права або особи, що надає публічні послуги*. Водночас до внесення таких змін очевидно варто керуватися роз'ясненням суб'єкта пасивного зловживання впливом, яке пропонує ОП ККС ВС.

Вчинення зловживання впливом в інтересах юридичної особи потребує застосування кримінально-правових заходів не лише до фізичної особи, яка безпосередньо вчинила кримінальне правопорушення, а й до юридичної особи, в інтересах якої воно вчинене. Такий підхід відповідає міжнародним антикорупційним стандартам, які передбачають відповідальність юридичних осіб за корупційні правопорушення, не вимагаючи при цьому запровадження виключно кримінальної форми такої відповідальності.

Передбачена розділом XIV-1 КК України модель застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб загалом відповідає зазначеним міжнародним стандартам та дає змогу реагувати на випадки вчинення зловживання впливом в інтересах юридичної особи без визнання її суб'єктом кримінального правопорушення. Застосування таких заходів не виключає кримінальної відповідальності фізичної особи, яка вчинила відповідне діяння.

Водночас доцільно розширити систему заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб шляхом запровадження, поряд із наявними заходами, обмеження на отримання державної підтримки та заборони здійснювати певні види діяльності. Це дасть змогу диференціювати кримінально-правовий вплив залежно від характеру діяльності юридичної особи, обставин учинення зловживання впливом та її зв'язку з відповідним кримінальним правопорушенням.

2. Для складу злочину, передбаченого статтею 369-2 КК України, характерний прямий умисел, що обумовлено передусім його належність до деліктів із формальним складом, у яких ставлення до наслідків необов'язкове, оскільки вони перебувають за межами складу кримінального правопорушення.

Дефініції як вини, так і прямого умислу в статтях 23, 24 КК України потребують удосконалення на кшталт того, як це зроблено у відповідних статтях проєкту КК.

Інтелектуальний момент суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, характеризується усвідомленням

суб'єктом «активного» зловживання впливом усіх необхідних об'єктивних ознак цього делікту. Прямим умислом особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, охоплюються такі обставини: 1) особа пропонує, обіцяє або надає саме неправомірну вигоду, а не матеріальні чи нематеріальні активи на законних підставах; 2) неправомірна вигода пропонується, обіцяється або надається особі, яка має змогу (принаймні в уяві надавача вигоди – суб'єктивний момент) вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) неправомірна вигода пропонується, обіцяється або надається саме за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування – такий вплив очікується; 4) вказані дії завдають чи створюють загрозу заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони – передусім нормальній діяльності органів державного управління (включають також складову місцевого самоврядування), їх авторитету, правосуддю тощо.

Своєю чергою, зміст інтелектуального моменту прямого умислу суб'єкта злочину, передбаченого ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК України, також характеризується усвідомленням ним обов'язкових об'єктивних ознак цього складу злочину. Передусім його свідомістю повинно охоплюватися те, що: 1) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання, зокрема поєднане з вимаганням, стосується виключно неправомірної вигоди, а не матеріальних чи нематеріальних активів на законних підставах; 2) неправомірну вигоду пропонує, обіцяє, надає особа, яка бажає здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) неправомірна вигода пропонується, обіцяється або надається, зокрема у випадках, поєднаних з її вимаганням, саме за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 4) указані дії завдають чи створюють загрозу заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони – передусім нормальній діяльності органів державного управління (включають також складову місцевого самоврядування), їх авторитету, правосуддю тощо.

Вольовий момент прямого умислу в складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 КК України, полягає в тому, що, незважаючи на усвідомлення суспільно небезпечного і водночас незаконного характеру своєї поведінки, суб'єкти «активного» та «пасивного» зловживання впливом бажають вчинити саме так задля досягнення бажаного результату: для суб'єкта «активного» зловживання впливом – це прийняття бажаного для нього рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а для суб'єкта «пасивного» зловживання впливом – це щонайменше одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи.

Для зловживання впливом здебільшого характерний корисливий мотив. Корисливий мотив зазвичай характеризує суб'єкта «пасивного» зловживання впливом і значно рідше – суб'єкта «активного» зловживання впливом. Водночас це не дає підстави визнавати цей мотив обов'язковим для особи, винної у зловживанні впливом. Не можна виключати можливість вчинення цих деліктів з інших мотивів (наприклад, через особисту неприязнь). Оскільки жоден мотив не є обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України, він не впливає на кримінально-правову оцінку вчиненого, однак може бути врахований під час призначення покарання.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони зловживання впливом є така мета, як вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (ч. 1 ст. 369-2 КК України) та одержання неправомірної вигоди (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України). Ці різновиди мети, на відміну від інших, мають значення для кваліфікації.

Мета «активного» зловживання (ч. 1 ст. 369-2 КК України) є за своїм внутрішнім змістом подвійною: 1) спонукати посередника до впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (проміжна мета); 2) прийняття потрібного «замовнику» впливу рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (головна мета).

Водночас делікт, передбачений ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України, може вчинятися не лише з метою одержання неправомірної вигоди, але й з іншою метою, наприклад, допомогти особі добитися прийняття необхідного чи бажаного для неї рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Інша мета, окрім одержання неправомірної вигоди, на кримінально-правову оцінку вчиненого не впливає, однак може бути врахована під час призначення покарання.

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

3.1. Покарання за зловживання впливом

Ефективна протидія зловживанню впливом як одному з поширених корупційних кримінальних правопорушень потребує вдосконалення системи заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються у разі вчинення таких діянь. Важливим є комплексний аналіз підстав і результатів їх реалізації – від аналізу санкцій та практики призначення покарання до звільнення від нього чи його відбування, а також звільнення від кримінальної відповідальності, застосування спеціальної конфіскації та інших заходів кримінально-правового характеру. Такий підхід дає змогу виявити прогалини й недоліки чинних кримінально-правових норм, сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства та рекомендації правозастосовним органам, що, своєю чергою, сприятиме підвищенню ефективності боротьби з проявами зловживання впливом та іншими корупційними деліктами.

Поняття, ознаки та система заходів кримінально-правового характеру залишаються дискусійними у теорії кримінального права [58, с. 163-169; 89, с. 182-185; 109; 187; 195; 257, с. 6-7; 265, с. 89-92; 267]. Оскільки ґрунтовне дослідження цієї проблематики виходить за межі предмета цієї роботи, доцільно обмежитися визначенням поняття таких заходів та характеристикою їх системи в обсязі, необхідному для подальшого аналізу кримінально-правових наслідків зловживання впливом.

Під заходами кримінально-правового характеру розуміють передбачені КК України наслідки вчинення особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого КК України, які полягають у застосуванні або відмові від застосування обмежень прав та свобод до фізичної чи юридичної особи здебільшого за рішенням

суду [124, с. 659].

До системи заходів кримінально-правового характеру відносять:

- звільнення від кримінальної відповідальності (розділ IX Загальної частини КК України, ч. 1 ст. 97 КК України, ч. ч. 1, 2 ст. 106 КК України та відповідні частини статей Особливої частини КК України);
- покарання (розділ X Загальної частини КК України, ст. 98–102 КК України);
- звільнення від покарання та його відбування (розділ XII Загальної частини КК України, ст. ст. 104–107 КК України);
- судимість (розділ XIII Загальної частини КК України, ст. 108 КК України);
- обмежувальні заходи (розділ XIII¹ Загальної частини КК України);
- примусові заходи медичного характеру (ст. ст. 92–95 КК України);
- примусове лікування (ст. 96 КК України);
- спеціальна конфіскація (ст. ст. 96-1–96-2 КК України);
- заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (розділ XIV-1 Загальної частини КК України);
- примусові заходи виховного характеру (ч. 1, 2 ст. 97, ст. 105 КК України)

[124, с. 661].

З огляду на предмет цього дослідження подальшого аналізу потребують насамперед покарання, передбачені санкціями ст. 369-2 КК України, та практика їх призначення. Водночас для комплексної характеристики кримінально-правових наслідків зловживання впливом необхідно звернутися й до тих інших заходів кримінально-правового характеру, які застосовуються або можуть застосовуватися у зв'язку з учиненням відповідних кримінальних правопорушень. Це дасть змогу встановити особливості їх застосування, взаємозв'язок із покаранням та виявити проблеми, що виникають у правозастосовній практиці.

Безпосередній аналіз покарань за зловживання впливом доцільно розпочати з характеристики санкцій, передбачених окремими частинами ст. 369-

2 КК України. Їх зіставлення дає змогу встановити, яким чином законодавець диференціює покарання залежно від форми зловживання впливом та наявності обставин, що підвищують ступінь суспільної небезпеки відповідного діяння.

Чинна редакція цієї норми передбачає диференціацію відповідальності залежно від характеру діяння:

ч. 1 – пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди (нетяжкий злочин, передбачено штраф, обмеження або позбавлення волі до 2 років);

ч. 2 – прийняття такої пропозиції чи одержання вигоди (нетяжкий злочин, передбачено штраф або позбавлення волі від 2 до 5 років);

ч. 3 – ті самі дії, поєднані з вимаганням (тяжкий злочин, покарання у вигляді позбавлення волі від 3 до 8 років з конфіскацією майна) (див. таблиця 1).

Таблиця 1.

Санкції ст. 369-2 КК України

Части на статті	Діяння	Штраф	Обмеження волі	Позбавлення волі	Конфіскація майна	Ступінь тяжкості
ч. 1 ст. 369-2	Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди	від 1000 до 4000 НМДГ	від 2 р. до 5 р.	до 2 р.		Нетяжкий злочин
ч. 2 ст. 369-2	Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди	від 2000 до 5500 НМДГ		від 2 р. до 5 р.		Нетяжкий злочин
ч. 3 ст. 369-2	Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, поєднане з вимаганням такої вигоди			від 3 р. до 8 р.	з конфіскацією майна	Тяжкий злочин

Як видно з наведених даних, санкції ст. 369-2 КК України побудовані з урахуванням відмінностей між активною та пасивною формами зловживання впливом. Найменш суворі покарання передбачено за пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 369-2 КК України). Більш суворі кримінально-правові наслідки

встановлено за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання такої неправомірної вигоди, а також за пропозицію чи обіцянку здійснити відповідний вплив (ч. 2 ст. 369-2 КК України). Найсуворіша санкція встановлена за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, якщо ці діяння поєднані з вимаганням такої вигоди (ч. 3 ст. 369-2 КК України).

На таку особливість побудови санкцій ст. 369-2 КК України звертає увагу й К. О. Ковтун, зазначаючи, що законодавець передбачив відносно м'якшу санкцію за активну форму зловживання впливом і суворіші кримінально-правові наслідки за його пасивні форми, особливо у разі вимагання неправомірної вигоди [108, с.1 74–175].

Отже, законодавець диференціює покарання насамперед залежно від активної чи пасивної форми зловживання впливом, а в межах пасивної форми – також залежно від наявності вимагання неправомірної вигоди. Водночас інші обставини, які можуть істотно характеризувати ступінь суспільної небезпеки відповідного діяння, зокрема розмір неправомірної вигоди, повторність або груповий характер його вчинення, безпосередньо на кваліфікацію за ст. 369-2 КК України та межі передбаченої нею санкції не впливають.

Система цих санкцій орієнтована на позбавлення волі як найбільш суворий захід, але водночас залишає широкий простір для застосування штрафів, що створює можливості індивідуалізації покарання.

Окремої уваги потребує внутрішня побудова санкцій ст. 369-2 КК України. Зокрема, у санкції ч. 1 цієї статті максимальний строк обмеження волі становить п'ять років, тоді як максимальний строк більш суворого виду покарання – позбавлення волі – становить два роки. Таке співвідношення альтернативних видів покарання потребує оцінки з погляду системності їх законодавчого конструювання.

Нині ні в КК України, ні в теорії кримінального права немає єдиних правил конструювання санкцій, хоча вчені неодноразово висловлювали пропозиції з цього приводу [107; 118; 191; 195].

Для з'ясування обґрунтованості встановлених законодавцем меж покарання доцільно також зіставити санкції ст. 369-2 КК України із санкціями за суміжні корупційні кримінальні правопорушення, передбачені ст. 368 та 369 КК України. Вчені вважають, що норми, передбачені статтями 368 і 369 та ст. 369-2 КК України, перебувають у співвідношенні загальної та спеціальної норм [80, с. 177].

Насамперед звернемо увагу на співвідношення активного зловживання впливом, передбаченого ч. 1 ст. 369-2 КК України, із пропозицією, обіцянкою або наданням неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України).

В обох випадках кримінально караною є активна поведінка особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду. Відмінність полягає передусім у тому, за яку поведінку іншої особи надається така вигода: у ст. 369 КК України вона пов'язана з учиненням чи невчиненням службовою особою певної дії з використанням наданої їй влади чи службового становища, тоді як у ч. 1 ст. 369-2 КК України неправомірна вигода передається не за безпосереднє здійснення відповідного владного рішення, а за вплив на особу, яка таке рішення прийматиме.

Порівняння санкцій зазначених кримінально-правових заборон дозволяє виявити відмінності як у суворості передбачених покарань, так і в ступені диференціації кримінальної відповідальності (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Санкції ч. 1 ст. 369 та ч. 1 ст. 369-2 КК України

Критерій	ч. 1 ст. 369 КК	ч. 1 ст. 369-2 КК
Штраф	1000–4000 НМДГ	1000–4000 НМДГ
Обмеження волі	2–4 роки	2–5 років
Позбавлення волі	2–4 роки	до 2 років

Як свідчать наведені дані, санкції ч. 1 ст. 369 та ч. 1 ст. 369-2 КК України передбачають однакові розміри штрафу, однак істотно відрізняються за межами інших основних покарань. Зокрема, за ч. 1 ст. 369 КК України позбавлення волі

може бути призначене на строк від двох до чотирьох років, тоді як за ч. 1 ст. 369-2 КК України – на строк до двох років. Отже, за цим показником законодавець оцінює активне зловживання впливом як діяння, що потребує менш суворої кримінально-правової реакції порівняно з наданням неправомірної вигоди службовій особі.

Водночас максимальний строк обмеження волі за ч. 1 ст. 369-2 КК України становить п'ять років, тоді як максимальний строк більш суворого виду основного покарання – позбавлення волі – лише два роки. Окрім того, максимальний строк обмеження волі за ч. 1 ст. 369-2 КК України перевищує максимальний строк також покарання в ст. 369 КК України.

Якщо виходити з того, що безпосередній підкуп у сфері реалізації службових повноважень порівняно зі зловживанням загалом має вищу суспільну небезпечність, то вказані санкції видаються недосконалими. Передусім розміри штрафу і строки обмеження волі у ст. 369-2 КК України мають бути меншими, ніж у ст. 369 КК України. Зазначене слід врахувати під час подальшого вдосконалення санкції ч. 1 ст. 369-2 КК України.

Більш істотні відмінності простежуються у ступені диференціації кримінальної відповідальності. Стаття 369 КК України передбачає послідовне посилення відповідальності залежно від обставин учинення кримінального правопорушення. Зокрема, законодавець ураховує повторність відповідного діяння, статус службової особи, якій пропонується, обіцяється чи надається неправомірна вигода, а також його вчинення за попередньою змовою групою осіб або організованою групою. Наявність таких ознак впливає на кримінально-правову кваліфікацію та зумовлює застосування більш суворих санкцій.

Натомість щодо активного зловживання впливом подібної диференціації не передбачено. Частина 1 ст. 369-2 КК України охоплює пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди за вплив незалежно від її розміру, повторності діяння чи його вчинення у співучасті. Відповідно, істотна відмінність у фактичних обставинах окремих проявів активного зловживання впливом не знаходить безпосереднього відображення у диференціації кримінальної

відповідальності в межах ст. 369-2 КК України.

Таким чином, порівняння ч. 1 ст. 369-2 та ст. 369 КК України свідчить не лише про відмінності у суворості передбачених за відповідні діяння покарань, а й про різний ступінь диференціації кримінальної відповідальності. Якщо щодо активного підкупу службової особи законодавець передбачає систему кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, то активне зловживання впливом диференційоване значно меншою мірою. Це актуалізує питання про доцільність запровадження у ст. 369-2 КК України додаткових ознак, які давали б змогу враховувати істотне підвищення ступеня суспільної небезпеки окремих проявів такого діяння.

Перейдемо до пасивної форми зловживання впливом, яка передбачена ч. 2 ст. 369-2 КК України. Найбільш близьким для порівняння з нею кримінальним правопорушенням у системі службового підкупу є прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, відповідальність за яке встановлена ст. 368 КК України.

В обох випадках кримінально караною є поведінка особи, яка приймає пропозицію чи обіцянку або одержує неправомірну вигоду в обмін на певну поведінку в інтересах того, хто її пропонує, обіцяє чи надає, або в інтересах третьої особи. Принципова відмінність у характері такої поведінки. За ст. 368 КК України неправомірна вигода пов'язана з учиненням чи невчиненням службовою особою певної дії з використанням наданої їй влади чи службового становища, тоді як за ч. 2 ст. 369-2 КК України – з впливом на прийняття рішення іншою особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Для оцінки співмірності встановлених законодавцем покарань доцільно порівняти санкції основних складів зазначених кримінальних правопорушень (див. табл. 3).

Санкції ч. 1 ст. 368 та ч. 2 ст. 369-2 КК України

Критерій	ч. 1 ст. 368 КК	ч. 2 ст. 369-2 КК
Штраф	1000–4000 НМДГ	2000–5500 НМДГ
Пробаційний нагляд	до 3 років	не передбачений
Позбавлення волі	2–4 роки	2–5 років
Позбавлення права обіймати посади/займатися діяльністю	до 3 років	не передбачено

Порівняння наведених санкцій свідчить, що за окремими показниками санкція ч. 2 ст. 369-2 КК України є суворішою за санкцію ч. 1 ст. 368 КК України. Зокрема, верхня межа штрафу за ч. 2 ст. 369-2 КК України становить 5500 НМДГ порівняно з 4000 НМДГ за ч. 1 ст. 368 КК України, а максимальний строк позбавлення волі – п'ять і чотири роки відповідно. Водночас санкція ч. 1 ст. 368 КК України характеризується ширшим набором кримінально-правових засобів впливу, оскільки поряд зі штрафом і позбавленням волі передбачає пробаційний нагляд та позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Однак більш істотна відмінність між ст. 368 та 369-2 КК України полягає у ступені диференціації кримінальної відповідальності. У ст. 368 КК України передбачено послідовне посилення відповідальності залежно від обставин, які законодавець визнає такими, що підвищують суспільну небезпечність відповідного діяння. До них належать, зокрема, розмір неправомірної вигоди, відповідальне чи особливо відповідальне становище службової особи, повторність, учинення діяння за попередньою змовою групою осіб та вимагання неправомірної вигоди. Відповідно до посилення таких ознак зростає і суворість передбачених законом покарань.

Натомість у ст. 369-2 КК України подібної розгалуженої системи кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак не передбачено. Єдиною обставиною, з якою законодавець безпосередньо пов'язує посилення кримінальної відповідальності за пасивне зловживання впливом, є вимагання неправомірної вигоди, передбачене ч. 3 цієї статті. Розмір неправомірної вигоди,

повторність або груповий характер діяння самі по собі не змінюють його кримінально-правової кваліфікації за ст. 369-2 КК України.

Унаслідок цього виникає певна диспропорція у законодавчій диференціації відповідальності. З одного боку, санкція основного складу пасивного зловживання впливом є достатньо суворою і за окремими показниками навіть перевищує санкцію основного складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України. З іншого – можливості подальшого посилення відповідальності залежно від обставин, що можуть істотно підвищувати ступінь суспільної небезпеки конкретного прояву зловживання впливом, є значно вужчими.

Отже, порівняння санкцій ст. 368 та 369-2 КК України додатково підтверджує, що проблема законодавчого регулювання відповідальності за зловживання впливом полягає не лише у визначенні належної суворості окремих видів покарання, а насамперед у забезпеченні їх належної диференціації залежно від ступеня суспільної небезпеки відповідного діяння. Це зумовлює необхідність звернення до наукових підходів щодо вдосконалення санкцій ст. 369-2 КК України та визначення обставин, які можуть бути покладені в основу подальшої диференціації кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Виявлені особливості побудови санкцій ст. 369-2 КК України зумовили появу в кримінально-правовій доктрині різних підходів до їх удосконалення. Запропоновані науковцями зміни стосуються як співвідношення покарань за активну та пасивну форми зловживання впливом, так і видів та меж покарань, передбачених за відповідні діяння.

Так, М. Б. Желік пропонує встановити однакове покарання для осіб, які одержують неправомірну вигоду, та осіб, які її надають [91]. Така пропозиція спрямована на забезпечення узгодженості кримінально-правової оцінки поведінки обох сторін корупційної взаємодії. Водночас установлення тотожних санкцій за активну та пасивну форми зловживання впливом не видається достатньо обґрунтованим. Функціональний взаємозв'язок відповідних діянь сам по собі не означає однакового ступеня їх суспільної небезпеки. Активна та

пасивна форми зловживання впливом відрізняються характером діяння, роллю його учасників та механізмом посягання на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини. Тому більш обґрунтованим видається забезпечення не тотожності, а співмірності санкцій за відповідні форми зловживання впливом з урахуванням обставин, які характеризують ступінь суспільної небезпеки кожної з них.

М. Б. Желік також пропонує диференціювати відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди залежно від того, чи є законом дія, для вчинення якої здійснюється відповідний вплив [91]. Характер рішення, на прийняття якого особа погоджується вплинути, безумовно, може характеризувати ступінь суспільної небезпеки конкретного кримінального правопорушення. Водночас доцільність закріплення цієї обставини як самостійної кваліфікуючої ознаки викликає сумнів. Відмінності між впливом з метою досягнення законного та незаконного рішення можуть бути враховані судом під час індивідуалізації покарання в межах установленої законом санкції. Крім того, саме по собі прагнення до прийняття законного чи незаконного рішення не завжди дає змогу однозначно визначити ступінь суспільної небезпеки зловживання впливом без урахування інших обставин його вчинення.

Інший підхід до вдосконалення санкцій ст. 369-2 КК України запропоновано М. О. Комарницькою. Авторка обґрунтовувала доцільність установлення за ч. 2 цієї статті штрафу від семисот п'ятдесяти до однієї тисячі п'ятисот НМДГ або позбавлення волі на строк від двох до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, а за ч. 3 – позбавлення волі на строк від трьох до восьми років із конфіскацією майна та позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю [112, с. 178].

З урахуванням законодавчих змін, що відбулися після формулювання цієї пропозиції, окремі запропоновані М. О. Комарницькою параметри санкцій уже знайшли відображення у ст. 369-2 КК України. Водночас запропоновані нею

розміри штрафу нині не можуть бути механічно використані для вдосконалення санкції ч. 2 ст. 369-2 КК України. Визначення розміру штрафу має здійснюватися з урахуванням чинної системи санкцій за корупційні кримінальні правопорушення та необхідності забезпечення співмірності майнового покарання ступеню суспільної небезпеки відповідного діяння. Розміри штрафу у цьому випадку є занадто малими і потребують суттєвого збільшення.

Окремої оцінки потребує пропозиція щодо встановлення у санкціях ст. 369-2 КК України додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Відповідно до ст. 55 КК України таке покарання може застосовуватися у випадках, коли характер учиненого кримінального правопорушення та його зв'язок із певною посадою або діяльністю обґрунтовують необхідність установлення відповідної заборони. Як наголошує Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, рішення суду про позбавлення такого права має бути чітко і ясно сформульоване в резолютивній частині вироку для того, щоб не виникало жодних сумнівів під час його виконання. Якщо в санкції статті Особливої частини КК визначено характер посади або вид (рід) діяльності, то формулювання покарання у вироку має точно відповідати змісту цієї санкції. Якщо ж покарання у санкції зазначене в загальній формі (наведене у формулюванні, що використовується у ст. 55 КК), суд повинен конкретизувати правову заборону і точно зазначити (описати, окреслити) у вироку характер та коло тих посад або вид (рід) тієї діяльності, права обіймати які чи займатися якою він позбавляє засудженого. Більше того, покарання має формулюватися таким чином, щоб засуджений не мав права обіймати зазначені у вироку посади або займатися забороненою діяльністю в будь-якій галузі (сфері), а також був позбавлений можливості обіймати такі посади або займатися такою діяльністю, які за змістом (характером) і обсягом повноважень є аналогічними тим, з якими було пов'язане вчинення кримінального правопорушення [196].

Специфіка зловживання впливом полягає в тому, що його вчинення не обов'язково пов'язане з використанням особою певної посади чи здійсненням

конкретного виду професійної або іншої діяльності. Показовим у цьому аспекті є вирок Комінтернівського районного суду Одеської області від 9 квітня 2025 р. у справі № 504/2748/24, у якому суд не застосував додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, врахувавши, зокрема, що кримінальне правопорушення не було пов'язане з використанням посади обвинуваченого, який виступав загальним суб'єктом кримінального правопорушення [36].

Наведене свідчить, що обов'язкове встановлення такого додаткового покарання за будь-яке пасивне зловживання впливом навряд чи є виправданим. Його доцільність безпосередньо залежить від зв'язку вчиненого кримінального правопорушення з посадою або діяльністю винного. Тому питання про включення позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до санкцій ст. 369-2 КК України має вирішуватися з урахуванням особливостей суб'єкта та способу реалізації ним впливу.

Суттєво інший підхід запропоновано В. М. Дубасом, який виступає за значне посилення санкцій ст. 369-2 КК України. Зокрема, за ч. 1 цієї статті автор пропонує встановити штраф від п'яти до восьми тисяч НМДГ, обмеження волі на строк від трьох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк із конфіскацією майна, а за ч. 2 – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років із конфіскацією майна [75, с. 290–291].

Не заперечуючи необхідності перегляду окремих параметрів санкцій ст. 369-2 КК України, саме по собі істотне підвищення їх суворості не усуває виявлених раніше недоліків законодавчого регулювання. За відсутності належної системи кваліфікуючих ознак підвищення нижніх і верхніх меж покарання фактично поширюватиметься на весь спектр відповідних діянь незалежно від істотних відмінностей у ступені їх суспільної небезпеки. Крім того, зміна санкцій ст. 369-2 КК України має оцінюватися у взаємозв'язку із санкціями за суміжні корупційні кримінальні правопорушення. Тому запропоноване В. М. Дубасом посилення покарань може розглядатися лише в контексті комплексного перегляду системи санкцій за корупційні кримінальні

правопорушення та належної диференціації відповідальності за окремі прояви зловживання впливом.

Окремої уваги в цьому контексті заслуговує позиція А. Л. Чегіля, який, аналізуючи санкції за вимагання неправомірної вигоди, звертає увагу на непослідовність застосування додаткових покарань та, зокрема, на відсутність обов'язкового позбавлення права обіймати певні посади у санкції ч. 3 ст. 369-2 КК України [259, с. 221]. Водночас оцінка такої пропозиції потребує врахування вже зазначеної специфіки суб'єкта зловживання впливом. Сам факт учинення діяння, передбаченого ч. 3 ст. 369-2 КК України, не означає, що воно обов'язково було пов'язане з використанням винним певної посади або діяльності. Тому підвищена суспільна небезпечність вимагання сама по собі навряд чи є достатньою підставою для обов'язкового застосування такого додаткового покарання до всіх осіб, засуджених за ч. 3 ст. 369-2 КК України.

Аналіз наведених наукових підходів дає підстави дійти висновку, що вдосконалення санкцій ст. 369-2 КК України не повинно зводитися ні до зрівняння покарань за активну та пасивну форми зловживання впливом, ні до загального підвищення їх суворості. Виявлена раніше проблема полягає передусім у недостатній диференціації кримінальної відповідальності залежно від обставин, які істотно змінюють ступінь суспільної небезпеки конкретного прояву зловживання впливом.

З огляду на наведене видається доцільним переглянути санкцію ч. 1 ст. 369-2 КК України з метою забезпечення її належного співвідношення із санкцією ч. 1 ст. 369 КК України та створення нормативного простору для подальшої диференціації кримінальної відповідальності залежно від розміру неправомірної вигоди. Зокрема, пропонується зменшити межі штрафу до 1000–2000 НМДГ, передбачити пробаційний нагляд на строк до двох років, зменшити строк обмеження волі до двох-трьох років, залишивши покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років.

Доцільним видається також перегляд санкції ч. 2 ст. 369-2 КК України: зменшення меж штрафу до 1000–3000 НМДГ, встановлення пробаційного

нагляду на строк до двох років та покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до трьох років.

Такий підхід дасть змогу, з одного боку, зберегти більш сувору кримінально-правову оцінку пасивної форми зловживання впливом порівняно з активною, а з іншого – створити послідовну основу для подальшого посилення відповідальності за кваліфіковані та особливо кваліфіковані види відповідних діянь.

Чинна ст. 369-2 КК України передбачає обмежену диференціацію кримінальної відповідальності за зловживання впливом. Щодо пасивної форми спеціальне посилення відповідальності пов'язане лише з вимаганням неправомірної вигоди, тоді як інші обставини вчинення кримінального правопорушення, зокрема розмір неправомірної вигоди, безпосередньо не впливають на його кваліфікацію. Унаслідок цього однакову кримінально-правову оцінку можуть одержувати діяння, предметом яких є істотно різні за розміром неправомірні вигоди.

На недостатність такого підходу опосередковано вказують і результати дослідження М. О. Комарницької, яка звертає увагу на те, що збільшення розміру неправомірної вигоди на практиці не обов'язково супроводжується призначенням більш суворого покарання [112, с. 2–7]. Це додатково актуалізує питання про те, чи достатньо враховувати розмір неправомірної вигоди виключно на стадії індивідуалізації покарання, чи істотні відмінності у її розмірі повинні одержувати відображення вже на рівні законодавчої диференціації кримінальної відповідальності.

Розмір неправомірної вигоди належить до обставин, здатних істотно змінювати ступінь суспільної небезпеки зловживання впливом, а тому має враховуватися законодавцем при конструюванні кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів відповідних кримінальних правопорушень. Значне збільшення розміру неправомірної вигоди характеризує не лише майновий аспект корупційної взаємодії, а й може свідчити про підвищену значущість рішення, на прийняття якого здійснюється вплив, характер відповідного впливу

та інші обставини вчинення кримінального правопорушення. Водночас такі обставини не можуть презюмуватися виключно на підставі розміру неправомірної вигоди та підлягають самостійному встановленню в кожному конкретному випадку.

На користь диференціації кримінальної відповідальності залежно від розміру неправомірної вигоди свідчить і системний аналіз норм про корупційні кримінальні правопорушення. Відповідний підхід використовується законодавцем при конструюванні кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів окремих форм підкупу. Тому відсутність такої градації щодо зловживання впливом не видається достатньо послідовною, особливо з огляду на те, що розмір неправомірної вигоди у конкретних випадках може істотно відрізнятися.

Подібний підхід простежується і в проєкті нового КК України. Згідно зі ст. 9.5.2 проєкту використання хабара у значному розмірі віднесено до ознак, що підвищують тяжкість умисного злочину на один ступінь, а у великому розмірі – на два ступені [115]. Незважаючи на відмінність концептуальної моделі диференціації кримінальної відповідальності, закладеної у проєкті КК України, від моделі чинного Кодексу, такий підхід додатково підтверджує кримінально-правове значення розміру предмета корупційного діяння для визначення ступеня його тяжкості.

У зв'язку із цим пропонується запровадити три рівні диференціації кримінальної відповідальності за зловживання впливом залежно від розміру неправомірної вигоди: значний, великий та особливо великий. При цьому недоцільним видається встановлення для ст. 369-2 КК України автономних вартісних критеріїв відповідних розмірів. Для забезпечення системності кримінального законодавства та однакового розуміння кількісних характеристик неправомірної вигоди їх доцільно визначати відповідно до критеріїв, закріплених у примітці до ст. 368 КК України.

Запровадження трирівневої диференціації дасть змогу пов'язати кожне істотне збільшення розміру неправомірної вигоди з відповідним посиленням

кримінальної відповідальності. Основний склад охоплюватиме випадки, у яких розмір неправомірної вигоди не досягає встановленого законом значного розміру; перший кваліфікований склад – діяння щодо неправомірної вигоди у значному розмірі; наступний кваліфікований склад – у великому розмірі; найбільш суворі кримінально-правова оцінка має надаватися діянням, предметом яких є неправомірна вигода в особливо великому розмірі. Такий підхід забезпечує поступове посилення кримінальної відповідальності відповідно до зростання ступеня суспільної небезпеки діяння.

Водночас диференціація відповідальності за розміром неправомірної вигоди має здійснюватися з урахуванням відмінностей між активною та пасивною формами зловживання впливом. Як уже зазначалося, об'єднання цих форм у межах однієї статті ускладнює побудову послідовної системи кваліфікуючих ознак і санкцій. З огляду на це доцільним видається нормативне розмежування активного та пасивного зловживання впливом шляхом передбачення їх у самотійних кримінально-правових нормах: ст. 369-2 КК України – щодо пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди за зловживання впливом та ст. 369-3 КК України – щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за зловживання впливом. У зв'язку із цим чинну ст. 369-3 КК України «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань» пропонується вважати ст. 369-4 КК України.

Для кожної із запропонованих норм доцільно передбачити самотійну систему санкцій, побудовану за принципом поступового посилення покарання залежно від розміру неправомірної вигоди. При цьому санкції за пасивне зловживання впливом мають бути суворішими порівняно із санкціями за відповідний рівень активної форми.

Таким чином, запропонована модель удосконалення кримінальної відповідальності за зловживання впливом передбачає нормативне розмежування його активної та пасивної форм, трирівневу диференціацію відповідальності залежно від значного, великого та особливо великого розміру неправомірної вигоди, збереження вимагання як кваліфікуючої ознаки пасивної форми та

встановлення послідовно зростаючих санкцій відповідно до підвищення ступеня суспільної небезпеки діяння. Такий підхід дає змогу поєднати диференціацію кримінальної відповідальності з індивідуалізацією покарання та забезпечити більш послідовну систему кримінально-правових наслідків зловживання впливом.

Положення проєкту КК України становлять інтерес і в частині інших ознак, здатних підвищувати тяжкість корупційних кримінальних правопорушень. Так, відповідно до ст. 9.5.2 проєкту до ознак, що підвищують тяжкість умисного злочину на один ступінь, поряд із використанням хабара у значному розмірі віднесено вчинення злочину у складі простої групи, а також в особливий період чи в умовах надзвичайного стану [115].

В. В. Комар зауважує, що конструювання такої кваліфікуючої обставини підкупу службової особи, як вчинення його учасником організованої групи, обумовлено не можливістю використання певних повноважень таким суб'єктом при його вчиненні, а бажанням законодавця ефективно протидіяти кримінальній активності організованої злочинності зі встановлення стійких корупційних зв'язків між нею та відповідними службовими особами. Отже, чинні редакції ч. 2 ст. 354, ч. 2 ст. 368-3, ч. 2 ст. 368-4, ст. 369 та ст. 369-2 КК України не пов'язують посилення покарання з використанням певних повноважень суб'єктами загального корупційного підкупу [111, с. 130–131].

Водночас в Альтернативному звіті з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики зазначено, що згадування в ч. 2 ст. 368-3 і ч. 2 ст. 368-4 КК організованої групи є непотрібним, оскільки ця кваліфікуюча ознака з урахуванням принципу «матрьошки», притаманного законодавчому описанню групових форм співучасті у кримінальному правопорушенні (ст. 28 КК), змістовно охоплюється іншою кваліфікуючою ознакою, передбаченою цією ж кримінально правовою нормою, – вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб [2, с. 157–158].

Стосовно зловживання впливом сам факт участі двох сторін у корупційній взаємодії не утворює групового вчинення кримінального правопорушення,

оскільки особа, яка надає неправомірну вигоду за вплив, та особа, яка погоджується здійснити такий вплив, виконують різні за кримінально-правовим змістом діяння, відповідальність за які пропонується передбачити самостійними нормами.

Інша ситуація виникає тоді, коли відповідне діяння спільно вчиняють декілька осіб на одній стороні корупційної взаємодії, наприклад коли декілька осіб за попередньою змовою спільно одержують неправомірну вигоду та зобов'язуються здійснити вплив на прийняття рішення уповноваженою особою. За таких обставин груповий характер поведінки може підвищувати ступінь суспільної небезпеки зловживання впливом. Проте для визнання цієї обставини самостійною кваліфікуючою ознакою необхідно встановити, що таке підвищення є достатньо типовим та істотним, щоб потребувати зміни кримінально-правової кваліфікації, а не лише врахування при призначенні покарання.

З огляду на це на сучасному етапі більш обґрунтованим видається покладення в основу запропонованої системи кваліфікованих складів зловживання впливом насамперед розміру неправомірної вигоди, оскільки він є формалізованим та кількісно визначеним критерієм, уже відомим системі кримінально-правової протидії корупції. Вимагання неправомірної вигоди, своєю чергою, доцільно зберегти як самостійну кваліфікуючу ознаку пасивного зловживання впливом. Груповий характер діяння може враховуватися при індивідуалізації покарання, тоді як його закріплення як самостійної кваліфікуючої ознаки запропонованих ст. 369-2 та 369-3 КК України потребує додаткового обґрунтування.

З огляду на вищевикладене варто запропонувати редакції ст. 369-2 та 369-3 КК України. Водночас чинну ст. 369-3 КК України слід визнати ст. 369-4 КК України.

Стаття 369-2. Пропозиція або надання неправомірної вигоди за зловживання впливом

1. Пропозиція або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи

обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, –

караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода у значному розмірі, –

карається штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років.

3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода у великому розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років.

4. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Стаття 369-3. Прийняття пропозиції або одержання неправомірної вигоди за зловживання впливом

1. Прийняття пропозиції або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а так само прохання надати таку вигоду або пропозиція здійснити такий вплив за надання неправомірної вигоди –

караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробаційним наглядом на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до трьох років.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо воно поєднане з вимаганням неправомірної вигоди або якщо предметом такого діяння була

неправомірна вигода у значному розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода у великому розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років.

4. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода в особливо великому розмірі,

–

карається позбавленням волі на строк від шести до дев'яти років.

Розглянемо практику призначення покарання за ці кримінаЗа даними Державної судової адміністрації України, упродовж 2020–2025 рр. у судах перебувало на розгляді 4057 кримінальних проваджень за ст. 369-2 КК України, з яких 1825 надійшли протягом зазначеного періоду. Розглянуто 1392 провадження (34,3 % від загальної кількості тих, що перебували на розгляді), у 1089 з них (78,2 %) постановлено вирок. При цьому 521 вирок (47,8 %) ухвалено шляхом затвердження угоди про визнання винуватості. Усього у провадженнях із закінченим судовим розглядом 1162 особи (70,5 %) було засуджено, 71 (4,3 %) – виправдано, а щодо 296 осіб (18,0 %) кримінальні провадження закрито (додаток А.2).

Судові рішення, що набрали законної сили упродовж 2020–2025 рр., стосувалися 1066 осіб, з яких 852 (80,0 %) засуджено, 16 (1,5 %) виправдано, а щодо 197 (18,5 %) кримінальні провадження закрито (додаток А.3).

Виправдувальні вирoki, зокрема, постановлялися у зв'язку з недоведеністю вчинення кримінального правопорушення [41; 50; 51; 54] та у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення [22; 39; 40]. Трапляються й випадки коли суд першої інстанції виносив виправдувальний вирок, а апеляційний суд його скасовував як необґрунтований [45; 48]. За результатами дослідження судової практики за 2023 рік дослідники встановили, що підставою для визнання особи невинуватою, як правило, є визнання доказів

неналежними, а це є підставою для висновків про недоведеність, що кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченою особою [99, с. 97].

Водночас низький рівень виправдань відображає специфіку антикорупційних проваджень, у яких ключову роль відіграють результати НСРД та інші об'єктивні докази, що забезпечують високий рівень доведеності обвинувачення.

Зафіксовано лише один випадок застосування до обвинуваченого примусових заходів медичного характеру. Це цілком узгоджується з типовим соціально-демографічним портретом осіб, обвинувачених за ст. 369-2 КК України: переважно дієздатні особи без тяжких психічних розладів, здатні усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Найбільш показовою для оцінки санкцій ст. 369-2 КК України є структура призначених покарань. Із 852 засуджених 828 особам (97,2 %) призначено штраф, тоді як реальне позбавлення волі – лише 10 особам (1,2 %). Серед засуджених до позбавлення волі одній особі призначено покарання строком один рік, шести – понад один рік до двох років включно, трьом – понад три до п'яти років включно. Додаткові покарання застосовано до 82 засуджених (9,6 %): позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю – до 77 осіб (9,0 %), конфіскацію майна – до 5 осіб (0,6 %) (додаток А.3).

Отже, практика застосування ст. 369-2 КК України характеризується виразним домінуванням штрафу та винятковим характером реального позбавлення волі. Така структура призначених покарань підтверджує доцільність збереження штрафу в санкціях основних складів активного та пасивного зловживання впливом. Водночас вона додатково актуалізує необхідність диференціації відповідальності за більш суспільно небезпечні прояви цього кримінального правопорушення, зокрема залежно від розміру неправомірної вигоди.

За сукупністю кримінальних правопорушень покарання призначено 54 особам (6,3 %), за сукупністю вироків – 6 особам (0,7 %). Із застосуванням ст. 69 КК України покарання призначено 4 особам (0,5 %), а спеціальну конфіскацію

відповідно до ст. 96-1 КК України застосовано до 56 осіб (6,6 %) (додаток А.3). Отже, зазначені кримінально-правові інститути у справах про зловживання впливом застосовуються значно рідше порівняно з призначенням основного покарання у виді штрафу.

Домінування штрафу у практиці призначення покарання за ст. 369-2 КК України узгоджується і з результатами інших досліджень судової практики [99, с. 96]. Водночас його застосування не в усіх випадках визнається судами достатнім для досягнення мети покарання. Показовим є вирок Комінтернівського районного суду Одеської області від 9 квітня 2025 р. у справі № 504/2748/24, яким особу засуджено за одержання 4800 доларів США неправомірної вигоди за вплив на посадових осіб військово-лікарських комісій з метою сприяння в ухиленні від мобілізації. Суд дійшов висновку про недоцільність застосування альтернативного покарання у виді штрафу та призначив реальне позбавлення волі, врахувавши характер учиненого діяння в умовах збройного конфлікту [36].

Наведений приклад демонструє значення індивідуалізації покарання залежно від конкретних обставин учиненого. Водночас переважання штрафів у загальній структурі призначених покарань та наявність окремих випадків, у яких суди вважають їх недостатніми, підтверджують доцільність побудови санкцій за зловживання впливом таким чином, щоб основні склади передбачали достатній вибір альтернативних покарань, тоді як істотне підвищення ступеня суспільної небезпеки діяння зумовлювало відповідне посилення кримінально-правової реакції.

Серед осіб, засуджених упродовж 2020–2025 рр. за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 369-2 КК України, спеціальну конфіскацію (ст. 96-1 КК України) застосовано до 6,6 % (додаток А.3). Такий показник зумовлює необхідність окремого аналізу підстав та особливостей застосування цього заходу у справах про зловживання впливом.

Спеціальна конфіскація посідає особливе місце серед кримінально-правових засобів протидії корупційним кримінальним правопорушенням, оскільки дає змогу вилучити майно, пов'язане з їх вчиненням. Особливого

значення цей захід набуває у справах про зловживання впливом, адже діяння, передбачені ст. 369-2 КК України, безпосередньо пов'язані з пропозицією, обіцянкою, наданням або одержанням неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [171, с. 91]. Тому при застосуванні ст. 96-1 та 96-2 КК України важливим є правильне визначення правового статусу відповідного майна, підстав його вилучення та наявності зв'язку з учиненим кримінальним правопорушенням.

Відповідно до ст. 96-1 КК України спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених КК України. Конкретні випадки її застосування встановлені ст. 96-2 КК України та пов'язуються, зокрема, з одержанням майна внаслідок учинення кримінального правопорушення, його використанням для забезпечення такого правопорушення або як винагороди за його вчинення, перебуванням майна у статусі предмета кримінального правопорушення чи його використанням як засобу або знаряддя його вчинення [158].

У статтях 96-1 і 96-2 КК міститься визначення поняття розглядуваного кримінально-правового заходу, вказано на процесуальні акти, на підставі яких спеціальна конфіскація застосовується, визначено предмети, які підлягають спеціальній конфіскації, і випадки, коли вона застосовується чи не застосовується. Відсутність у процесуальних документах посилання на згадані статті КК, які закріплюють матеріально-правові підстави й умови застосування спеціальної конфіскації, означатиме неправомірне звернення до цього кримінально-правового заходу [85, с. 27].

За своєю правовою природою спеціальна конфіскація відрізняється від конфіскації майна як виду покарання. Незважаючи на спільну для обох заходів ознаку примусового вилучення майна у власність держави, вони є самостійними інститутами кримінального права. Конфіскація майна відповідно до ст. 59 КК України є додатковим покаранням, тоді як спеціальна конфіскація належить до

інших заходів кримінально-правового характеру. Відрізняється і майно, щодо якого вони можуть застосовуватися: конфіскація як покарання поширюється на майно, що є власністю засудженого, тоді як спеціальна конфіскація стосується визначеного законом майна, пов'язаного з кримінальним правопорушенням, і за встановлених законом умов може застосовуватися незалежно від того, у власності якої особи воно перебуває [158]. У науковій літературі мету спеціальної конфіскації пов'язують, зокрема, із припиненням злочинної діяльності, відновленням соціальної справедливості та запобіганням новим кримінальним правопорушенням [272, с. 102].

Отже, принципова відмінність спеціальної конфіскації від конфіскації майна як покарання полягає не лише в їх місці у системі кримінально-правових заходів, а й у підставах та об'єктах застосування. Для спеціальної конфіскації визначальним є юридично встановлений зв'язок конкретного майна з кримінальним правопорушенням, а не сам факт належності цього майна особі, яка його вчинила.

З огляду на це, суди повинні чітко розмежовувати ці правові інструменти, уникаючи підміни понять, що є особливо важливим для дотримання гарантій права власності та забезпечення справедливого судового розгляду [171, с. 92].

Аналіз судової практики застосування ст. 369-2 КК України свідчить, що найпоширенішим об'єктом спеціальної конфіскації є грошові кошти, які становили неправомірну вигоду [23; 28]. Це закономірно впливає з характеру зловживання впливом, за якого неправомірна вигода здебільшого має грошову форму.

При цьому фізична відсутність відповідних коштів на момент постановлення вироку не виключає можливості застосування спеціальної конфіскації. Так, у справі щодо ОСОБА_5, який 09.01.2024 одержав 400 доларів США неправомірної вигоди за вплив на службову особу, відповідні кошти не були вилучені, оскільки обвинувачений ними розпорядився. Суд, керуючись ч. 2 ст. 96-2 КК України, застосував спеціальну конфіскацію шляхом стягнення грошової суми, еквівалентної вартості одержаної неправомірної вигоди, – 15

276,80 грн [28]. Таким чином, навіть за відсутності фізичного предмета злочину, конфіскація може бути проведена шляхом вилучення його вартості. Це відповідає ч. 2 ст. 96-2 КК України, яка дозволяє вилучати майно, що стало доходом від злочину або його предметом, у грошовому еквіваленті.

Спеціальна конфіскація у справах про зловживання впливом може стосуватися не лише предмета неправомірної вигоди. В одному із кримінальних проваджень, у якому обвинувачений одержав 10 000 доларів США, частиною яких надалі розпорядився, суд застосував спеціальну конфіскацію як щодо вилучених коштів, так і щодо автомобіля «Audi A8», використаного під час вчинення кримінального правопорушення [42]. В іншій справі спеціальній конфіскації підлягав мобільний телефон iPhone 14 Pro Max, який суд визнав засобом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України [44]. Таким чином, навіть за відсутності предмета злочину у фізичній формі, спеціальна конфіскація може стосуватися його грошового еквівалента або іншого пов'язаного майна.

Наведені приклади демонструють практичне значення розмежування передбачених ст. 96-2 КК України підстав спеціальної конфіскації: залежно від обставин конкретного провадження її об'єктом можуть бути предмет кримінального правопорушення, майно, одержане внаслідок його вчинення, грошова сума, що відповідає вартості такого майна, а також засоби чи знаряддя його вчинення [158]. Такий підхід засвідчує важливість гнучкого й обґрунтованого правозастосування, орієнтованого на ефективне досягнення цілей кримінального законодавства – недопущення збереження активів злочинного походження та забезпечення принципу невідворотності відповідальності [171, с. 94].

Водночас застосування спеціальної конфіскації потребує належного встановлення зв'язку відповідного майна з кримінальним правопорушенням. Судова практика містить приклади незастосування цього заходу у випадках, коли такий зв'язок не був належним чином установлений. Так, у справі щодо 1500 доларів США, вилучених у ОСОБА_4, відповідні кошти були визнані

недопустимими доказами, а саму особу не було визнано винною у вчиненні інкримінованого їй кримінального правопорушення [189]. Цей приклад засвідчує, що сам факт вилучення майна під час кримінального провадження не створює самостійної підстави для його спеціальної конфіскації: суд має встановити передбачені ст. 96-2 КК України юридичні підстави для застосування цього заходу.

Додаткові вимоги встановлено щодо майна, яке було передано третім особам. У такому разі застосування спеціальної конфіскації залежить, зокрема, від установлення того, що відповідна особа знала або повинна була і могла знати про передбачені законом обставини набуття такого майна. Водночас спеціальна конфіскація не може застосовуватися до майна, яке перебуває у власності добросовісного набувача. Отже, при вирішенні питання щодо майна третіх осіб особливого значення набуває забезпечення балансу між необхідністю вилучення активів, пов'язаних із кримінальним правопорушенням, та охороною права власності осіб, які не брали участі в його вчиненні.

Окремим аспектом правозастосування є вирішення питання про спеціальну конфіскацію під час затвердження угод про визнання винуватості. Судова практика містить випадки, коли сторони в угоді визначають майно, щодо якого має бути застосована спеціальна конфіскація [26]. Такий підхід дає змогу вже на стадії укладення угоди визначити кримінально-правові наслідки щодо майна, пов'язаного з учиненням кримінальним правопорушенням. Це забезпечує швидкість розгляду справи, зменшує навантаження на судову систему та дозволяє державі оперативно вилучати активи злочинного походження. Водночас погодження сторонами відповідного положення не усуває обов'язку суду перевірити наявність установлених ст. 96-1 та 96-2 КК України підстав для спеціальної конфіскації.

Важливою умовою правомірності спеціальної конфіскації є також дотримання принципу пропорційності втручання у право власності. Необхідність індивідуалізованої оцінки майна простежується і в судовій практиці щодо коштів, лише частина яких має безпосередній зв'язок із

кримінальним правопорушенням. З'ясування походження кожної частини відповідної суми дає змогу застосувати спеціальну конфіскацію лише в тих межах, у яких наявні передбачені законом підстави. Протилежний підхід може призводити як до необґрунтованого втручання у право власності, так і до безпідставного незастосування спеціальної конфіскації. Так, у справі про конфіскацію 2500 доларів США, суд детально проаналізував джерела походження коштів: частина з них була імітаційною, частина – власністю викривача, і лише решта – предметом злочину. Це дозволило обґрунтовано застосувати конфіскацію лише до тієї частини майна, яка прямо пов'язана з кримінальним правопорушенням. Натомість у рішенні Вінницького міського суду від 05.05.2023 було проігноровано факт одержання неправомірної вигоди в сумі 2100 доларів США, які не були вилучені, що призвело до безпідставного невжиття заходу спеціальної конфіскації. Це рішення було оскаржене і визнане помилковим в апеляційному порядку [20; 21].

Таким чином, спеціальна конфіскація є важливим іншим заходом кримінально-правового характеру, застосування якого у справах про зловживання впливом спрямоване на вилучення грошей, цінностей та іншого майна, що має встановлений законом зв'язок із кримінальним правопорушенням. Аналіз судової практики засвідчує, що найчастіше її об'єктом є грошові кошти, які становлять неправомірну вигоду, однак за наявності передбачених ст. 96-2 КК України підстав спеціальній конфіскації можуть підлягати також грошова сума, що відповідає вартості майна, перетворене майно, а також засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Правомірність застосування цього заходу в кожному конкретному випадку залежить від належного встановлення зв'язку майна з кримінальним правопорушенням, дотримання встановлених законом гарантій прав третіх осіб та забезпечення пропорційності втручання у право власності.

3.2. Інші заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються за зловживання впливом

У системі засобів кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням особливе місце посідають заохочувальні норми, спрямовані на стимулювання осіб, причетних до кримінального правопорушення, до співпраці з правоохоронними органами. Як зазначає О. О. Дудоров, корупційні злочини, пов'язані з наданням та одержанням неправомірної вигоди, зазвичай мають прихований та узгоджувальний характер, що зумовлює необхідність створення законодавчих передумов для співпраці однієї зі сторін корупційної угоди з правоохоронними органами та розриву зв'язків між її учасниками [83, с. 405]. Такі заохочувальні положення належать до заходів кримінально-правового характеру, що не мають ознак покарання, та виконують передусім превентивну і стимулювальну функції.

До таких заходів належить, зокрема, звільнення від кримінальної відповідальності. Більшість загальних його видів, передбачених ст. 45–49 КК України, до осіб, які вчинили зловживання впливом, не застосовуються через установлені законом обмеження щодо корупційних кримінальних правопорушень. Виняток становить звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, випадки застосування якого трапляються і в судовій практиці за ст. 369-2 КК України [99, с. 97–98; 243; 245; 246; 250; 253].

Водночас до особи, яка вчинила активну форму зловживання впливом, за передбачених законом умов може бути застосовано спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, встановлений ч. 5 ст. 354 КК України. Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень [244; 247; 248; 251; 252; 254] та результати наукових досліджень [240, с. 207] свідчать, що на практиці ця норма застосовується порівняно рідко. Звільнення від кримінальної відповідальності в такому разі, як слушно зауважує А. А. Вознюк, означає відмову держави в особі суду від офіційного осуду особи, призначення їй покарання та виникнення

судимості у випадках і порядку, встановлених законом [63, с. 27].

Призначення ч. 5 ст. 354 КК України полягає у створенні кримінально-правового стимулу для викриття корупційного кримінального правопорушення. О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк пов'язують необхідність такого механізму з прихованим та узгоджувальним характером корупційних діянь, за яких обидві сторони зацікавлені в таємності відповідної домовленості. За таких умов заохочення однієї зі сторін до співпраці з правоохоронними органами сприяє розриву зв'язків між учасниками корупційної взаємодії [186, с. 1090].

Свідчення особи, яка надала неправомірну вигоду, можуть стати ключовим доказом у кримінальному провадженні. Така співпраця значно прискорює і спрощує збирання доказової бази, що дає змогу викривати й притягувати до відповідальності основних учасників корупційних схем – тих, хто отримує неправомірну вигоду. Держава у цьому разі фокусує зусилля на нейтралізації найбільш небезпечних елементів корупційної діяльності, а не на притягненні до відповідальності осіб, які були вимушені брати участь у злочині через тиск або складні життєві обставини тощо. Це дозволяє раціонально розподіляти ресурси на боротьбу з корупцією.

Частина п'ята ст. 354 КК України поширюється, зокрема, на випадки пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди у зв'язку з вчиненням злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України (зловживання впливом). Її призначення полягає у заохоченні суб'єкта активного зловживання впливом – особи, яка пропонувала, обіцяла або передавала неправомірну вигоду, – до добровільного повідомлення про це компетентному органу та активного сприяння викриттю одержувача такої вигоди. У разі дотримання встановлених законом умов держава відмовляється від офіційного осуду та призначення покарання, визнаючи доцільним використання інформації правопорушника для виявлення більш небезпечних учасників корупційних схем, її ліквідації.

Дослідження кримінального законодавства зарубіжних країн (Азербайджан [129], Андорра [133], Австрія [128], Бразилія [157], Вірменія [141], Греція [130], Грузія [142], Естонія [131], Іспанія [132], Казахстан [143],

Латвія [137], Литва [138], Ліхтенштейн [134], Македонія [140], Молдова [144], Німеччина [139], Норвегія [145], Пакистан [], Польща [146], Румунія [152], Сербія [147], Сінгапур [135], Словаччина [153], Словенія [148], Таджикистан [149], Туніс [154], Туркменістан [156], Туреччина [155], Угорщина [98], Франція [159], Хорватія [150], Чехія [160], Чорногорія [151], Швейцарія [161], Швеція [136]) засвідчило, що в окремих зарубіжних державах передбачено спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності (Грузія [142], Латвія [137], Литва [138], Молдова [144]), звільнення від покарання або його не призначення (Польща [146], Румунія [152], Словенія [148], Угорщина [98], Хорватія [150]), а також пом'якшення покарання (Угорщина [98]) у випадку вчинення зловживання (торгівлі) впливом.

Отже, зарубіжний досвід свідчить про поширеність застосування заохочувальних кримінально-правових норм у випадках учинення досліджуваних деліктів. Він може бути використаний під час удосконалення національного законодавства, зокрема розроблення та конкретизації заохочувальних норм, які доцільно застосовувати до осіб, що вчинили злочин, передбачений ст. 369-2 КК України.

Для застосування спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого ч. 5 ст. 354 КК України, необхідна сукупність установлених законом умов, які доцільно розглянути послідовно.

Особа, що звільняється від кримінальної відповідальності.

Чинна редакція ч. 5 ст. 354 КК України поширюється лише на суб'єкта активного зловживання впливом і не передбачає можливості звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта його пасивної форми.

О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк зазначають, що із законодавчого формулювання «особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду...» випливає, що дія ч. 5 ст. 354 КК України не поширюється на осіб, які: 1) вчиняючи злочини, передбачені ст. 369-2 КК України, одержують неправомірну вигоду, приймають пропозицію (обіцянку) неправомірної вигоди або просять про її надання; 2) при вчиненні пропозиції, обіцянки або надання

неправомірної вигоди є співучасниками – організаторами, підбурювачами чи пособниками (сказане не стосується співвиконавців) [186, с. 1090].

У кримінальному законодавстві зарубіжних країн підстави кримінально-правового заохочення, зокрема у формі звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання або пом'якшення покарання, переважно також стосуються суб'єктів активного зловживання впливом. Водночас відповідно до ч. 6 ст. 299 КК Угорщини покарання за пасивне зловживання впливом може бути необмежено пом'якшене або навіть не призначене, якщо винна особа добровільно повідомить про злочин до його виявлення, передасть незаконно отримане майно або його вартість, і повністю розкриє обставини вчинення злочину [98].

Такий підхід становить інтерес для вдосконалення КК України, оскільки створює кримінально-правовий стимул до викриття корупційної домовленості не лише для особи, яка надає неправомірну вигоду, а й для особи, яка її одержує. За таких умов кожна зі сторін усвідомлює можливість її викриття іншою стороною, що потенційно послаблює взаємну зацікавленість у приховуванні кримінального правопорушення.

Заслуговує на увагу й питання правової долі одержаної неправомірної вигоди. У разі запровадження відповідного механізму вона або її вартість має передаватися в дохід держави. Водночас варто розглянути можливість матеріального заохочення особи, яка добровільно викрила кримінальне правопорушення, за рахунок частини вартості переданої неправомірної вигоди. Між тим таку поведінку некоректно розглядати як добровільну відмову від кримінального правопорушення, оскільки вона має місце вже після його закінчення. За своєю правовою природою йдеться про позитивну посткримінальну поведінку у межах спеціального звільнення від кримінальної відповідальності [170, с. 138–139].

Отже, заслуговує на підтримку можливість поширення спеціального кримінально-правового заохочення і на суб'єкта пасивного зловживання впливом за умови його добровільного та своєчасного повідомлення про вчинене,

сприяння викриттю іншої сторони корупційної домовленості та передання одержаної неправомірної вигоди або її вартості в дохід держави. Конкретні умови та межі застосування такого заохочення доцільно визначити з урахуванням загальних вимог до спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Ініціатива надання неправомірної вигоди як умова звільнення від кримінальної відповідальності.

Окремого розгляду потребує питання про те, чи повинно звільнення суб'єкта активного зловживання впливом залежати від вимагання неправомірної вигоди. О. О. Дудоров звертає увагу й на те, що ч. 5 ст. 354 КК України, на відміну від попередніх заохочувальних приписів (частини п'яті статей 354, 368-3, 368-4, 369 КК України, редакції яких однозначно ускладнювали можливість розірвання кругової поруки та, як наслідок, сприяли підвищенню рівня латентності корупційних злочинів), не згадує про вимагання неправомірної вигоди. Тобто наразі для звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення згаданих злочинів не має значення, чи мало місце стосовно особи, яка надала неправомірну вигоду, вимагання останньої [83, с. 414].

А. В. Шевчишен пояснює необхідність такого заохочувального механізму прихованим та узгоджувальним характером корупційних діянь: за відсутності вимагання обидві сторони зазвичай зацікавлені у приховуванні домовленості, тому для стимулювання однієї з них до співпраці з правоохоронними органами необхідні відповідні кримінально-правові гарантії [262, с. 151]. Водночас дослідник критично оцінює виключення вимагання з умов спеціального звільнення, оскільки чинна конструкція дає можливість звільнити й особу, яка за власною ініціативою запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, що може створювати проблеми, зокрема у випадках провокаційної поведінки та співучасті [262, с. 151].

О. К. Марін, зі свого боку, звертає увагу на необхідність належного врахування випадків вимушеного передання неправомірної вигоди під впливом її вимагання. За чинного регулювання для оцінки поведінки особи, яка фактично

зазнала протиправного примусу, доводиться звертатися до обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, зокрема психічного примусу (ст. 40 КК України), або до процесуальних механізмів [165, с. 227].

Водночас пов'язувати можливість кримінально-правового заохочення виключно з вимаганням неправомірної вигоди також видається надмірним обмеженням, так як суттєво обмежує коло осіб, готових повідомляти про злочин. Ініціатива суб'єкта пасивного зловживання впливом може проявлятися не лише у вимаганні, а й у проханні надати неправомірну вигоду чи інших формах схиляння до її надання. Крім того, заохочувальна функція відповідної норми може реалізовуватися і за відсутності вимагання, якщо особа після вчиненого добровільно повідомляє про кримінальне правопорушення та активно сприяє його викриттю.

Необхідність урахування джерела ініціативи підтверджується і матеріалами судової практики. Так, в одному випадку ініціатива щодо передання неправомірної вигоди виходила від особи, яка запропонувала студентці за грошові кошти вплинути на позитивне вирішення питань щодо складання нею сесії та державних іспитів, після чого студентка погодилася на таку пропозицію та надала неправомірну вигоду [252]. В іншому провадженні працівник СБУ, погрожуючи особі притягненням до відповідальності за заняття проституцією, вимагав від неї систематичного надання неправомірної вигоди за вплив на працівників Національної поліції. Надалі ця особа добровільно звернулася до військової прокуратури, повідомила про обставини вчиненого та сприяла його викриттю [248]. Наведені випадки демонструють ситуації, за яких активна сторона вступає у корупційну взаємодію не за власною ініціативою, що має враховуватися при визначенні підстав застосування спеціальної заохочувальної норми. Водночас її застосування не повинно створювати можливості для автоматичного звільнення особи, яка сама ініціювала надання неправомірної вигоди [244].

Подібні застереження висловлено й в Альтернативному звіті з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики. Його автори

звертають увагу на недоцільність звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка сама ініціювала корупційну взаємодію, та вважають, що відповідне заохочення має застосовуватися насамперед тоді, коли неправомірну вигоду надано у відповідь на прохання чи вимагання. На підтвердження цієї позиції наведено й застереження Групи оцінювання GRECO (GET), яка вказувала на ризик зловживання механізмом звільнення у випадках, коли хабародавець сам виступає ініціатором або підбурювачем, а надалі повідомляє про вчинене правоохоронним органам. У зв'язку із цим GRECO рекомендувала переглянути автоматичний характер такого звільнення [2, с. 158–159].

Водночас запропонований в Альтернативному звіті підхід, за яким зі сфери дії заохочувальної норми фактично виключаються особи, які запропонували або пообіцяли неправомірну вигоду, видається надмірно категоричним. Самі по собі пропозиція чи обіцянка неправомірної вигоди ще не свідчать про те, що саме від цієї особи походила первинна ініціатива корупційної взаємодії, оскільки відповідна поведінка може бути реакцією на попереднє прохання, вимогу чи інше схиляння з боку суб'єкта пасивного зловживання впливом. Тому при визначенні можливості застосування спеціального звільнення доцільно враховувати не лише форму вчиненого активного діяння, а насамперед походження ініціативи корупційної взаємодії та подальшу посткримінальну поведінку особи.

Подібний підхід простежується і в проєкті нового КК України. Відповідно до ч. 3 ст. 3.4.1 проєкту покарання не призначається особі, щодо якої мали місце прохання надати хабар чи вимагання хабара та яка його надала, якщо вона сприяла розкриттю чи розслідуванню кримінального правопорушення щодо особи, яка просила надати або вимагала хабар [115]. Отже, у запропонованій розробниками проєкту моделі кримінально-правове заохочення також пов'язується з походженням ініціативи від іншого учасника корупційної взаємодії та подальшою позитивною поведінкою особи, яка надала неправомірну вигоду.

Порівняльно-правовий аналіз показує, що в досліджуваних країнах (Грузія, Латвія, Литва, Північна Македонія, Польща, Угорщина, Румунія) кримінально-правове заохочення суб'єкта активного злочинного впливу не обмежується лише випадками вимаганням неправомірної вигоди. Так, відповідно до ч. 6 ст. 226 КК Литви звільнення від кримінальної відповідальності допускається, якщо хабар у особи вимагали або її провокували на його надання [138]. Отже, значення має не лише вимагання у вузькому розумінні, а й інша поведінка, спрямована на спонукання особи до надання неправомірної вигоди.

За ч. 3 ст. 264 КК Словенії особа, яка надала винагороду, подарунок чи іншу вигоду на вимогу посередника, але повідомила про діяння до його виявлення або до того, як дізналася про його виявлення, може бути звільнена від покарання [148]. При цьому словосполучення «na zahtevo osebe» у цьому контексті означає радше вимогу, прохання чи ініціативу посередника, а не обов'язково кримінально каране вимагання, пов'язане з примусом.

За ч. 3 ст. 264 КК Словенії особа, яка надала винагороду, подарунок чи іншу вигоду на вимогу посередника, але повідомила про діяння до його виявлення або до того, як дізналася про його виявлення, може бути звільнена від покарання [148]. При цьому словосполучення «na zahtevo osebe» у цьому контексті означає радше вимогу, прохання чи ініціативу посередника, а не обов'язково кримінально каране вимагання, пов'язане з примусом.

Диференційований підхід передбачено КК Латвії. Відповідно до ч. 1 ст. 326.4 особа, яка надала неправомірну вигоду, може бути звільнена від кримінальної відповідальності у разі її вимагання чи одержання шляхом примусу, а також якщо після вчиненого добровільно повідомила про нього та активно сприяла виявленню і розслідуванню кримінального правопорушення. Можливість звільнення передбачена і для особи, яка запропонувала вигоду, за умови добровільного повідомлення та активного сприяння виявленню і розслідуванню злочину [137]. Отже, за відсутності вимагання кримінально-правове заохочення пов'язується з додатковими проявами позитивної посткримінальної поведінки.

Подібний підхід закріплено у ч. 4 ст. 326 КК Молдови, відповідно до якої особа, яка обіцяла, запропонувала або надала відповідні товари чи послуги, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо їх у неї вимагали або якщо вона добровільно повідомила про вчинене, не знаючи про обізнаність органів кримінального розслідування щодо цього кримінального правопорушення [144].

Таким чином, можливість кримінально-правового заохочення суб'єкта активного зловживання впливом недоцільно пов'язувати виключно з наявністю вимагання неправомірної вигоди. При визначенні меж такого заохочення доцільно враховувати, від кого походила ініціатива корупційної взаємодії, а також подальшу поведінку особи. Якщо ініціатива походила від суб'єкта пасивного зловживання впливом у формі прохання, вимагання чи іншого схиляння до надання неправомірної вигоди, це створює додаткові підстави для застосування заохочувальної норми. За відсутності такої ініціативи можливість звільнення потребує більш суворих умов, насамперед добровільного та своєчасного повідомлення про вчинене й активного сприяння викриттю кримінального правопорушення.

Добровільна заява та своєчасність повідомлення як умови звільнення від кримінальної відповідальності.

Обов'язковою умовою звільнення від кримінальної відповідальності за зловживання впливом на підставі ч. 5 ст. 354 КК України є добровільно заявила про те, що сталося органу, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру до отримання з інших джерел інформації про цей злочин зазначеним органом. Подібна умова поширена й у законодавстві зарубіжних держав, зокрема Грузії, Латвії, Литви, Північної Македонії, Молдови, Польщі, Румунії, Словенії, Хорватії та Угорщини. Спільним для відповідних заохочувальних норм є стимулювання особи до ініціативної посткримінальної поведінки, спрямованої на викриття латентного корупційного правопорушення.

Відповідно до ч. 5 ст. 354 КК України вказана заява має бути добровільною, тобто результатом вільного волевиявлення особи, незалежно від

мотивів (усвідомлення протиправності, розкаяння, бажання уникнути суворой санкції тощо). Не має значення, чи усвідомлює особа, що правоохоронні органи вже можуть бути обізнані про вчинене.

Мають рацію вчені в тому, що добровільність заяви матиме місце й у разі, коли відповідна ініціатива (але не примус) виходить не від заявника, а від інших осіб (родичів, знайомих тощо). Традиційно в судовій практиці добровільність заяви того, хто надав неправомірну вигоду, про вчинений ним злочин пов'язувалась з різними мотивами (страх перед покаранням, помста, заздрість, незадоволення тим, що адресат неправомірної вигоди не виконав обіцяне, бажання викрити службову особу тощо), але в будь-якому разі не з тим, що про вчинене стало відомо правоохоронним органам [186, с. 1090].

Добровільне повідомлення має істотне значення для виявлення та документування латентних корупційних кримінальних правопорушень. Як зазначає А. В. Шевчишен, воно може створити можливість у межах контролю за вчиненням корупційного злочину задокументувати факти її одержання службовою особою або особою, яка надає публічні послуги, та забезпечити притягнення такої особи до кримінальної відповідальності [262, с. 144]. Водночас має рацію О. С. Перешивко в тому, що повідомлення завідомо неправдивих відомостей про обставини вчиненого виключає можливість застосування звільнення від кримінальної відповідальності [194, с. 204].

Заява має бути адресована органу, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру. З положень КПК України (статті 22, 36, 38, 40, 276–279) впливає, що такими адресатами є органи досудового розслідування та прокуратури. Форма повідомлення законом не конкретизована, тому воно може бути здійснене усно чи письмово, безпосередньо або з використанням засобів зв'язку. Водночас визначальне значення має його своєчасність: повідомлення повинно передувати отриманню відповідним органом інформації про кримінальне правопорушення з інших джерел [186, с. 1090]. У судовій практиці при застосуванні ч. 5 ст. 354 КК України також встановлюється, чи була така інформація у відповідного правоохоронного

органу на момент звернення особи [254].

Чинне формулювання цієї умови, однак, породжує проблему у випадках, коли інформацією про кримінальне правопорушення вже володіє один уповноважений орган, тоді як орган, до якого звернулася особа, такої інформації ще не отримав. Орієнтація виключно на обізнаність конкретного органу-адресата може створити можливість для звільнення особи, яка звернулася вже після фактичного її викриття іншим правоохоронним органом. Водночас протилежний підхід, за якого достатньою є поінформованість будь-якого уповноваженого органу, істотно обмежує стимулювальний потенціал норми, оскільки особа об'єктивно може не знати про наявність такої інформації.

На цю проблему звертають увагу й представники кримінально-правової доктрини. О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк переконані, що кінцевий момент добровільної заяви про вчинений злочин з погляду застосування ч. 5 ст. 354 має визначатись з урахуванням вимог ст. 214 КПК, яка регулює питання внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР [186, с. 1090]. О. О. Дудоров *de lege ferenda* пропонує прямо визначити таким моментом внесення відповідних відомостей до ЄРДР, оскільки після отримання інформації про кримінальне правопорушення уповноважена особа зобов'язана невідкладно внести її до Реєстру [83, с. 410].

О. К. Марін слушно звертає увагу на інший аспект проблеми: особа не може достовірно знати, коли уповноважений орган отримав інформацію про вчинене нею кримінальне правопорушення. Тому залежність можливості звільнення від обставини, яка перебуває поза сферою її контролю, здатна послаблювати стимулювальне значення відповідної норми [165, с. 227]. Подібно В. І. Осадчий наголошує, що між отриманням правоохоронним органом інформації та фактичною можливістю особи добровільно повідомити про вчинене може існувати часовий проміжок, необхідний для звернення до компетентного органу, що також має враховуватися при вирішенні питання про звільнення [192, с. 147–148].

Наведене свідчить про недостатню визначеність чинного критерію

своєчасності добровільного повідомлення. З одного боку, пов'язування його з моментом отримання інформації будь-яким уповноваженим органом не дає особі можливості достовірно передбачити кримінально-правові наслідки своєї поведінки. З іншого – орієнтація лише на обізнаність конкретного органу, до якого вона звернулася, створює ризик застосування заохочувальної норми після фактичного викриття кримінального правопорушення.

З огляду на це більш визначеним критерієм видається здійснення добровільного повідомлення до повідомлення особі про підозру. Доцільність установлення чіткої часової межі підтверджується й тим, що тривале замовчування факту вчинення корупційного кримінального правопорушення складно узгодити із заохочувальною природою відповідної норми та активним сприянням його викриттю [2, с. 158–159]. У науковій літературі також висловлена позиція, що найбільш вдалим для застосування ч. 5 ст. 354 КК України є обмеження можливості звільнення моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності [5, с. 81].

Такий підхід має й нормативне підґрунтя. Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення [162]. У доктрині повідомлення про підозру також пов'язується з початком відповідної стадії реалізації кримінальної відповідальності [59, с. 235; 62, с. 144–147; 66, с. 163]. Отже, використання саме цього моменту як кінцевої часової межі спеціального звільнення забезпечує його зв'язок із формально визначеним процесуальним фактом, а не з обставиною, про яку особа може об'єктивно не знати.

Запропонований підхід узгоджується і з окремими зарубіжними моделями. Зокрема, відповідно до ч. 6 ст. 226 КК Литви відповідна позитивна поведінка особи має бути здійснена у найкоротший строк, але не пізніше моменту набуття нею статусу підозрюваного [138].

Таким чином, у ч. 5 ст. 354 КК України доцільно пов'язати своєчасність добровільного повідомлення не з моментом отримання уповноваженим органом

інформації про кримінальне правопорушення з інших джерел, а з моментом повідомлення особі про підозру. Такий критерій є більш формально визначеним, безпосередньо пов'язаний із процесуальним статусом особи та дає їй можливість передбачити кримінально-правові наслідки своєї посткримінальної поведінки. Водночас він зберігає достатній часовий простір для добровільного викриття вчиненого до початку кримінального переслідування конкретної особи.

Активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення як умова звільнення від кримінальної відповідальності.

Наступною обов'язковою умовою спеціального звільнення від кримінальної відповідальності є активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку. Таке сприяння може полягати у повідомленні відомостей про домовленості, механізм передання неправомірної вигоди, час і місце зустрічей, наданні наявних доказів, участі у проведенні слідчих (розшукових) чи негласних слідчих (розшукових) дій, а також повідомленні інформації про інших причетних осіб. Як слушно зазначає А. А. Стрижевська, відсутність позитивного результату такого сприяння сама по собі не перешкоджає застосуванню цього виду звільнення [218, с. 17].

Отже, вирішальним є не досягнення певного результату, а активна поведінка особи, об'єктивно спрямована на сприяння розкриттю злочину. За наявності всіх передбачених ч. 5 ст. 354 КК України умов звільнення від кримінальної відповідальності має обов'язковий характер і не залежить від розсуду суду.

Водночас спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності необхідно відмежовувати від випадків, коли особа взагалі не вчиняє кримінального правопорушення, пов'язаного з наданням неправомірної вигоди. Звільнення на підставі ч. 5 ст. 354 КК України передбачає наявність у поведінці особи складу відповідного кримінального правопорушення і тому саме по собі не створює підстав для повернення їй предмета неправомірної вигоди. Інша ситуація виникає, коли особа після висловлення їй прохання чи вимоги надати

неправомірну вигоду звертається до правоохоронного органу, а надалі під його контролем бере участь у відповідних негласних слідчих (розшукових) діях. У поведінці такої особи вбачається лише «імітація надання неправомірної вигоди», яка не містить складу злочину, передбаченого статтями 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України. Тому вона не звільняється від відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 КК України, а не підлягає кримінальній відповідальності згідно з п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України (відсутність події кримінального правопорушення) [186, с. 1091].

Таким чином, у контексті ст. 369-2 КК України активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення є самостійною умовою застосування спеціальної заохочувальної норми поряд із добровільністю та своєчасністю повідомлення. Його кримінально-правове значення полягає у стимулюванні особи не лише повідомити про вчинене, а й своєю подальшою поведінкою сприяти виявленню та документуванню кримінального правопорушення, що в кінцевому підсумку слугує інтересам правосуддя і зменшує латентність злочинів у сфері службової діяльності.

Додаткові умови та межі спеціального звільнення від кримінальної відповідальності.

У науковій літературі висловлено й інші пропозиції щодо вдосконалення спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення. Зокрема, відповідну заохочувальну норму пропонувалося перенести до примітки до ст. 368 КК України [112, с. 177–178] або до ст. 44 КК України [9, с. 199–200]. Окремі пропозиції стосуються також розширення переліку умов її застосування.

Так, А. В. Боровик пропонує передбачити вчинення кримінального правопорушення вперше, повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, а також відсутність у фактично вчиненому діянні складу іншого кримінального правопорушення [9, с. 199–200]. М. О. Комарницька також пропонує пов'язати спеціальне звільнення із вчиненням кримінального правопорушення вперше та відсутністю у діях особи іншого складу

кримінального правопорушення, а також кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак [112, с. 177–178].

Вчені висловлюють й інші пропозиції щодо вдосконалення підстав звільнення від кримінальної відповідальності за зловживання впливом та інші корупційні кримінальні правопорушення. Передусім цей спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності пропонувалося перенести до п. 4 примітки до ст. 368 КК України [112, 177–178], або до ст. 44 КК України [9, с. 199-200].

Серед наведених пропозицій заслуговує на підтримку встановлення умови вчинення відповідного кримінального правопорушення вперше. Таке обмеження унеможливило б неодноразове використання спеціальної заохочувальної норми особою, яка систематично вступає в корупційні відносини, а після цього використовує позитивну посткримінальну поведінку як підставу для уникнення кримінальної відповідальності. Водночас запровадження цієї умови потребує врахування стимулювальної мети норми, оскільки надмірне звуження сфери її застосування може зменшити зацікавленість осіб у викритті латентних корупційних кримінальних правопорушень.

Натомість установа як обов'язкової умови відсутності в поведінці особи складу іншого кримінального правопорушення видається недоцільним. Спеціальне звільнення поширюється лише на прямо визначене законом кримінальне правопорушення і не усуває кримінальної відповідальності за інші діяння, вчинені особою. Тому за їх сукупності особа може бути звільнена, наприклад, від кримінальної відповідальності за активне зловживання впливом, однак підлягати кримінальній відповідальності за підроблення документів чи інше кримінальне правопорушення.

Обмеження застосування спеціального звільнення щодо осіб, визначених у ч. 4 ст. 18 КК України

Законодавець, передбачивши у ч. 5 ст. 354 КК України спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, водночас обмежив сферу його застосування: таке звільнення не застосовується, якщо пропозиція, обіцянка чи

надання неправомірної вигоди здійснювалися щодо осіб, визначених у ч. 4 ст. 18 КК України. До них належать, зокрема, посадові особи іноземних держав, іноземні третейські судді, посадові особи міжнародних організацій, члени міжнародних парламентських асамблей, а також судді та посадові особи міжнародних судів [158].

Подібне обмеження передбачене ч. 7 ст. 226 КК Литви, відповідно до якої спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності не застосовується до особи, яка безпосередньо чи опосередковано запропонувала, пообіцяла або надала хабар особі, прирівняній до державного службовця відповідно до ч. 2 ст. 230 цього Кодексу. До таких осіб належать, зокрема, представники органів влади іноземних держав, Європейського Союзу та міжнародних публічних організацій [138].

Пояснюючи доцільність такого обмеження, О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк зазначають, що у випадках корупційних кримінальних правопорушень, учинених усередині держави, застосування заохочувальної норми може сприяти викриттю та кримінальному переслідуванню відповідної публічної службової особи. Натомість у разі підкупу іноземної службової особи відсутні гарантії її подальшого кримінального переслідування, у зв'язку з чим застосування такого механізму може не забезпечити досягнення його кримінально-правової мети [186, с. 1090].

Наведені аргументи дають підстави підтримати збереження цього обмеження під час подальшого вдосконалення спеціальної заохочувальної норми. Звільнення особи, яка надала неправомірну вигоду, має бути функціонально пов'язане з можливістю викриття та кримінального переслідування іншого учасника корупційної взаємодії. Тому поширення такого заохочення на випадки, пов'язані з особами, визначеними у ч. 4 ст. 18 КК України, за відсутності належних можливостей забезпечити їх кримінальне переслідування не повною мірою відповідало б меті цього виду звільнення.

Доцільність спеціального звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом

Як зазначалося вище, чинна редакція ч. 5 ст. 354 КК України передбачає можливість спеціального звільнення від кримінальної відповідальності лише суб'єкта активного зловживання впливом. Водночас проведений аналіз зарубіжного законодавства засвідчив можливість застосування кримінально-правового заохочення й до суб'єкта пасивного зловживання впливом за умови його добровільної позитивної посткримінальної поведінки.

У цьому контексті заслуговує на увагу висловлена в літературі пропозиція передбачити спеціальне звільнення особи, яка виявила у своєму службовому приміщенні чи одержала без прохання або вимагання з її боку майно, що може бути неправомірною вигодою, за умови невідкладного повідомлення компетентного органу та активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення [2, с. 159].

Водночас така конструкція не може бути безпосередньо покладена в основу спеціального звільнення суб'єкта пасивного зловживання впливом. Як обґрунтовано зауважує О. О. Дудоров, запропонована норма могла б поширюватися навіть на особу, яка взагалі не вчинила корупційного кримінального правопорушення, а лише виявила майно, що може бути неправомірною вигодою. Це не узгоджується з нереабілітуючим характером звільнення від кримінальної відповідальності. Крім того, науковець критично оцінює можливість відкладення повідомлення до закінчення робочого дня та звертає увагу на суперечність такого звільнення спеціальному кримінально-правовому режиму протидії корупційним кримінальним правопорушенням [83, с. 417].

На наш погляд, наведені заперечення не виключають принципової можливості кримінально-правового заохочення суб'єкта пасивного зловживання впливом, однак свідчать про необхідність чітко визначити підстави та межі його застосування. Насамперед таке звільнення має стосуватися лише особи, у поведінці якої вже наявний склад відповідного кримінального правопорушення. Тому випадки випадкового виявлення майна або його одержання за обставин, які

не утворюють складу пасивного зловживання впливом, не потребують застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

Спеціальне звільнення суб'єкта пасивного зловживання впливом доцільно пов'язати з його добровільною та своєчасною позитивною посткримінальною поведінкою. Його умовами мають бути добровільне повідомлення компетентного органу про вчинене до встановленого законом граничного моменту, активне сприяння викриттю кримінального правопорушення, а також передання предмета неправомірної вигоди уповноваженому органу, а за неможливості такого передання – його еквівалента. Саме сукупність таких умов дає змогу відмежувати кримінально-правове заохочення від необґрунтованого уникнення кримінальної відповідальності особою, яка вже одержала неправомірну вигоду.

Отже, позитивна посткримінальна поведінка суб'єкта пасивного зловживання впливом за чітко визначених законом умов може бути підставою для спеціального кримінально-правового заохочення. Запровадження такого механізму здатне створити додатковий стимул для добровільного розкриття латентних корупційних домовленостей та викриття інших причетних до них осіб. Водночас його застосування має бути винятковим і залежати від сукупності встановлених законом умов, що виключатимуть використання заохочувальної норми як способу уникнення відповідальності після фактичного викриття кримінального правопорушення.

За результатами проведеного аналізу пропонуємо частину 5 ст. 354 КК України викласти в такій редакції:

«5. Особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені статтями 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, якщо неправомірну вигоду в неї вимагали або її схилили до пропозиції, обіцянки чи надання такої вигоди і вона після вчинення відповідного діяння, але до повідомлення їй про підозру, добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про

підозру, та активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення, вчиненого особою, яка прийняла пропозицію чи обіцянку або одержала неправомірну вигоду.

Зазначене звільнення не застосовується, якщо неправомірну вигоду було запропоновано, пообіцяно чи надано особі, визначеній у частині четвертій статті 18 цього Кодексу».

Імплементация окремих елементів угорської моделі може розширити кримінально-правові засоби стимулювання викриття зловживання впливом, спонукаючи суб'єкта пасивного зловживання впливом до добровільного повідомлення про вчинене та сприяння викриттю іншої сторони корупційної взаємодії. Водночас запровадження такого механізму потребує чіткого визначення умов його застосування з метою недопущення використання заохочувальної норми як способу уникнення кримінальної відповідальності.

З огляду на викладене пропонуємо передбачити спеціальну підставу звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом, сформулювавши її таким чином:

«Особа, яка прийняла пропозицію або одержала неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до повідомлення їй про підозру добровільно заявила про вчинене органу, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення та передала одержану неправомірну вигоду уповноваженому органу, а в разі неможливості її передання – її вартість.

За рішенням суду така особа може бути заохочена грошовою винагородою у розмірі до десяти відсотків вартості неправомірної вигоди, якщо її повідомлення сприяло викриттю іншої сторони злочинної домовленості або запобігло вчиненню інших злочинів, пов'язаних зі зловживанням впливом.

Зазначене звільнення не застосовується до особи, яка вимагала неправомірну вигоду».

Звільнення від покарання. За даними Державної судової адміністрації України, упродовж 2020–2025 рр. з 852 осіб (80,0 %) засуджених 11 осіб (1,3 %) було звільнено від покарання, з них 2 особи (0,2 %) – з випробуванням та 9 осіб (1,1 %) – з інших підстав (додаток А.3).

Звільнення від відбування покарання з випробуванням є заходом кримінально-правового впливу, який має безліч аналогів у кримінальному законодавстві зарубіжних держав (пробація, умовне засудження, відстрочка покарання, відстрочка виконання вироку, умовне незастосування покарання тощо) та багаторічну вітчизняну історію правової регламентації (умовне засудження і відстрочка виконання вироку). Цей вид звільнення – один з найбільш затребуваних у сучасній практиці правозастосування. Як попередньо зауважувалося, за останні десять років суди застосовують звільнення з випробуванням у межах 40 % обвинувальних вироків [127, с. 326].

У науковій літературі тривалий час точилася дискусія щодо можливості чи неможливості звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку вчинення корупційних кримінальних правопорушень [72, с. 50-53; 83, с. 413; 92, с. 113; 112, с. 7; 165, с. 222; 260, с. 608-612; 263]. Зокрема, О. О. Книженко вважає, що укладаючи угоди у кримінальному провадженні про корупційні кримінальні правопорушення, є не тільки доцільним, а й справедливим застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням. Особи, які вчиняють корупційні правопорушення, порівняно з тими що вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини, є соціально адаптивними. Тому щодо них варто задіювати менш суворі заходи реагування держави, ніж за вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів [105, с. 22]. У контексті зазначеного В. М. Дубас зауважує, що застосування звільнення від відбування покарання у випадку затвердження угоди про визнання винуватості, укладеної між прокурором та обвинуваченим, повністю кореспондується з гуманістичною концепцією покарання та наближає національне законодавство до утвердження європейських цінностей [75, с. 180].

У відповідних положеннях КК України (ст. 75-79) встановлено три окремі підвиди звільнення особи від відбування покарання з випробуванням,

диференційовані за підставою застосування та особливостями суб'єкта, до якого вони адресовані. У ч. 1 ст. 75 КК України передбачена загальна підстава для звільнення – коли вимагається встановлення можливості виправлення засудженого без відбування покарання, а ч. 2 ст. 75 та ст. 79 КК України визначають спеціальні підстави для звільнення від відбування покарання з випробуванням [127, с. 326].

У результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією» від 29 жовтня 2024 р. проблемні питання звільнення від відбування покарання осіб, які вчинили корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення, вирішена, однак, як видається, не повністю.

Вказані зміни передбачають положення про те, що у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про визнання винуватості, якщо сторонами угоди узгоджено звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі на строк не більше восьми років або іншого більш м'якого покарання, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням [210].

Таким чином, звільнення від відбування покарання за зловживання впливом можливе за таких умов: 1) з особою, яка вчинила злочин, передбачений ст. 369-2 КК України, укладено угоду про визнання винуватості; 2) сторонами угоди узгоджено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше восьми років або іншого більш м'якого покарання, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Є. О. Письменський зауважує, що внесені зміни демонструють виникнення певної автономності звільнення від відбування покарання з випробуванням у разі

вчинення корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, якщо суд затвердив угоду у кримінальному провадженні. Тобто йдеться про появу окремої «екстраспеціальної» підстави звільнення від відбування покарання з випробуванням (абз. 2 ч. 1 ст. 75 і абз. 2 ч. 2 ст. 75 КК України) – у разі вчинення корупційного кримінального правопорушення або кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, якщо у кримінальному провадженні затверджена угода. Це своєрідний поблажливий виняток, спрямований на удосконалення механізму протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності. Наскільки задуми ініціаторів цих законодавчих змін виявляться ефективними, покаже час [127, с. 328].

У судовій практиці застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням, що сформувалася після внесення зазначених змін ст. 75 КК України застосовується в поодиноких випадках [17; 43] і не завжди за наявності для того підстав. *Наприклад, ОСОБА_4 засуджено за ч. 2 ст. 197-1, ч. 1 ст. 369-2 КК України без укладення угоди про визнання винуватості та на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування покарання з випробуванням, встановивши йому іспитовий строк на три роки* [53]. Із змісту вироку суду незрозуміло на підставі якої частини ст. 75 КК України вказану особу звільнено від відбування покарання з випробуванням. Тому можна припустити, що суд помилково розтлумачив ч. 1 ст. 75 КК України і допустив зазначений вид звільнення від відбування покарання за корупційний злочин без укладання угоди про визнання винуватості.

Водночас в іншому випадку, обґрунтовуючи безпідставність думки прокурора в судових дебатах про доцільність призначення за ч. 2 ст. 369-2 КК України покарання у виді трьох років позбавлення волі, проте з встановленням іспитового строку застосуванням інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України суд зазначив, що підстав для застосування положень ст. 75 КК України, як про це в судових дебатах орієнтував прокурор, суд не вбачає, оскільки вчинений злочин згідно примітки до ст. 45 КК України є

корупційним кримінальним правопорушенням, і угоди про визнання винуватості в провадженні не укладалось, отже застосування ст.75 КК України і звільнення від відбування покарання з випробуванням є неможливим, оскільки прямо заборонено [37].

Незначними були випадки звільнення від відбування покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України і до внесення зазначених змін [18; 31].

У правозастосовній практиці інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбачений ст. 75 КК України, розглядається як форма реалізації кримінальної відповідальності, що дозволяє досягти мети покарання без ізоляції особи від суспільства. Однак застосування цього виду звільнення не завжди є доцільним, особливо у випадках вчинення умисних, суспільно небезпечних правопорушень, зокрема корупційного характеру, в умовах воєнного стану. Недотримання принципів справедливості та неминучості покарання у таких справах може підривати довіру до судової системи та стимулювати рецидив злочинної поведінки. *Показовим у контексті недоцільності застосування звільнення від покарання з випробуванням є вирок Тернопільського апеляційного суду від 4 червня 2025 року у справі №607/18731/23. ОСОБА_7 визнано винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 332 та ч. 2 ст. 369-2 КК України. У липні 2023 року він, керуючись корисливими мотивами, запропонував військовозобов'язаному сприяння у визнанні його тимчасово непридатним до військової служби, а також надав інструкції щодо незаконного виїзду за кордон, за що отримав неправомірну вигоду в розмірі 5000 доларів США. Такі дії сприяли ухиленню від мобілізації й створювали загрозу для обороноздатності держави.*

Суд першої інстанції призначив ОСОБА_7 покарання у вигляді трьох років позбавлення волі з випробувальним строком півтора року та штрафу 51 000 грн, враховуючи формальне визнання вини, нібито щире каяття та наявність дитини. Апеляційна інстанція визнала це рішення необґрунтованим.

По-перше, суд допустив порушення ч. 2 ст. 53 КК України, призначивши штраф у розмірі 3 000 НМДГ, що є значно меншим за фактичну суму одержаної неправомірної вигоди – 182 850 грн. Таким чином, було порушено вимогу, згідно з якою штраф не може бути меншим за суму незаконного доходу.

По-друге, застосування положень ст. 75 КК України не було належно обґрунтоване. Суд обмежився загальними твердженнями щодо визнання вини й каяття, не надавши переконливих доказів щирості таких дій. Сам факт визнання вини під тиском доказів не свідчить про реальне каяття чи активне сприяння розкриттю злочину. Так само, наявність дитини на утриманні не знижує ступінь тяжкості вчиненого.

Окрім цього, суд не врахував, що злочин вчинено в умовах воєнного стану. Умисне сприяння ухиленню від військової служби в особливий період має підвищену суспільну небезпеку, оскільки підриває військову дисципліну та загрожує національній безпеці. Факт служби ОСОБА_7 у ЗСУ після вироку не спростовує серйозність раніше вчинених дій, оскільки на контракт він підписався лише після постановлення вироку.

З огляду на це, апеляційна інстанція дійшла обґрунтованого висновку про недоцільність звільнення ОСОБА_7 від покарання з випробуванням. Призначення реального покарання у вигляді позбавлення волі відповідає меті кримінального покарання, визначеній у ст.ст. 50, 65 КК України, та буде необхідним і достатнім для виправлення ОСОБА_7 та попередження вчинення нових злочинів, як обвинуваченим, так і іншими особами [46].

Апеляційний перегляд цієї справи продемонстрував принципову важливість диференційованого підходу до інституту звільнення від покарання з випробуванням. У випадках, коли злочин має ознаки умисного, корисливого діяння, вчиненого в умовах воєнного стану та з прямим наміром уникнення виконання військового обов'язку, призначення реального позбавлення волі без застосування ст. 75 КК України є не лише допустимим, але й необхідним. Лише у такий спосіб можливо досягти превентивної, виправної та виховної функцій покарання, закріплених у ст.ст. 50, 65 КК України, і гарантувати реалізацію

принципу невідворотності кримінальної відповідальності у справах, що зачіпають інтереси національної безпеки та обороноздатності держави.

Окрім звільнення від відбування покарання з випробуванням у судовій практиці трапляються випадки звільнення від покарання за ці злочини у зв'язку із закінченням строків давності.

Показовою є справа № 640/18186/14-к, у якій суд визнав обвинувачену ОСОБА_11 винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 369-2 КК України (зловживання впливом). Оскільки обвинувачена не визнавала провини та відмовилася від закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності, суд здійснив повний розгляд справи по суті. За результатами розгляду їй було призначено покарання у виді трьох років позбавлення волі. Проте, врахувавши, що з моменту вчинення злочину (11.08.2014) минуло понад дев'ять років, суд на підставі ст. 49 та ч. 5 ст. 74 КК України звільнив обвинувачену від призначеного покарання через закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [34]. Зазначена підстава звільнення від призначеного покарання застосовувалася і в іншому кримінальному провадженні, зокрема з огляду на заперечення обвинуваченим своєї винуватості у скоєнні злочинних дій передбачених ч. 2 ст. 369-2 КК України [24].

Це свідчить про те, що інститут строків давності набуває ключового значення при визначенні остаточних юридичних наслідків, оскільки здатний нівелювати призначене покарання навіть за наявності обвинувального вироку.

Висновки до розділу 3

1. Проведене дослідження покарання та інших заходів кримінально-правового характеру за зловживання впливом засвідчило наявність проблем законодавчого та правозастосовного характеру. Аналіз судової практики за 2020–2025 рр. демонструє переважання обвинувальних результатів та істотну

роль угод про визнання винуватості у завершенні кримінальних проваджень за ст. 369-2 КК України. Практика призначення покарання характеризується виразним домінуванням штрафу, який призначено 97,2 % засуджених, тоді як реальне позбавлення волі застосовано лише до 1,2 %. Така структура підтверджує доцільність збереження альтернативних покарань у санкціях основних складів зловживання впливом та водночас необхідність їх послідовної диференціації залежно від ступеня суспільної небезпеки вчиненого.

Аналіз санкцій ст. 369-2 КК України виявив недостатню послідовність їх побудови та окремі диспропорції порівняно із санкціями ст. 368 і 369 КК України. Тому доцільним видається зниження рівня караності основних складів активного та пасивного зловживання впливом, а також більш послідовне врахування кваліфікуючих ознак під час побудови санкцій

Водночас відсутні достатні підстави для механічного доповнення запропонованих санкцій обов'язковою конфіскацією майна чи позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, оскільки суб'єкт зловживання впливом не обов'язково використовує відповідну посаду чи професійну діяльність для вчинення кримінального правопорушення.

Спеціальна конфіскація є самостійним заходом кримінально-правового характеру, застосування якого у провадженнях щодо зловживання впливом має ґрунтуватися на встановленні передбачених законом підстав та зв'язку відповідного майна з кримінальним правопорушенням. При її застосуванні необхідно забезпечувати пропорційність втручання у право власності та дотримання прав добросовісних третіх осіб.

2. Можливості застосування загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності до осіб, які вчинили зловживання впливом, істотно обмежені належністю цього діяння до корупційних кримінальних правопорушень. У зв'язку із цим особливого значення набуває спеціальна заохочувальна норма, передбачена ч. 5 ст. 354 КК України, яка поширюється на суб'єкта активного зловживання впливом. Її кримінально-правове призначення полягає у стимулюванні позитивної посткримінальної поведінки, спрямованої на викриття

латентної корупційної взаємодії.

Можливості застосування загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності до осіб, які вчинили зловживання впливом, істотно обмежені належністю цього діяння до корупційних кримінальних правопорушень. У зв'язку із цим особливого значення набуває спеціальна заохочувальна норма, передбачена ч. 5 ст. 354 КК України, яка поширюється на суб'єкта активного зловживання впливом. Її кримінально-правове призначення полягає у стимулюванні позитивної посткримінальної поведінки, спрямованої на викриття латентної корупційної взаємодії.

Установлено, що чинна конструкція спеціального звільнення потребує вдосконалення насамперед у частині визначення умов та меж його застосування. Своєчасність добровільного повідомлення доцільно пов'язувати не з моментом одержання уповноваженим органом інформації про кримінальне правопорушення з інших джерел, а з формально визначеним моментом повідомлення особі про підозру. Самостійною обов'язковою умовою звільнення має залишатися активне сприяння викриттю кримінального правопорушення, яке характеризує поведінку особи, спрямовану на надання допомоги у встановленні обставин вчиненого та викритті інших причетних осіб, незалежно від фактичного досягнення бажаного результату.

При визначенні меж кримінально-правового заохочення суб'єкта активного зловживання впливом принципове значення має походження ініціативи корупційної взаємодії. Застосування спеціального звільнення є найбільш обґрунтованим у випадках, коли прохання, вимагання чи інше схиляння до надання неправомірної вигоди походило від суб'єкта пасивного зловживання впливом, а особа, яка надала неправомірну вигоду, надалі добровільно повідомила про вчинене та активно сприяла його розкриттю.

Додатковою умовою застосування спеціального звільнення доцільно визначити вчинення відповідного кримінального правопорушення вперше. Водночас наявність у поведінці особи складу іншого кримінального правопорушення не повинна автоматично виключати можливість застосування

спеціальної заохочувальної норми щодо зловживання впливом: у такому разі особа підлягає кримінальній відповідальності за інше кримінальне правопорушення на загальних підставах. Обґрунтованим є також збереження встановленого законом обмеження щодо випадків, коли неправомірну вигоду запропоновано, пообіцяно чи надано особам, визначеним у ч. 4 ст. 18 КК України.

Позитивна посткримінальна поведінка за чітко визначених законом умов може бути підставою для спеціального кримінально-правового заохочення не лише активного, а й пасивного суб'єкта зловживання впливом. Таке звільнення доцільно застосовувати до особи, у поведінці якої вже наявний склад пасивного зловживання впливом, якщо вона до повідомлення їй про підозру добровільно повідомила про вчинене, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення та передала одержану неправомірну вигоду уповноваженому органу, а за неможливості її передання – її вартість. Водночас таке заохочення не повинно поширюватися на особу, яка вимагала неправомірну вигоду.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано вирішення актуального наукового завдання, що полягає в комплексному розв'язанні теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за зловживання впливом шляхом формулювання пропозицій щодо вдосконалення ст. 369-2 КК України та практики її застосування. До ключових результатів дослідження належать, зокрема, такі положення.

1. За результатами узагальнення сучасних наукових досліджень, присвячених проблемам кримінальної відповідальності за зловживання впливом, встановлено, що ця проблематика залишається в центрі уваги правової доктрини. Водночас відсутність ґрунтовних монографічних досліджень свідчить про недостатній рівень комплексного наукового опрацювання відповідної проблематики та актуалізує потребу вдосконалення ст. 369-2 КК України з урахуванням судової практики й міжнародних стандартів.

2. Родовий об'єкт кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII Особливої частини КК України, має складний та багаторівневий характер. Його зміст охоплює не лише правовідносини у сфері функціонування публічного апарату управління, але й правовідносини, що забезпечують належне здійснення професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Основним безпосереднім об'єктом зловживання впливом доцільно визнати правовідносини у сфері забезпечення належної, законної, прозорої та неупередженої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також авторитету публічної служби, довіри громадян до державного апарату, принципу верховенства права та стабільності демократичних інститутів.

Додатковий об'єкт зловживання впливом має ситуативний характер і є додатковим факультативним об'єктом. Його зміст залежить від конкретної форми реалізації протиправного впливу, характеру рішення, на яке спрямоване посягання, а також способу досягнення бажаного результату.

Кримінальну відповідальність за зловживання впливом необхідність диференціації залежно від розміру неправомірної вигоди (значний, великий та особливо великий) передусім з огляду на те, що розмір неправомірної вигоди безпосередньо впливає на ступінь суспільної небезпечності зловживання впливом, а також нерідко залежить від службового становища особи, на прийняття рішення якої здійснюється вплив, та значущості відповідного рішення. Водночас для забезпечення системності кримінального законодавства та уникнення дублювання законодавчих положень визначення значного, великого та особливо великого розміру неправомірної вигоди для цілей ст. 369-2 КК України слід здійснювати відповідно до примітки ст. 368 КК України.

3. Об'єктивна сторона зловживання впливом характеризується множинністю альтернативних форм суспільно небезпечного діяння, кожна з яких має самостійне кримінально-правове значення та утворює закінчений склад кримінального правопорушення незалежно від фактичного здійснення впливу на особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

З огляду на існуючі колізії та неоднозначність тлумачення, підтримано пропозицію щодо законодавчого спрощення відповідних норм шляхом закріплення лише поняття «пропозиція неправомірної вигоди», яке охоплюватиме будь-яке висловлення наміру надати неправомірну вигоду незалежно від ступеня його конкретизації. Тому із ст. 369-2 та інших статей КК України варто вилучити положення про обіцянку неправомірної вигоди, а також удосконалити дефініцію пропозиції неправомірної вигоди у п. 3 примітки до ст. 354 КК України.

Установлено зміст і момент закінчення основних форм зловживання впливом, передбачених ст. 369-2 КК України. Для кваліфікації цих діянь обов'язковим є зв'язок неправомірної вигоди з впливом на прийняття рішення уповноваженою особою. Фактичне здійснення впливу, його результативність та прийняття бажаного рішення перебувають за межами об'єктивної сторони зловживання впливом.

Проведений аналіз засвідчує, що вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуюча ознака зловживання впливом характеризується істотною нормативною невизначеністю, зумовленою, зокрема, непоширенням на ст. 369-2 КК України законодавчої дефініції, закріпленої у п. 5 примітки до ст. 354 КК України. Водночас механічне поширення цієї дефініції на зловживання впливом не повною мірою враховувало б специфіку останнього як прояву «фоновій» корупції.

Обґрунтовано, що визначальним критерієм відмежування вимагання від добровільної корупційної домовленості має бути не суб'єктивна небажаність наслідків для надавача неправомірної вигоди, а їх правова природа. Вимагання наявне тоді, коли передача вигоди є вимушеним засобом відвернення протиправної шкоди законним правам чи інтересам особи. Натомість прагнення уникнути законної відповідальності, обійти встановлену процедуру або одержати неправомірну перевагу виключає таку оцінку.

Встановлено також змістовну невідповідність між національним поняттям «вимагання» та міжнародно-правовим *solicitation*. У зв'язку із цим доцільно законодавчо розмежувати примусове вимагання неправомірної вигоди та прохання (домагання) її надати, передбачивши останнє як самостійну форму основного складу зловживання (торгівлі) впливом.

Вплив у контексті ст. 369-2 КК України доцільно розуміти як реальну або удавану здатність особи, використовуючи свій авторитет, особисті, професійні, службові, родинні, дружні чи інші зв'язки та можливості, спонукати особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до прийняття або неприйняття певного рішення. При цьому фактична реалізація такого впливу та досягнення бажаного результату перебувають за межами об'єктивної сторони складу зловживання впливом.

Запропоновано в КК України передбачити самостійні склади активного та пасивного зловживання впливом. Це створить передумови для точнішої диференціації кримінальної відповідальності, формування властивих кожному складу кваліфікуючих ознак і санкцій, усунення наявних правозастосовних

труднощів та забезпечення більшої системності кримінально-правового механізму протидії корупції.

4. Суб'єкт активного зловживання впливом (ч. 1 ст. 369-2 КК України) є загальним, що не виключає вчинення цього кримінального правопорушення службовою особою. Обґрунтовано доцільність урахування використання службових повноважень, професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей як обставини, що посилює кримінальну відповідальність. Подібний підхід реалізовано у проєкті КК України шляхом визнання такої обставини ознакою, що підвищує тяжкість кримінального правопорушення на один ступінь. Водночас безпосереднє запровадження цієї моделі до чинного КК України ускладнене відмінностями в концептуальних засадах побудови чинного та проєктованого кримінального законодавства.

Потребує вдосконалення підхід ОП ККС ВС до визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом. Здатність особи здійснити реальний вплив в уявленні надавача неправомірної вигоди характеризує сприйняття можливості такого впливу іншою стороною корупційної домовленості, а не ознаки суб'єкта кримінального правопорушення. Обґрунтовано, що вплив суб'єкта пасивного зловживання впливом може бути як реальним, так і удаваним, а фактична можливість його здійснення не є обов'язковою ознакою такого суб'єкта.

Статтю 369-2 КК України запропоновано доповнити приміткою, в якій вказати, що суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 або 3 цієї статті, є *будь-яка особа, яка не використовує становище працівника підприємства, установи чи організації (тобто особи, яка працює на користь підприємства, установи чи організації), владу або службове становище чи повноваження службової особи юридичної особи приватного права або особи, що надає публічні послуги.*

Вчинення зловживання впливом в інтересах юридичної особи зумовлює необхідність застосування кримінально-правових заходів як до винної фізичної особи, так і до відповідної юридичної особи. Передбачена розділом XIV-1 КК України модель загалом відповідає міжнародним антикорупційним стандартам і не потребує визнання юридичної особи суб'єктом кримінального

правопорушення. Водночас обґрунтовано доцільність розширення системи заходів кримінально-правового характеру шляхом запровадження обмеження на отримання державної підтримки та заборони здійснювати певні види діяльності, що сприятиме диференціації кримінально-правового впливу з урахуванням діяльності юридичної особи та її зв'язку з учиненням кримінальним правопорушенням.

5. Суб'єктивна сторона зловживання впливом, передбаченого ст. 369-2 КК України, характеризується прямим умислом, що зумовлено формальним складом цього кримінального правопорушення та відсутністю суспільно небезпечних наслідків серед його обов'язкових ознак.

Інтелектуальний момент прямого умислу суб'єкта активного зловживання впливом (ч. 1 ст. 369-2 КК України) передбачає усвідомлення таких обставин: 1) особа пропонує, обіцяє або надає саме неправомірну вигоду, а не матеріальні чи нематеріальні активи на законних підставах; 2) неправомірна вигода пропонується, обіцяється або надається особі, яка має змогу (принаймні в уяві надавача вигоди – суб'єктивний момент) вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) неправомірна вигода пропонується, обіцяється або надається саме за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування – такий вплив очікується; 4) вказані дії завдають чи створюють загрозу заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони – передусім нормальній діяльності органів державного управління (включають також складову місцевого самоврядування), їх авторитету, правосуддю тощо.

Інтелектуальний момент прямого умислу суб'єкта пасивного зловживання впливом (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК України) передбачає усвідомлення того, що: 1) прийняття пропозиції, обіцянки або одержання, зокрема поєднане з вимаганням, стосується виключно неправомірної вигоди, а не матеріальних чи нематеріальних активів на законних підставах; 2) неправомірну вигоду пропонує, обіцяє, надає особа, яка бажає здійснити вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) неправомірна

вигода пропонується, обіцяється або надається, зокрема у випадках, поєднаних з її вимогам, саме за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 4) указані дії завдають чи створюють загрозу заподіяння шкоди об'єкту кримінально-правової охорони – передусім нормальній діяльності органів державного управління (включають також складову місцевого самоврядування), їх авторитету, правосуддю тощо.

Вольовий момент прямого умислу полягає в бажанні вчинити відповідні дії. Для суб'єкта активного зловживання впливом вони спрямовані на спонукання іншої особи до відповідного впливу, а для суб'єкта пасивного зловживання впливом – на одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи.

Мотив не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони зловживання впливом. Для пасивного зловживання впливом найбільш характерним є корисливий мотив, однак не виключається вчинення цього кримінального правопорушення з інших мотивів. Тому мотив не впливає на кваліфікацію вчиненого, проте може враховуватися під час призначення покарання.

Обов'язкове кримінально-правове значення має мета зловживання впливом. Для активної форми вона має подвійний характер: проміжною метою є спонукання особи до здійснення впливу, а кінцевою – прийняття уповноваженою особою бажаного для надавача неправомірної вигоди рішення. Для пасивної форми визначальною є мета одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи. Наявність іншої мети, зокрема сприяння іншій особі в одержанні бажаного рішення, на кваліфікацію не впливає, але може враховуватися під час індивідуалізації покарання.

6. Аналіз практики застосування ст. 369-2 КК України за 2020–2025 рр. засвідчив домінування штрафу, який призначено 97,2 % засуджених, тоді як реальне позбавлення волі застосовано лише до 1,2 %, а істотну роль у завершенні кримінальних проваджень відіграють угоди про визнання винуватості. Це підтверджує доцільність збереження альтернативних покарань та необхідність їх послідовної диференціації залежно від ступеня суспільної небезпечності вчиненого.

Встановлено недостатню узгодженість санкцій ст. 369-2 КК України між собою та із санкціями ст. 368 і 369 КК України, що зумовлює доцільність зниження рівня караності основних складів активного і пасивного зловживання впливом та посилення відповідальності за його кваліфіковані види. Відсутні достатні підстави для обов'язкового встановлення конфіскації майна чи позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, оскільки вчинення зловживання впливом не обов'язково пов'язане з використанням відповідної посади чи професійної діяльності.

Застосування спеціальної конфіскації у провадженнях щодо зловживання впливом має ґрунтуватися на встановленні передбачених законом підстав і зв'язку майна з кримінальним правопорушенням із дотриманням принципу пропорційності та прав добросовісних третіх осіб.

7. Обґрунтовано необхідність удосконалення спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за зловживання впливом. Запропоновано пов'язати своєчасність добровільного повідомлення з моментом повідомлення особі про підозру, а обов'язковою умовою звільнення визначити активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення. Доведено необхідність урахування походження ініціативи корупційної взаємодії та доцільність застосування заохочувальної норми до особи, яку схилили до надання неправомірної вигоди. Запропоновано зберегти обмеження щодо надання неправомірної вигоди особам, визначеним у ч. 4 ст. 18 КК України. Обґрунтовано можливість спеціального звільнення також суб'єкта пасивного зловживання впливом за умови добровільного повідомлення до вручення підозри, активного сприяння розкриттю та передання одержаної неправомірної вигоди уповноваженому органу або її вартості. Таке звільнення запропоновано не застосовувати до особи, яка вимагала неправомірну вигоду.

8. Кримінальну відповідальність за активне та пасивне зловживання впливом слід диференціювати у ст. 369-2 та 369-3 КК України, які пропонується викласти в новій редакції:

«Стаття 369-2. Пропозиція або надання неправомірної вигоди за зловживання впливом

1. Пропозиція або надання неправомірної вигоди особі, яка пропонує чи обіцяє (погоджується) за таку вигоду або за надання такої вигоди третій особі вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, –

караються штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробачійним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на строк від двох до трьох років, або позбавленням волі на строк до двох років.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода у значному розмірі, –

карається штрафом від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років.

3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода у великому розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років.

4. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

Примітка. Особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є особи, визначені у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції", а також службові особи, визначені у частині четвертій статті 18 цього Кодексу.

Стаття 369-3. Прийняття пропозиції або одержання неправомірної вигоди за зловживання впливом

1. Прийняття пропозиції або одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а так само прохання

надати таку вигоду або пропозиція здійснити такий вплив за надання неправомірної вигоди –

караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або пробацийним наглядом на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до трьох років.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо воно поєднане з вимаганням неправомірної вигоди або якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода у значному розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода у великому розмірі, –

карається позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років.

4. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, якщо предметом такого діяння була неправомірна вигода в особливо великому розмірі,

–

карається позбавленням волі на строк від шести до дев'яти років.

5. Особа, яка прийняла пропозицію або одержала неправомірну вигоду для себе чи третьої особи за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до повідомлення їй про підозру добровільно заявила про вчинене органу, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення та передала одержану неправомірну вигоду уповноваженому органу, а в разі неможливості її передання – її вартість.

За рішенням суду така особа може бути заохочена грошовою винагородою у розмірі до десяти відсотків вартості неправомірної вигоди, якщо її повідомлення сприяло викриттю іншої сторони злочинної домовленості або запобігло вчиненню інших злочинів, пов'язаних зі зловживанням впливом.

Зазначене звільнення не застосовується до особи, яка вимагала неправомірну вигоду».

Чинну ст. 369-3 КК України слід визнати ст. 369-4 КК України

Частину 5 ст. 354 КК України слід викласти в такій редакції:

«5. Особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені статтями 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, якщо неправомірну вигоду в неї вимагали або її схилили до пропозиції, обіцянки чи надання такої вигоди і вона після вчинення відповідного діяння, але до повідомлення їй про підозру, добровільно заявила про те, що сталося, органу, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, та активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення, вчиненого особою, яка прийняла пропозицію чи обіцянку або одержала неправомірну вигоду.

Зазначене звільнення не застосовується, якщо неправомірну вигоду було запропоновано, пообіцяно чи надано особі, визначеній у частині четвертій статті 18 цього Кодексу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва А. В. Предмет кримінального правопорушення: поняття, види та значення: дис. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08. Харків, 2021. 185 с.
2. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / [О. Калітенко, О. Лемєнов, Б. Малишев, А. Марчук, К. Сердюк, Р. Сіверс, М. Хавронюк, В. Чумак] ; За заг. ред. М. Хавронюка. К. : Мишалов Д. В., 2021. 239 с.
3. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Наука і правоохорона*. 2008. № 1. С. 55–61.
4. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>.
5. Березнер В. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за підкуп працівника підприємства, установи чи організації: тенденції та суперечності. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2016. №4 (54). С. 74–83.
6. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т., 2021. 472 с.
7. Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 290 с.
8. Борисов В. І. Потерпілий від злочину як соціальний суб'єкт кримінально-правової охорони. *Право України*. 2017. № 2. С. 100–107.
9. Боровик А. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини : монографія. Луцьк : Волинь-Поліграф, 2017. 248 с.
10. Брисковська О. М., Бурак М. В. Роль корупції у розвитку організованої злочинності в економічній сфері. *Право.UA*. 2026. № 2. Ч. 2. С. 123–130. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.2-2.14>

11. Брисковська О. М., Бурак М. В., Дякін Я. О. Проблеми запобігання та протидії злочинам в сучасних умовах. *Наука і техніка сьогодні*. № 4 (32) 2024. С. 19 –30. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4\(32\)-19-30](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4(32)-19-30)

12. Вирок Баштанського районного суду Миколаївської області від 10 січ. 2022 р. у справі № 468/1746/21-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102469356>

13. Вирок Борщівського районного суду Тернопільської області від 4 лют. 2022 р. у справі № 594/835/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102955761>

14. Вирок Вищого антикорупційного суду від 10 черв. 2021 р. у справі № 454/2576/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97548253>

15. Вирок Вищого антикорупційного суду від 15 черв. 2020 р. у справі № 991/492/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89823388>

16. Вирок Вищого антикорупційного суду від 19 лют. 2021 р. у справі № 711/3111/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94992373>

17. Вирок Вищого антикорупційного суду від 21 лип. 2025 р. у справі № 991/7017/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128975116>

18. Вирок Вищого антикорупційного суду від 23 лип. 2024 р. у справі № 991/5422/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120537944>

19. Вирок Вищого антикорупційного суду від 24 лип. 2020 р. у справі № 758/5744/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90588785>

20. Вирок Вінницького апеляційного суду від 13 черв. 2023 р. у справі № 127/2765/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111524146>

21. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 16 трав. 2024 р. у справі № 127/10976/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119078145>

22. Вирок Вознесенівського районного суду м. Запоріжжя від 23 черв. 2025 р. у справі № 335/907/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128299386>

23. Вирок Волочиського районного суду Хмельницької області від 16 квіт. 2025 р. у справі № 671/523/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126635338>

24. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 1 серп. 2024 р. у справі № 461/437/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120144811>

25. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 8 груд. 2023 р. у справі № 461/9203/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115630951>

26. Вирок Дарницького районного суду міста Києва від 14 берез. 2025 р. у справі № 753/3395/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125835297>

27. Вирок Дзержинського районного суду м. Кривого Рогу від 23 лют. 2023 р. у справі № 210/557/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109193350>

28. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 13 лют. 2025 р. у справі № 755/5384/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125131113>

29. Вирок Довгинцівського районного суду м. Кривого Рогу від 30 січ. 2024 р. у справі № 171/971/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116628959>

30. Вирок Жовтневого районного суду м. Харкова від 27 трав. 2024 р. у справі № 639/2962/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119284051>

31. Вирок Інгулецького районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 30 трав. 2024 р. у справі № 213/1910/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119388993>

32. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 10 трав. 2024 р. у справі № 947/10679/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118954892>

33. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 10 лют. 2025 р. у справі № 552/5372/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125032192>

34. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 4 берез. 2024 р. у справі № 640/18186/14-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117417577>

35. Вирок Кіцманського районного суду Чернівецької області від 9 груд. 2022 р. у справі № 718/2364/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107776507>

36. Вирок Комінтернівського районного суду Одеської області від 9 квіт. 2025 р. у справі № 504/2748/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126477677>

37. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 22 січ. 2025 р. у справі № 296/5859/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124597523>

38. Вирок Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 22 лют. 2024 р. у справі № 699/1157/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117164923>

39. Вирок Кременецького районного суду Тернопільської області від 20 берез. 2024 р. у справі № 601/848/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117771056>

40. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 12 трав. 2025 р. у справі № 161/10639/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127254783>

41. Вирок Маньківського районного суду Черкаської області від 20 трав. 2025 р. у справі № 704/260/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127454242>

42. Вирок Миронівського районного суду Київської області від 10 квіт. 2025 р. у справі № 371/1302/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126493584>

43. Вирок Подільського районного суду м. Києва від 4 груд. 2024 р. у справі № 758/11765/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123744280>

44. Вирок Суворовського районного суду міста Одеси від 18 квіт. 2025 р. у справі № 523/1781/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126873700>

45. Вирок Тернопільського апеляційного суду від 12 листоп. 2024 р. у справі № 601/848/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123186892>

46. Вирок Тернопільського апеляційного суду від 4 черв. 2025 р. у справі № 607/18731/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128091707>

47. Вирок Фрунзівського районного суду Одеської області від 30 трав. 2024 р. у справі № 517/394/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119394426>

48. Вирок Хмельницького апеляційного суду від 30 груд. 2024 р. у справі № 676/4447/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124136076>

49. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 15 верес. 2023 р. у справі № 686/22033/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113504557>

50. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 11 листоп. 2024 р. у справі № 686/3552/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122980842>

51. Вирок Центрального районного суду м. Дніпра від 1 верес. 2025 р. у справі № 203/1424/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129863605>

52. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 5 жовт. 2023 р. у справі № 336/8116/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113942464>

53. Вирок Широківського районного суду Дніпропетровської області від 21 берез. 2025 р. у справі № 197/179/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126011662>

54. Вирок Ярмолинецького районного суду Хмельницької області від 6 черв. 2024 р. у справі № 676/4447/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119554741>

55. Висновок на проєкт кримінального кодексу України (Контрольний текст станом на 30 січ. 2023 р.). URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/03/16/vysnovok-natsionalnyh-ekspertiv.pdf>.

56. Вознюк А. А. Актуальні проблеми відповідальності юридичних осіб за терористичну діяльність. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. IX Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 66–68.

57. Вознюк А. А. Видовий об'єкт злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258³, 260 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 262–275.

58. Вознюк А. А. Відповідальність юридичних осіб за створення злочинних об'єднань та участь в них за законодавством України та інших країн. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2017. № 2. С. 163–169.

59. Вознюк А. А. Концептуальні засади звільнення від кримінальної відповідальності. *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права* : II Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 31 січ. 2009 р.). Київ, 2009. С. 235–236.

60. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 21–32. doi: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>

61. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : Маслаков, 2018. 928 с.

62. Вознюк А. А. Кримінально-правовий нарис проблемних питань ч. 3 ст. 2 Кримінального кодексу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 8. С. 144–147.

63. Вознюк А. А. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 236 с.

64. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь у них як посягання на громадську безпеку : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 652 с.

65. Вознюк А. А. Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 45–47.

66. Вознюк А. А., Дудоров О. О. Стадії кримінальної відповідальності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 2, ч. 2. С. 164–172.

67. Вознюк А. А., Кузьмічова-Кисленко Є. В. Проблеми встановлення потерпілого від порушення правил безпеки дорожнього руху чи експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3(104). С. 210–218.

68. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 3 (107). С. 45–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.107.3.45-63>

69. Газдайка-Василишин І. Б. Корисливий мотив та корислива мета злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 178–187.

70. Гелемей М. О., Козаченко О. І. Теоретичні засади забезпечення безпеки особи, яка погодилася на засадах конспірації надавати свою допомогу правоохоронним органам в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. (Серія «Право»). С. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.10>

71. Герасименко Л. В., Тихонова О. В. Гармонізація національного кримінального законодавства з міжнародною антикорупційною стратегією. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2022. № 55. С. 50–53. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.55.11>

72. Горох О. П. Законодавчі обмеження щодо звільнення від покарання корупціонерів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13, № 1. С. 50–53.

73. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: наук.–практ. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 248 с.

74. Грудзур О. М. Вимагання неправомірної вигоди як кваліфікуюча ознака зловживання впливом. *Актуальні проблеми досудового розслідування* : зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2015 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 2015. С. 289–291.

75. Дубас В. М. Кримінально-правові засоби протидії корупційним кримінальним правопорушенням в Україні : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2023. 319 с.

76. Дудоров О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2022. 632 с.

77. Дудоров О. О. «Торгівля» удаваним впливом: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті професора П.П. Михайленка, м. Київ, 18 листопада 2021 р. / редкол. : В. В. Черней та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 64–73.

78. Дудоров О. О. Зловживання впливом: оцінка правозастосовного орієнтиру, сформульованого Верховним Судом, у контексті визначення перспектив щодо кримінально-правової заборони щодо «фоновій» корупції». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 635–645. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/165>

79. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації зловживання впливом у судовій практиці. *Часопис українського судочинства*. 2019. № 2. С. 13–35.

80. Дудоров О. О., Житний О. О., Задоя К. П. та ін. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О.М., 2019. 464 с.

81. Дудоров О. О., Задоя К. П. Окремі правові позиції Касаційного кримінального суду Верховного Суду щодо кваліфікації злочинів у сфері службової діяльності (науковий аналіз). *Практика Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду: доктринальні підходи та прикладні аспекти: збірник наукових праць* / за заг. ред. Н. О. Антонюк Київ: ВАІТЕ, 2026. С. 116–186.

82. Дудоров О. О., Задоя К. П. Перспективи кримінально-правової заборони, присвяченої торгівлі впливом, у контексті євроінтеграційних прагнень України. *Ампаро*. Спецвипуск. Том 1. 2022. С. 84–94. DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2022-spec-1-12>

83. Дудоров О. О., Коломоець Т. О., Кушнір С. М., Макаренков О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи

концептуалізації антикорупційної реформи в Україні : колективна монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с.

84. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). – К.: Ваіте, 2017. 872 с.

85. Дудоров О. О. Особливості застосування спеціальної конфіскації у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 5. Ч. 3. С. 25–36. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.3>

86. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Письменський Є. О. Кримінально-правова охорона лісу в Україні : монографія. Київ: Норма права, 2023. 520 с.

87. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посібник. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

88. Дюрдь В. І. Становлення кримінальної відповідальності за зловживання впливом в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №. 5. С. 241–246. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-5/57>

89. Євдокімова О. В. Поняття та класифікація інших заходів кримінально-правового характеру. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 182–185.

90. Єднак В. М. Корисливий мотив як ознака постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Вип. 27. Том 3. С. 29–32.

91. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика: дис. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08. Львів, 2018. 258 с.

92. Житний О. О., Ключко А. М. Деякі проблеми звільнення від відбування покарання з випробуванням особи, яка засуджується за корупційний злочин. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2017. Вип. 24. С. 111–114.

93. Загиней З. А. Квazікримінальна відповідальність юридичних осіб за кримінальним та кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3. С. 49–56.

94. Задоя К. Висновок щодо стану імплементації положень міжнародних антикорупційних конвенцій у законодавство України в аспекті кримінальної відповідальності за корупційні злочини. 27 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/vysnovok-shhodo-stanu-implementatsii-polozhen-mizhnarodnyh-antykoruptsiy-nyh-konventsiiy-u.pdf>

95. Задоя К. П. Позиції судової практики України щодо суб'єкта пасивного зловживання впливом (ч. 2, 3 ст. 369-2 КК): проблема належного врахування положень міжнародних антикорупційних договорів. *Пам'яті професорів П. С. Матишевського та С. С. Яценка* : зб. тез доп. учасників наук.-практ. круглого столу «Особлива частина кримінального права України: наукова спадщина професора П. С. Матишевського та сучасність» (3 груд. 2021 р.) та наук.-практ. конф. «Конституційні засади кримінального права України» (23 груд. 2021 р.) / упоряд.: А. А. Стрижевська, К. П. Задоя. Київ, 2022. С. 37–47.

96. Задоя К. П. Засадничі новели інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, зумовлені імплементацією Конвенції ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. *Європейські перспективи*. 2026. № 2. Ч. 2. С. 339–347. <https://doi.org/10.71404/EP.2026.2-2.44>

97. Задоя К. П. Перспективи врахування законотворчого досвіду латиноамериканських держав щодо криміналізації незаконного збагачення для вдосконалення кримінального законодавства України. *Наукові перспективи*. 2025. № 10(64). С. 873-883. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10\(64\)-873-883](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-10(64)-873-883)

98. Закон С від 2012 року про Кримінальний кодекс Угорщини (станом на 8 серп. 2026 р.). URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>

99. Звіт за результатами аналізу судової практики притягнення до відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення за 2023 рік / Національне агентство з питань запобігання

корупції, громадська організація «Центр політико-правових реформ». Київ, 2025. 130 с.

100. Золотова О. І. Корисливий мотив як кваліфікуюча ознака умисного вбивства. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 513–518.

101. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та Україні: порівняльно-правове дослідження : монографія / переднє слово д-ра юрид. наук, проф. О. О. Дудорова. Київ: ВД «Дакор», 2020. 1128 с.

102. Кваліфікація слідчими органів Державного бюро розслідувань окремих кримінальних правопорушень : практ. посіб. / О. Ф. Удовиченко, О. М. Артюх, А. Л. Медведенко та ін. Київ : Державне бюро розслідувань, 2023. 394 с.

103. Киричко В. М. Висновки Верховного Суду щодо суб'єкта зловживання впливом (ч. 2 ст. 369-2 КК): критичний теоретичний аналіз. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 162–190. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2021.15.234695>

104. Киричко В. М. Проблема визначення суб'єкта зловживання впливом (ч. 2 ст. 369-2 КК України) та її вирішення. *Проблеми законності*. 2015. № 128. С. 38–46.

105. Книженко О. О. Новин погляд на звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційні кримінальні правопорушення. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 2. С. 17–23. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2021.2.02>

106. Книженко О. О. Проблеми кваліфікації зловживання впливом. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. №. 4. С. 87–92.

107. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2011. 431 с.

108. Ковтун К. О. Кримінальна відповідальність за зловживання впливом: дис. д-ра філософії за спеціальністю D8 «Право». Запоріжжя, 2026. 220 с.

109. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи: культуро-антропологічний вимір : монографія. Миколаїв : Іліон, 2011. 504 с.
110. Колос С. С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 196–199.
111. Комар В. В. Поняття та види підкупу за кримінальним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. 267 с.
112. Комарницька М. О. Відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди за кримінальним правом України : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2021. 203 с.
113. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовт. 2003 р. *Zako.rada.gov.ua*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
114. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
115. Контрольний текст проекту Кримінального кодексу України станом на 1 травня 2026 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/05/02/00000-kontrolnyj-proyekt-kk-01-05-2026.pdf>
116. Контрольний текст проекту нового КК України (станом на 25 лютого 2024 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf>.
117. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
118. Коржанський М. Й., Щупаківський Р. В. Санкції у кримінальному законі України. *Держава та регіони*. 2004. № 2. С. 49–51.
119. Костенко О., Ландіна-Виговська А. Поняття об'єкта злочину: дискусію варто продовжити. *Право України*. 2008. № 4. С. 101–105.
120. Кочерова Н. О. Зловживання впливом: соціальна обумовленість криміналізації та характеристика складу злочину : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 214 с.

121. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січ. 1999 р. *Zakon.rada.gov.ua*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
122. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: видавництво «Елтон-2», 2012. Т. 2. 704 с.
123. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента. 5-те вид., переробл. та доповн. Київ : Атіка, 2009. 408 с.
124. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. В. М. Бурдіна, В. І. Маркіна. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 1148 с.
125. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 584 с.
126. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.
127. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії): підручник: у 2 книгах / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської. Книга 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 824 с.
128. Кримінальний кодекс Австрійської Республіки від 23 січ. 1974 р. (станом на 8 жовт. 2025 р.). URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>
129. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки від 30 грудня 1999 р. (станом на 11 квітня 2025 р.). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420353&pos=6;-108#pos=6;-108
130. Кримінальний кодекс Грецької Республіки від 11 червня 2019 р. (станом на 3 квіт. 2023 р.). URL: <https://www.lawspot.gr/nomothesia/poinikos-kodikas->

[nomos-4619-2019/](#)

131. Кримінальний кодекс Естонії від 6 черв. 2001 р. (станом на 8 серп. 2026 р.). URL: <https://www.riigiteataja.ee/et/akt/122122025002>

132. Кримінальний кодекс Іспанії (Органічний закон 10/1995) від 23 листоп. 1995 р. (станом на 8 серп. 2026 р.). URL: <https://www.boe.es/eli/es/lo/1995/11/23/10/con>

133. Кримінальний кодекс Князівства Андорра від 21 лют. 2005 р. URL: <https://www.warnathgroup.com/wp-content/uploads/2015/03/Andorra-Penal-Code-French.pdf>

134. Кримінальний кодекс Князівства Ліхтенштейн від 24 червня 1987 р. (станом на 1 березня 2023 р.). URL: <https://www.gesetze.li/konso/1988.37>

135. Кримінальний кодекс Сінгапуру 1871 р. (станом на 20 серпня 2026 р.). URL: https://sso.agc.gov.sg/Act/PC1871?ProvIds=P41_1-#P41_1-

136. Кримінальний кодекс Королівства Швеції від 21 грудня 1962 р. (станом на 3 червня 2025 р.). URL: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700#K13

137. Кримінальний кодекс Латвійської Республіки від 8 липня 1998 р. (станом на 9 жовтня 2025 р.). URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>

138. Кримінальний кодекс Литовської Республіки від 26 вересня 2000 р. (станом на 3 серп. 2026 р.). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asr>

139. Кримінальний кодекс Німеччини від 15 трав. 1871 р. (станом на 20 берез. 2026 р.). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

140. Кримінальний кодекс Північної Македонії від 23 липня 1996 р. (станом на 29 червня 2018 р.). URL: <https://pretsedatel.mk/wp-content/uploads/2020/03/Krivicen-zakonik.pdf>

141. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія від 5 трав. 2021 р. (станом на 16 квітня 2025 р.). URL: <https://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=154256>

142. Кримінальний кодекс Республіки Грузії від 22 липня 1999 р. № 2287-нд. (станом на 16 квітня 2025 р.). URL: <https://surl.li/pxlfvg>

143. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан від 3 лип. 2014 р. № 226-V ЗПК (станом на 16 квітня 2025 р.). URL: <http://law.gov.kz/client/#!/doc/81097/kaz>
144. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18 квітня 2002 р. (станом на 10 липня 2025 р.). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro#
145. Кримінальний кодекс Норвегії від 20 травня 2005 р. (станом на 10 липня 2026 р.). URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=150640&lang=ro#
146. Кримінальний кодекс Республіки Польща від 6 черв. 1997 р. (станом на 8 серп. 2026 р.). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>
147. Кримінальний кодекс Республіки Сербія від 29 верес. 2005 р. (станом на 20 серп. 2026 р.). URL: <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/krivicni-zakon-republike-srpske.html>
148. Кримінальний кодекс Республіки Словенія (KZ-1) від 20 травня 2008 р. (станом на 6 жовтня 2025 р.). URL: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>
149. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан від 21 трав. 1998 р. № 575 (станом на 9 жовтня 2025 р.). URL: <https://surl.li/wqlnaz>
150. Кримінальний кодекс Республіки Хорватія від 21 листопада 2011 р. (станом на 1 жовтня 2025 р.). URL: <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>
151. Кримінальний кодекс Республіки Чорногорія від 17 груд. 2003 р. (станом на 31 берез. 2021 р.). URL: <https://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>
152. Кримінальний кодекс Румунії від 17 лип. 2009 р. (станом на 8 серп. 2026 р.). URL: <https://legislatie.info/acte/109855/codul-penal-2009-legea-nr-286-2009>
153. Кримінальний кодекс Словацької Республіки від 20 травня 2005 р. (станом на 7 жовтня 2025 р.). URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/>

154. Кримінальний кодекс Туніської Республіки від 9 липня 1913 р. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1913/91579>
155. Кримінальний кодекс Туреччини від 26 вересня 2004 р. (станом на 4 червня 2025 р.). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
156. Кримінальний кодекс Туркменістану від 17 квіт. 2022 р. № 456-VI. (станом на 7 жовтня 2025 р.). URL: <https://bp.gov.tm/laws/303/show>
157. Кримінальний кодекс Бразилії від 7 грудня 1940 р. (станом на 10 серпня 2026 р.). URL: https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/decreto-lei/del2848compilado.htm
158. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
159. Кримінальний кодекс Французької Республіки від 22 липня 1992 р. (станом на 5 жовтня 2025 р.). URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/
160. Кримінальний кодекс Чеської Республіки від 8 січня 2009 р. (станом на 1 жовтня 2025 р.). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>
161. Кримінальний кодекс Швейцарії від 21 груд. 1937 р. (станом на 1 січня 2025 р.). URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/de
162. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-V (станом на 17 серпня 2026 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n389>
163. Куц В. Сучасні уявлення щодо змісту окремих об'єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2 (14). С. 102–108.
164. Лисий Г. В., Гелемей М. О. Зарубіжний досвід протидії прийняттю пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди співробітниками митної служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. 2025. Вип. 91. Т. 4. (Серія «Право»). DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.48>

165. Марін О. Відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : навчальний посібник. Київ : ВД «Дакор», 2021. 272 с.

166. Марін О. К. Зміст поняття «вимагання неправомірної вигоди» у складі зловживання впливом за кримінальним правом України. *Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу: фундаментальність, трансдисциплінарність і ноонауковість убезпечення* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17 трав. 2024 р.) / [редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Ю. А. Пономаренко, С. О. Харитонов та ін.]. 2024. С. 69–73.

167. Михайленко Д. Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2018. 505 с.

168. Мішура М. В. Вина в складі злочину, передбаченого статтею 369-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 2 (106). С. 117–126. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.117-126>

169. Мішура М. В. Вплив як основна ознака складу злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. *Азовські правові читання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 17–18 трав. 2024 р.). Запоріжжя : Бердянський державний педагогічний університет, 2024. С. 87–90.

170. Мішура М. В. Доцільність звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (7 листопада 2025 р.) / упор. С. І. Мельник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 138–139.

171. Мішура М. В. Застосування спеціальної конфіскації за ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Війна та мир & злочин і покарання* : матеріали

XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 04–05 червня 2025 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьВДУВС, 2025. С. 91–95.

172. Мішура М. В. Зловживання (торгівля) впливом: порівняльно-правовий аналіз української та інших європейських заборон. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 1 (105). С. 101–118. DOI: 10.33766/2786-9156.105.101-118

173. Мішура М. В. Зловживання впливом: порівняльний аналіз законодавчих змін до ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 361–365.

174. Мішура М. В. Мотив та мета зловживання впливом. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 3. С. 534–539. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.90>

175. Мішура М. В. Наскрізнi кримінально-правові поняття «пропозиція», «обіцянка» (а також їх прийняття), «надання», «одержання» у складі зловживання впливом. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали XV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 28 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 371–375.

176. Мішура М. В. Об'єкт зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу України). *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Випуск 4 (104). С. 70–86. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.104.70-86>

177. Мішура М. В. Особливості конструкції об'єктивної сторони зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2024 р.) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 179–182.

178. Мішура М. В. Потерпілий та предмет як ознаки об'єкта зловживання впливом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 3. №. 83. С. 105–111. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.16>

179. Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом і заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Протидія організований злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи з нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кропивницький, 04 жовтня 2024 р.). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 145–148.

180. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія; передмова О. О. Дудорова. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2020. 1152 с.

181. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.

182. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : ВД «Дакор», 2017. 522 с.

183. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / наук. ред. М. І. Хавронюк. Київ : Ваіте, 2018. 472 с.

184. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / В. С. Ковальський, О. І. Миколенко, Є. Л. Стрельцов, О. І. Клименко. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 380 с.

185. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

186. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.

187. Нікіфорова Т. І. Теорія і практика застосування заходів кримінально-правового характеру : навчальний посібник. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 175 с.

188. Огерук І. С. Щодо зловживання впливом службовою особою. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія «Право»*. 2020. № 8 (21). С. 103–110. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2020.9.21.103-110>

189. Окрема думка судді Вищого антикорупційного суду від 15 верес. 2022 р. у справі № 688/3517/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106254071>

190. Омельчук О. М. Юридична особа як спеціальний суб'єкт злочину. *Університетські наукові записки*. 2014. № 3. С. 126–133.

191. Орловська Н. А. Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2012. 40 с.

192. Осадчий В. І. Кримінально-правова характеристика та кваліфікація підкупу працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України). *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 2 (35). С. 145–151.

193. Панов М. І. Захист прав та інтересів потерпілого – конститутивна функція кримінального права та процесу. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні* : матеріали круглого столу (Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 5–8.

194. Перешивко О.С. Кримінальна відповідальність за підкуп особи, яка надає публічні послуги: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 248 с.

195. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с.

196. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02 лют. 2022 р. у справі № 344/16025/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102999869>

197. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 04 лип. 2023 р. у справі № 504/317/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112118034>

198. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 09 лип. 2024 р. у справі № 464/233/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120426246>

199. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 листоп. 2022 р. у справі №991/492/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107805010?fbclid=IwAR20fNzz3bGjY5GwzEblRV5DneDqsgGoA0n3xYUL9QN-MVJZkRBSOoVN8tE>

200. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 лютого 2018 р. у справі №686/8714/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72460348>

201. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 26 черв. 2018 р. у справі №359/1848/15-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75068777>

202. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 квіт. 2023 р. у справі № 206/5339/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110569410>

203. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 29 берез. 2021 р. у справі № 554/5090/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96074938>

204. Присяжнюк Т. І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 20 с.

205. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про запобігання корупції»: Закон України від 4 березня 2020 р. № 524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/524-20#n31>

206. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 13 травня 2014 р. № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#n131>

207. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : 7 квітня 2011 р. № 3207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text>

208. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 квітня 2013 р. № 221-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#n65>

209. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n473>

210. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією : Закон України від 29 жовтня 2024 р. № 4033-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4033-20#n23>

211. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні : Закон України від 10 листопада 2015 р. № 770-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-19#n41>

212. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18 квітня 2013 р. № 222-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#n39>

213. Птащенко Д., Стрижевська А. Об'єкт кримінального правопорушення: практичне значення на основі судової практики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2025. Том 130. № 2. С. 73–79. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2025/2.130-11>.

214. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2002. 204 с.

215. Рябенко М. В. Кримінально-правова охорона професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 267 с.

216. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / За наук. ред. В. І. Борисова. Харків: Право, 2006. 208 с.

217. Статистична інформація. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

218. Стрижевська А. А. Підстави, умови та особливості звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченого частиною п'ятою статті 354 КК України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2020. № 7. С. 13–19. DOI: [https://doi.org/10.37749/2308-9636-2020-7\(211\)-2](https://doi.org/10.37749/2308-9636-2020-7(211)-2)

219. Судова статистика. № 1-к. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2020. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020

220. Судова статистика. № 1-к. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2021. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21

221. Судова статистика. № 1-к. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2022. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

222. Судова статистика. № 1-к. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2023. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023

223. Судова статистика. № 1-к. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2024. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024

224. Судова статистика. № 1-к. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. 2025. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025

225. Судова статистика. № 6. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2020 р. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020

226. Судова статистика. № 6. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2021 р. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21

227. Судова статистика. № 6. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2022 р. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

228. Судова статистика. № 6. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2023 р. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023

229. Судова статистика. № 6. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2024 р. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024

230. Судова статистика. № 6. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2025 р. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025

231. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 131–134.

232. Тацій В., Пономаренко Ю. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 207–210.

233. Тихонова О. В., Науменко С. Г. Імплементация світового досвіду запобігання корупції в діяльність Національного банку України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 370-373. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/84>

234. Тимофєєва Л. Ю. Протидія корупційним практикам у євроінтеграційному контексті. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 63–69. DOI : <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.11>.

235. Ткаченко І. М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 73–85. DOI: 10.34015/2523-4552.2021.4.06

236. Ткаченко І. М. Юридична особа як потерпіла в Кримінальному кодексі України. *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 лют. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 170–174.

237. Топчій В. В. Кримінально-правова характеристика потерпілого від злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2018. Вип. 50. Т. 2. С. 96–98.

238. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 481 с.

239. Третьяков Д. А. Проблемні питання кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 Кримінального кодексу України.

Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 10. С. 507–509. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/123>

240. Турлова Ю. А. Особливості практики застосування кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за підкуп працівника підприємства, установи чи організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 75. Ч. 2. С. 207–212. (Серія «Право»). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.2.33>

241. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

242. Ухвала Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 27 квіт. 2021 р. у справі № 758/5744/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96838261>

243. Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 17 січ. 2025 р. у справі № 359/6233/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125350006>

244. Ухвала Брусилівського районного суду Житомирської області від 4 черв. 2025 р. у справі № 935/794/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127869908>

245. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 5 черв. 2024 р. у справі № 991/4978/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119587761>

246. Ухвала Держинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 11 берез. 2025 р. у справі № 171/1732/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125830953>

247. Ухвала Держинського районного суду м. Харкова від 20 січ. 2025 р. у справі № 638/18703/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124519691>

248. Ухвала Дніпровського районного суду м. Києва від 3 верес. 2020 р. у справі № 755/11853/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91488333>

249. Ухвала Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 25 листоп. 2020 р. у справі № 554/5090/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93217841>

250. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 12 берез. 2025 р. у справі № 640/17908/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125910928>

251. Ухвала Корольовського районного суду м. Житомира від 1 верес. 2021 р. у справі № 296/7423/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99310273>

252. Ухвала Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 27 квіт. 2018 р. у справі № 233/847/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73708817>

253. Ухвала Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 4 жовт. 2024 р. у справі № 214/4542/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122557360>

254. Ухвала Салтівського районного суду м. Харкова від 25 черв. 2025 р. у справі № 643/9670/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128378899>

255. Фесенко Є. В. Об'єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї концепції. *Адвокат*. 2003. № 6. С. 9–12.

256. Фукуяма Ф. Що таке корупція і як з нею боротися. *Економічна правда*. 9 червня 2016 р. URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2016/06/9/595365/>

257. Хавронюк М.І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають? *Юридичний вісник України*. 2013. № 21 (934). С. 6–7.

258. Харко Д. М. Корупційний злочин як підстава квазікримінальної відповідальності юридичних осіб: окремі проблеми нормативного закріплення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2022. № 59. С. 214–225. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.59.214-225>

259. Чегіль А. Л. Відповідальність за вимагання неправомірної вигоди у кримінальному праві України: дис. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08. Дніпро, 2026. 254 с.

260. Чекмарьова І. М. Поняття та зміст випробування у кримінальному законодавстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 608–612. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.107>

261. Чумакова Т. К. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення – незаконної приватизації державного, комунального майна. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 1. С. 129–135. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.1.20>.

262. Шевчишен А. В. Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 624 с.

263. Юріков О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення корупційних кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, на підставі угод. *Нове українське право*. 2021. Вип. 5. С. 132–138. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.5.21>.

264. Яковчук І. Б. Розслідування зловживання впливом : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 230 с.

265. Яремко Г.З. Система заходів кримінально-правового характеру. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. Т. 7. № 4. С. 89–92.

266. Ященко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: теоретичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 7. С. 199–202.

267. Ященко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру : монографія. Харків : Ніка Нова, 2014. 387 с.

268. Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, p. 64. URL:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cce44>

269. Myslyvyy V., Tykhonova O., Popov G., Yunatskyi M., Hospodarenko V. Criminal liability for economic crimes: issues of legal qualification and application in practice. *Journal of Law and Political Sciences*. 2025. Vol. 47, No. 2 (Special Issue). P. 177–203. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17239799>

270. Nikolaenko T., Babanina V., Bohdanevych T. Special confiscation as a measure of criminal law under Ukrainian legislation. *Journal of Politics and Law*. 2021. Vol. 14, No. 1. P. 19–31. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3968.54>

271. Vozniuk A., Hryha M., Botnarenko I., Makarenko T., Bryskovska O. Electoral corruption: illegal voter bribery technologies. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40, No. 75. P. 145–163. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.10>. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/39265>

272. Vynnyk A., Hazdayka-Vasylyshyn I., Sozanskyi T., Gatseliuk V. Problems of Criminal Law Regulation of Special Confiscation in Ukraine. *Pakistan Journal of Criminology*. 2023. Vol. 15, No. 2. P. 91–106.

ДОДАТКИ

Додаток А

Статистичні дані щодо кримінальних правопорушень

Додаток А.1

Зареєстровані злочини, передбачені ст. 369-2 КК України, та результати їх досудового розслідування за період 2020–2025 рр. [217]

Найменування показника		2020	2021	2022	2023	2024	2025	Загалом
Обліковано кримінальних правопорушень		193	249	220	411	707	1211	2991
Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру		128	159	136	273	403	648	1747
Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду	з обвинувальним актом	110	125	91	177	293	451	1247
	з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	0	1	0	0	0	1	2
	загалом	110	126	91	177	293	452	1249
Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	за п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	43	44	44	70	105	126	432
	за п. 10, абзацом 14 ч. 1 ст. 284 КПК України	0	0	0	0	0	0	0
	загалом	43	44	44	70	106		432

За даними Офісу Генерального прокурора, упродовж 2020–2025 рр. обліковано 2991 злочин, передбачений ст. 369-2 КК України. У 1747 випадках (58,4 %) особам вручено повідомлення про підозру. Провадження щодо 1249 злочинів (41,8 %) направлено до суду, зокрема 1247 (41,7 %) – з обвинувальним актом. Водночас провадження щодо 432 злочинів (14,4 %) було закрито, зокрема на підставі п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Розгляд матеріалів кримінальних проваджень щодо злочинів, передбачених ст. 369-2 КК України, за період 2020–2025 рр. [219; 220; 221; 222; 223; 224]

Найменування показника		2020	2021	2022	2023	2024	2025	Загалом
Кількість проваджень, що перебували на розгляді	загалом	431	536	514	621	823	1132	4057
	надійшло у звітному періоді	161	201	191	262	418	592	1825
Кількість розглянутих проваджень	загалом	108	190	162	221	283	428	1392
	з постановленням вироку	загалом	89	144	106	164	232	354
		із затвердженням угоди про визнання винуватості	52	84	58	100	132	95
	відмовлено в затвердженні угоди і повернено прокурору для продовження досудового розслідування		1	1	3	0	2	7
	повернуто прокурору		4	8	9	2	1	4
	із закриттям провадження у справі		12	32	30	44	38	47
	направлено для визначення підсудності		2	5	14	11	10	22
	направлено для визначення підсудності		64					
Кількість осіб, провадження щодо яких перебували в суді		500	612	611	723	949	1319	4714
Кількість осіб у справах із закінченим провадженням	загалом	128	221	210	267	332	491	1649
	засуджених	93	150	111	173	243	392	1162
	виправданих	9	14	12	13	16	7	71
	щодо яких кримінальне провадження закрито	17	41	58	66	58	56	296
	щодо яких вирішено питання про застосування примусових заходів медичного характеру (зокрема відмовлено)	0	0	0	0	0	1	1
	щодо яких вирішено питання про застосування примусових заходів виховного характеру (зокрема відмовлено)	0	0	0	0	0	0	0
	відмовлено в затвердженні угоди та повернуто прокурору для продовження досудового розслідування	1	1	3	0	2	0	7
	повернуто прокурору	5	9	11	3	2	6	36
	направлено для визначення підсудності	3	6	15	12	11	29	76
	направлено для визначення підсудності							

За даними Державної судової адміністрації України, упродовж 2020–2025 рр. у судах перебувало на розгляді 4057 кримінальних проваджень, з яких 1825 (45,0 %) надійшли саме в зазначений період. Водночас було розглянуто 1392 провадження, що становить 34,3 % від загальної кількості справ, які перебували на розгляді, і 76,3 % від кількості проваджень, що надійшли у звітному періоді.

З розглянутих упродовж 2020–2025 рр. 1392 кримінальних проваджень щодо злочинів, передбачених ст. 369-2 КК України:

- у 1089 випадках (78,2 %) постановлено вирок, зокрема в 521 випадку (47,8 %) – шляхом затвердження угоди про визнання винуватості;

- у 7 випадках (0,5 %) відмовлено в затвердженні угоди, матеріали повернуто прокурору для продовження досудового розслідування;

- у 28 випадках (2,0 %) провадження повернуто прокурору;

- у 203 випадках (14,6 %) провадження закрито;

- у 64 випадках (4,6 %) справи направлено для визначення підсудності.

За вказаною статтею упродовж зазначеного періоду у судах перебувало на розгляді провадження щодо 4714 осіб.

Серед осіб у справах із закінченим провадженням (1649 осіб):

- 1162 (70,5 %) – засуджені;

- 71 (4,3 %) – виправдані;

- 296 (18,0 %) – особи, кримінальне провадження щодо яких закрито;

- 7 (0,4 %) – особи, яким відмовлено в затвердженні угоди та провадження повернуто прокурору;

- 36 (2,2 %) – особи, провадження щодо яких повернуто прокурору;

- 76 (4,6 %) – особи, справи щодо яких направлено для визначення підсудності.

Інформація про осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили упродовж 2020–2025 років за ст. 369-2 КК України [225; 226; 227; 228; 229; 230].

Найменування показника		2020	2021	2022	2023	2024	2025	Загалом	
Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили	загалом	92	140	131	174	228	301	1066	
	засуджено осіб	76	117	87	119	190	263	852	
	виправдано осіб	4	1	4	3	4	0	16	
	неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру	0	0	0	0	0	1	1	
	матеріали кримінального провадження щодо яких закрито	12	22	40	52	34	37	197	
Кількість осіб, матеріали кримінального провадження щодо яких закрито	загалом	12	22	40	52	34	37	197	
	у зв'язку з дійовим каяттям	0	0	0	0	1	0	1	
	у зв'язку зі зміною обстановки	0	0	0	0	0	1	1	
	у зв'язку з передачею особи на поруки	0	0	0	0	0	0	0	
	у зв'язку з відмовою прокурора або потерпілого, його представника від обвинувачення в кримінальному провадженні	0	0	0	1	0	0	1	
	у зв'язку зі смертю	1	2	2	0	2	3	10	
	з інших підстав	11	20	38	51	31	33	184	
Кількість засуджених осіб, до яких застосовано основні види покарання	загалом		76	114	86	119	186	258	839
	позбавлення волі	загалом	2	1	2	1	3	1	10
		1 рік	1	0	0	0	0	0	1
		понад 1 рік до 2 років включно	1	1	2	0	1	1	6
		понад 2 роки до 3	0	0	0	0	0	0	0

	років включно							
	понад 3 роки до 5 років включно	0	0	0	1	2	0	3
	понад 5 років до 10 років включно	0	0	0	0	0	0	0
	тримання в дисциплінарному батальйоні	0	0	0	1	0	0	1
	штраф	74	113	84	117	183	257	828
Кількість засуджених осіб, яких звільнено від покарання	загалом	0	3	1	0	4	3	11
	з випробуванням	0	0	0	0	1	1	2
	унаслідок акта амністії	0	0	0	0	0	0	0
	з інших підстав	0	3	1	0	3	2	9
Кількість засуджених осіб, до яких застосовано додаткові види покарання	загалом	16	21	5	14	19	7	82
	штраф	0	0	0	0	0	0	0
	позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу	0	0	0	0	0	0	0
	позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	16	21	5	13	17	5	77
	конфіскація майна	0	0	0	1	2	2	5
Кількість осіб, яким призначено покарання за сукупністю злочинів		12	5	3	5	10	19	54
Кількість осіб, яким призначено покарання за сукупністю вироків		1	0	1	0	3	1	6
Кількість осіб, яким призначено покарання із застосуванням ст. 69 КК України		1	0	0	0	0	3	4
Кількість осіб, до яких застосовано спеціальну конфіскацію (ст. 96-1 КК України)		2	7	2	5	13	27	56

За даними Державної судової адміністрації України, упродовж 2020–2025 рр. судові рішення, що набрали законної сили, стосувалися 1066 осіб. З них 852 особи (80,0 %) було засуджено, а матеріали кримінального провадження щодо

197 осіб (18,5 %) закрито. Серед 197 осіб, щодо яких матеріали кримінального провадження було закрито, 10 осіб (5,1 %) – у зв'язку зі смертю, 1 особа (0,5 %) – у зв'язку з дійовим каяттям, 1 особа (0,5 %) – у зв'язку зі зміною обстановки, 1 особа (0,5 %) – у зв'язку з відмовою прокурора або потерпілого від обвинувачення, а 184 особи (93,4 %) – з інших підстав. Виправданих осіб було 16 (1,5 %). Зафіксовано 1 особу (0,1 %), до якої застосовано примусові заходи медичного характеру.

11 засуджених осіб (1,3 %) було звільнено від покарання, з них 2 особи (0,2 %) – з випробуванням та 9 осіб (1,1 %) – з інших підстав.

Основне покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк відбували 10 засуджених (1,2 %).

Серед засуджених до позбавлення волі:

1 особі (10,0 %) призначено покарання на 1 рік;

6 особам (60,0 %) призначено покарання понад 1 рік до 2 років включно;

3 особам (30,0 %) призначено покарання понад 3 роки до 5 років включно.

Одній особі (0,1 % від усіх засуджених) призначено покарання у вигляді тримання в дисциплінарному батальйоні. 828 (97,2 %) засудженим призначено основне покарання у виді штрафу.

Додаткове покарання призначено 82 засудженим (9,6 %):

77 особам (9,0 %) – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

5 особам (0,6 %) – конфіскація майна.

Покарання за сукупністю злочинів було призначено 54 особам (6,3 %). Покарання за сукупністю вироків було призначено 6 особам (0,7 %). Покарання із застосуванням ст. 69 КК України було призначено 4 особам (0,5 %). Спеціальну конфіскацію (ст. 96-1 КК України) застосовано до 56 осіб (6,6 %).

**Звільнення від кримінальної відповідальності та покарання за
зловживання (торгівлю) впливом у кримінальному законодавстві
зарубіжних країн**

Країна	Вид заохочувальн ої норми	Передумови	Умови
Грузія	звільнення від кримінальної відповідальності	пропозиція, обіцянка, надання згоди надати, надання неправомірної вигоди	особа добровільно заявила про вчинене органу, що веде кримінальне провадження (примітка до ст. 339-1) [142].
Латвія	звільнення від кримінальної відповідальності	надання неправомірної вигоди	у випадку вимагання вигоди, або вигода була отримана шляхом примусу, або якщо особа після вчинення злочинних дій добровільно повідомила про скоєне та активно сприяла виявленню і розслідуванню злочину (ч. 1 ст. 326.4) [137].
		пропозиція неправомірної вигоди	особа добровільно повідомила про вчинене та активно сприяла виявленню і розслідуванню злочину (ч. 2 ст. 326.4) [137].
Литва	звільнення від кримінальної відповідальності	пропозиція, обіцянка, надання згоди надати, надання неправомірної вигоди	якщо хабар в особи вимагали або її провокували на його надання і вона – безпосередньо чи опосередковано, сама або через посередника – запропонувала, пообіцяла чи дала хабар, але в найкоротший строк, проте не пізніше ніж до моменту визнання її підозрюваним, добровільно повідомила про це правоохоронному органу (ч. 6 ст. 226)

		пропозиція, надання неправомірної вигоди	якщо особа пообіцяла дати або дала хабар за відома правоохоронного органу (ч. 6 ст. 226)
			положення ч. 6 ст. 226 не застосовуються до особи, яка безпосередньо чи опосередковано, сама або через посередника запропонувала чи пообіцяла дати або дала хабар особі, зазначеній у ч. 2 ст. 230 КК – <i>іноземній службовій особі</i> (ч. 6 ст. 226)
Молдова	звільнення від кримінальної відповідальності	пропозиція, обіцянка, надання неправомірної вигоди	якщо в особи вимагали неправомірну вигоду або якщо особа сама повідомила про це, не знаючи, що органам кримінального розслідування було відомо про скоєний нею злочин (ч. 4 ст. 326) [144].
Польща	Звільнення від покарання	обіцянка, надання неправомірної вигоди	якщо вигода була прийнята, а винна особа повідомила про це органам, уповноваженим на переслідування злочинів, і розкрила всі суттєві обставини, до того, як орган дізнався про злочин (ч. 3 ст. 230а) [146].
Румунія	Звільнення від покарання	пропозиція, обіцянка, надання неправомірної вигоди	особа повідомить про вчинений злочин до того, як органи дізнаються про нього (ч.2 ст. 292) [152].
Словенія	Звільнення від покарання	надання неправомірної вигоди	особу, яка вчинила кримінальний злочин, зазначений у попередніх частинах, і яка надала винагороду, подарунок чи іншу вигоду на вимогу посередника, але повідомила про діяння до того, як його було виявлено або до того, як вона дізнався про його виявлення, може бути звільнено від покарання (ч. 3 ст. 264) [148].

Угорщина	покарання може бути необмежено пом'якшене або навіть не призначене	обіцянка, надання неправомірної вигоди	якщо особа добровільно повідомить про злочин до того, як він стане відомий органам влади, і повністю розкриє обставини його вчинення (ч. 4 ст. 298) [98].
		вимагання, одержання неправомірної вигоди	якщо винна особа добровільно повідомить про злочин до його виявлення, передасть незаконно отримане майно або його вартість, і повністю розкриє обставини вчинення злочину (ч. 6 ст. 299) [98].
Хорватія	звільнення від покарання	пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди	особа дала хабар на вимогу особи, визначеної у ст. 295 КК, та повідомила про злочин до його виявлення або до того, як дізналася, що його вже виявлено (ч. 3 ст. 296) [150].

Акти впроваджень

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції



Артем ШЕВЧИШЕН

20 07 2025 року

АКТ № 20690-2025

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови:

заступника начальника управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України – начальника 1-го відділу, полковника поліції Володимира Ананченко

членів комісії:

заступника начальника 3-го відділу управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, доктора філософії, майора поліції Максима Романова

старшого слідчого в особливо важливих справах 3-го відділу управління організації роботи та методичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, майора поліції Аліни Віткалової

Комісія відповідно до доручення Національної поліції України № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду

основних положень та результатів дисертаційного дослідження аспіранта науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ Мішури Максима Віталійовича на тему: «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом» зі спеціальності 081 (Право).

Установлено, що викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час кваліфікації та досудового розслідування в кримінальних провадженнях за фактами зловживання впливом, чому й приділено значну наукову увагу.

Для практичної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, що відображені за змістом низки наукових робіт Мішури М. В., зокрема до основних із них слід віднести:

1. Мішура М. В. Об'єкт зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу України). Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка. 2023. Вип. 4 (104). С. 70–86.

2. Мішура М. В. Зловживання (торгівля) впливом: порівняльно-правовий аналіз української та інших європейських заборон. Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка. 2024. Вип. 1 (105). С. 101–118.

3. Мішура М. В. Вина в складі злочину, передбаченого статтею 369-2 Кримінального кодексу України. Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка. 2024. Вип. 2 (106). С. 117–126.

4. Мішура М. В. Потерпілий та предмет як ознаки об'єкта зловживання впливом. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 3. №. 83. С. 105–111.

5. Мішура М. В. Мотив та мета зловживання впливом. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 3. С. 534–539.

6. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка. 2024. Вип. 3 (107). С. 45–63.

7. Мішура М. В. Зловживання впливом: порівняльний аналіз законодавчих змін до ст. 369-2 Кримінального кодексу України. Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23.11.2023). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 361–365.

8. Мішура М. В. Вплив як основна ознака складу злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. «Азовські правові читання»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 17-18.05.2024). Запоріжжя: Бердянський державний педагогічний університет, 2024. С. 87–90.

9. Мішура М. В. Особливості конструкції об'єктивної сторони зловживання впливом. Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану: збірник тез Міжнародної науковопрактичної конференції

(Львів, 08.11.2024). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 179–182.

10. Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом і заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи з нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 04.10.2024). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 145–148.

11. Мішура М. В. Наскрізні кримінально-правові поняття «пропозиція», «обіцянка» (а також їх прийняття), «надання», «одержання» у складі зловживання впливом. Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 28.11.2024). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 371–375.

Ураховуючи зазначене, матеріали дисертаційного дослідження можуть застосовуватися у практичній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України під час проведення занять в системі службової підготовки, семінарів, нарад, а викладені у висновках пропозиції та рекомендації можуть бути використані під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування територіальних органів Національної поліції України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню процесуальної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:



Володимир АНАНЧЕНКО

Члени комісії:



Максим РОМАНОВ

Аліна ВІТКАЛОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
полковник поліції

**Олег ТАРАСЕНКО**

2026 року

АКТ23. 04 2026

м. Київ

№ 115-49

Впровадження результатів дисертації
Мішури М.В. на тему «Кримінальна
відповідальність за зловживання впливом» в
наукову діяльність НАВС

Уклала комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи в складі:

- т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності, кандидата філософських наук, старшого дослідника майора поліції Ольги Антіпової;
- начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Олени Тихонової;
- завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження ННПО, доктора психологічних наук, професоро Бойко-Бузиль Юлії Юріївни;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Ольги Кришевич;
- завідувача кафедри кримінального права та кримінології ННПП, кандидата юридичних наук, старшого дослідника Сабріє Шрамко;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ Мішури Максима Віталійовича на тему: «Кримінальна

відповідальність за зловживання впливом» та на основі проведеного аналізу зробила висновок, що надана робота містить низку обґрунтованих теоретичних положень і пропозицій спрямованих на удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ.

Проаналізовано основні результати дослідження Мішури М.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Мішура М. В. Об'єкт зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Випуск 4 (104). С. 70–86. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.104.70-86>

2. Мішура М. В. Зловживання (торгівля) впливом: порівняльно-правовий аналіз української та інших європейських заборон. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 1 (105). С. 101–118. DOI: [10.33766/2786-9156.105.101-118](https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.101-118)

3. Мішура М. В. Вина в складі злочину, передбаченого статтею 369-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 2 (106). С. 117–126. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.117-126>

4. Мішура М. В. Потерпілий та предмет як ознаки об'єкта зловживання впливом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 3. №. 83. С. 105–111. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.16>

5. Мішура М. В. Мотив та мета зловживання впливом. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 3. С. 534–539. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.90>

6. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 3 (107). С. 45–63. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.117-126>

7. Мішура М. В. Зловживання впливом: порівняльний аналіз законодавчих змін до ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 361–365.

8. Мішура М. В. Вплив як основна ознака складу злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. *«Азовські правові читання»*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 17-18 травня 2024 р. Запоріжжя: Бердянський державний педагогічний університет, 2024. С. 87–90.

9. Мішура М. В. Особливості конструкції об'єктивної сторони зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 179–182.

10 Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом і заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи з нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кропивницький, 04 жовтня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 145–148.

11. Мішура М. В. Наскрізнні кримінально-правові поняття «пропозиція», «обіцянка» (а також їх прийняття), «надання», «одержання» у складі зловживання впливом. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 28 листоп. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 371–375.

12. Мішура М. В. Застосування спеціальної конфіскації за ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Війна та мир & злочин і покарання* : матеріали XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 04–05 червня 2025 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2025. С. 22–30.

13. Мішура М. В. Доцільність звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (7 листопада 2025 року) / упор. С. І. Мельник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 138–139.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку про те, що зазначені вище матеріали дисертаційного дослідження Мішури М.В. застосовуються під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проєктів нормативно-правових актів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову.

Члени комісії:

 **Ольга АНТИПОВА**
 **Олена ТИХОНОВА**
 **Юлія БОЙКО-БУЗИЛЬ**
 **Ольга КРИШЕВИЧ**
 **Сабріє ШРАМКО**
 **Людмила ГАЙДАР**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
полковник поліції

**Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ**

2026 року

АКТ23.04 2026

м. Київ

№ 114-01

Впровадження результатів дисертації
Мішури М.В. на тему «Кримінальна
відповідальність за зловживання впливом» в
освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації освітнього процесу, старшого лейтенанта поліції Вікторії Бойчук;
- начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Олени Тихонової;
- т.в.о. завідувача кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора полковника поліції Ольги Кришевич;
- завідувача кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології, кандидата юридичних наук, старшого дослідника Сабріє Шрамко;
- завідувача загальної бібліотеки Людмили Гайдар.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право», наукові праці аспіранта науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ Мішури Максима Віталійовича на тему: «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом».

Проаналізовано основні результати дослідження Мішури М.В., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Мішура М. В. Об'єкт зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Випуск 4 (104). С. 70–86. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.104.70-86>

2. Мішура М. В. Зловживання (торгівля) впливом: порівняльно-правовий аналіз української та інших європейських заборон. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 1 (105). С. 101–118. DOI: 10.33766/2786-9156.105.101-118

3. Мішура М. В. Вина в складі злочину, передбаченого статтею 369-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 2 (106). С. 117–126. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.117-126>

4. Мішура М. В. Потерпілий та предмет як ознаки об'єкта зловживання впливом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 3. №. 83. С. 105–111. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.16>

5. Мішура М. В. Мотив та мета зловживання впливом. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 3. С. 534–539. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.90>

6. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 3 (107). С. 45–63. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.117-126>

7. Мішура М. В. Зловживання впливом: порівняльний аналіз законодавчих змін до ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 361–365.*

8. Мішура М. В. Вплив як основна ознака складу злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. *«Азовські правові читання»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 17-18 травня 2024 р. Запоріжжя: Бердянський державний педагогічний університет, 2024. С. 87–90.*

9. Мішура М. В. Особливості конструкції об'єктивної сторони зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 179–182.*

10. Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом і заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Протидія організований злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи з*

нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 04 жовтня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 145–148.

11. Мішура М. В. Наскрізнi кримінально-правові поняття «пропозиція», «обіцянка» (а також їх прийняття), «надання», «одержання» у складі зловживання впливом. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 28 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 371–375.

12. Мішура М. В. Застосування спеціальної конфіскації за ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Війна та мир & злочин і покарання* : матеріали XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 04–05 червня 2025 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2025. С. 22–30.

13. Мішура М. В. Доцільність звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (7 листопада 2025 року) / упор. С. І. Мельник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 138-139.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці Мішури М.В. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кваліфікація окремих видів кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації окремих видів кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства», «Кримінальне право: доктринальні та практичні проблеми» «Кримінальне право», під час підготовки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:



Вікторія БОЙЧУК



Олена ТИХОНОВА



Ольга КРИШЕВИЧ



Сабріє ШРАМКО



Людмила ГАЙДАР

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Мішура М. В. Об'єкт зловживання впливом (стаття 369-2 Кримінального кодексу України). *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2023. Випуск 4 (104). С. 70–86. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.104.70-86>
2. Мішура М. В. Зловживання (торгівля) впливом: порівняльно-правовий аналіз української та інших європейських заборон. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 1 (105). С. 101–118. DOI: 10.33766/2786-9156.105.101-118
3. Мішура М. В. Вина в складі злочину, передбаченого статтею 369-2 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 2 (106). С. 117–126. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.106.2.117-126>
4. Мішура М. В. Потерпілий та предмет як ознаки об'єкта зловживання впливом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 3. №. 83. С. 105–111. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.16>
5. Мішура М. В. Мотив та мета зловживання впливом. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 3. С. 534–539. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.90>
6. Вознюк А. А., Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом: актуальні питання доктрини кримінального права та правозастосування. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Випуск 3 (107). С. 45–63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-9156.107.3.45-63>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Мішура М. В. Зловживання впливом: порівняльний аналіз законодавчих змін до ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 23 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 361–365.

8. Мішура М. В. Вплив як основна ознака складу злочину, передбаченого ст. 369-2 КК України. *«Азовські правові читання»*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 17-18 травня 2024 р. Запоріжжя: Бердянський державний педагогічний університет, 2024. С. 87–90.

9. Мішура М. В. Особливості конструкції об'єктивної сторони зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2024 року) / упор. Р. М. Андрусишин. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 179–182.

10. Мішура М. В. Суб'єкт зловживання впливом і заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. *Протидія організованій злочинності і корупції в умовах збройного конфлікту: досвід та перспективи з нагоди 5-річчя створення Департаменту стратегічних розслідувань НПУ*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 04 жовтня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 145–148.

11. Мішура М. В. Наскрізнi кримінально-правові поняття «пропозиція», «обіцянка» (а також їх прийняття), «надання», «одержання» у складі зловживання впливом. *Актуальні проблеми кримінального права* [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 28 листоп. 2024 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 371–375.

12. Мішура М. В. Застосування спеціальної конфіскації за ст. 369-2 Кримінального кодексу України. *Війна та мир & злочин і покарання* : матеріали XI (24) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 04–05 червня 2025 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2025. С. 91–95.

13. Мішура М. В. Доцільність звільнення від кримінальної відповідальності суб'єкта пасивного зловживання впливом. *Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (7 листопада 2025 року) / упор. С. І. Мельник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. С. 138–139.